

DOM IN SVET

VSEBINA

Fr. S. Finžgar: Boji 209. — Dr. Ivan Knific: V ruskem Turkestanu 215. — Soči: 220. — Silvin Sardenko: Soči 221. — Dante Alighieri - Dr. J. Debevec: La Divina Commedia 222. — Narte Velikonja: Pismo 226. — Joža Lovrenčič: Correspondence Internationale 232. — Dr. Ivan Pregelj: Tlačani 233. — France Bevk: Beseda 249. — France Bevk: Pred viharjem 249. — Janko Samec: Jeseni 249. — France Bevk: Črtice 250. — Jože Plot: Domotožje 256. — Janko Samec: Pričakovanje 256. — Joža Lovrenčič: Pesem 256. — Ivan Dornik: Pot materine duše 257. — Dr. J. Debevec: Kaj v tem času čitamo? 258. — Viktor Steska: Franc Anton pl. Steinberg 261. — Dr. Avgust Žigon: Študija 263. — Književnost: † Msgr. Anton Zupančič 267. Oton Župančič: Sto ugank (Dr. J. Debevec) 267. Dragan Šanda: Lepa Vida. (Dr. J. D.) 267. Viktor Bežek: Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom. B. Občno vzgojeslovje 268. R. F. Magjer: Crveni križ (Dr. Jos. Tominšek) 268. K zgodovini Gregorčičeve »Soči« 268. — Naše slike: A. Dürer: Apokaliptični jezdec. P. Cornelius: Apokaliptični jezdec, Berlin. A. Böcklin: Vojna, Draždani. Michelangelo: Kristus iz poslednje sodbe, Rim. Max: Luč. Rob. Haug: Prostovoljni strelci. Fr. A. pl. Steinberg 261.

XXVIII.

ŠT. 7-8

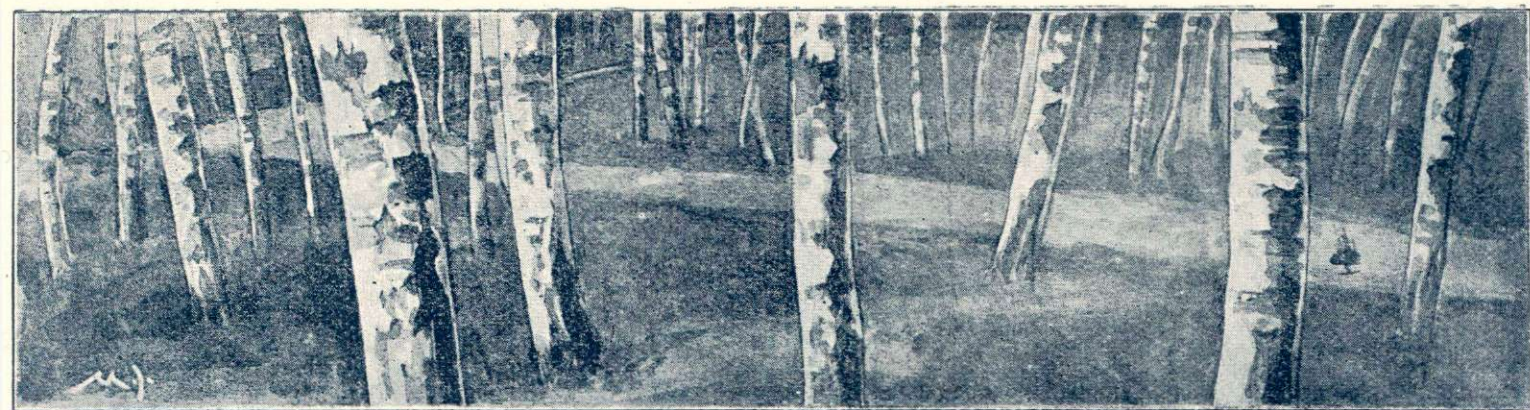

Listnica (začasnega) uredništva.

Z 31. avgustom je potekel moratorij; dolgovi so zopet izterljivi. Tudi naročniki »Dom in Sveta« imajo pravico terjati še 6 števil. Vkljub silnim oviram (odšel je urednik dr. Iz. Cankar v vojno službovanje, število stavcev in pisavcev [ali se bo tudi bravcev?] se je krčilo od dne do dne) smo — seve z veliko zamudo, za kar prosimo oprostjenja! — dotiskali 7. in 8. številko v običajnem obsegu (po štiri pole). Spisi so natisnjeni v tisti vrsti, kakor so nam prihajali. Za ilustrativni del je poskrbel g. kn.-šk. tajnik Jos. Dostal.

F. S. FINŽGAR: BOJI.

POVEST.

V.

Draga žena!

Najprej te lepo pozdravljam, tebe in otroke in teto Uršo, ter ti naznanjam, da sem določen za naprej. Pojutrišnjem gremo. Pridi koj v Ljubljano, da te še enkrat vidim. Bog ve, če se ne bova zadnjikrat videla. Tvoj Blaž.

Ta dopisnica je ležala na mizi pred Franco, ki je gledala na pratiko in desetič in dvajsetič štela in iskala tisti pojutrišnji dan, ko je vstopil Matic, da ji vesel razodene, kako je oddal prošnjo pri županu in da je šla takoj na glavarstvo.

Franca ga je pogledala za hip izpod čela in se ni ganila, Matic se je prestrašil lastnega vselega hrupa in je obstal sredi hiše. Oba sta pomolčala.

»Zamudila sem ga,« je nato vzdihnila Jančarica, pokazala Francetu karto in zaihtela.

France je slovkoval počasi in obračal dopisnico proti oknu.

»Zamudila? Zakaj?« je vprašal in držal list z obema rokama.

»O, Marija, ali si neroden! Poglej na dan!« Porinila je pratiko po mizi in pritiskala s prstom: »Tu je pisal, vidiš, eden, dva-tri — tu je šel naprej in danes je že peti dan, ko sem dobila.«

»Uh, ta pošta,« je bil jezen France in je položil karto na mizo.

»Saj veš, kako smo v hribih. Za štirinajst dni zadaj.«

France je sedel na klop, daleč od mize, Franca pa se je naslonila na dlani in je jokala. Matic ni vedel, kaj bi. Presedal se je na klopi, pokašljeval, popravljal si klobuk, da je izpod njega pogledaval jokajočo ženo.

»Pa nikar ne jokaj, Franca, ko se ne da pomagati!«

»Kaj ti veš — takle — takle — samec. — Oh, moj Blaž!«

Sedaj je sklonila glavo na mizo in je jokala glasneje. Franceta je bolel ta jok, da mu je prihajalo grenko v grlo. V hišo so prišli otroci, ki so strmeč poslušali mater, nato planili vsi v jok in se stiskali krog nje. Franceta je zmagalo. Vstal je in šel do mize, dejal Franci roko na rame in prosil:

»Lepo te prosim, nikar, vidiš, zavoljo otročičev nikar!«

Jančarica je nejevoljno skomizgnila z ramo, kjer je počivala Francetova roka, da se je je otresla.

»Podporo gotovo dobiš, boš že izhajala,« ni odjenjal France.

»Ti in tvoja podpora,« se je nenadoma dvignila Franca. Srd ji je seval v objokanih očeh. Zaprla je pratiko, kamor je vtaknila dopisnico, in oboje spravila v miznico.

»In zaradi stelje sem mislil, da bi se danes domenila,« je še enkrat poizkusil Matic.

»Ah, kaj stelja! Blaža mi dajte nazaj!«

Prijela je Janezka za roko in odšla v kamro.

France je obstal kakor vkopan sredi hiše. Počasi se je okrenil in se izmuzal na dvorišče.

Franca je v kamri odslovila otroke, naj gredo za stricem, naj se igrajo ali naj pobero črvivo sadje, ko se jabolane že trebijo. Neradi in tiho so šli otroci drug za drugim iz hiše. Videli so oddaleč v klancu strica, ki je vpognjen šel po kolovozu. Janezek je zaklical trikrat na ves glas: »Tliic! tliic! tliic!« Toda stric se ni ozrl.

Franca je v kamri sedla na posteljo. Hotela je biti sama.

Hudo je bilo, ko je odšel, hudo, ko mu je segla v šent Vidu v roko, hudo doma, ko ga ni bilo — ali tako grozno, kot sedaj, ji še ni bilo. Pred seboj je videla njegove oči, ki so jo prosile: Pridi, Franca! Videla ga je, kako je ležal na slamnici v vojašnici, ko so drugi popivali po mestu za slovo, — sam — in jo čakal. In druge žene so prišle in matere in sestre in neveste, in še enkrat so

še poslovali, in do vlaka so šle z njimi in jim stiskale roke — on — Blaž — je pa čakal — in je ni pričakal. Sedaj se že pelje nad sovražnika — morda je že v boju — morda ranjen — umira — o — Franci se je temnilo pred očmi. Grizoča bolečina jo je stiskala v prsni, oči so topo zrle v tla, zaželela si je solz, a se ni mogla razjokati. In v tem trpljenju se je nenadoma oglasilo v njeni duši:

»Ti, ali nisi pravzaprav hinavka? Kaj ti je bilo tako prijetno, ko se je smukal Matic okrog tebe?! — Saj se ti je srce smejalo, ko si spoznala: Še vedno me ima rad. Le jokaj, ko si že prešustvovala v svojem srcu...«

Franca je planila s postelje in padla na kolena.

»Nisem, nisem, moj Bog, ti veš, da nisem! Prizanesi!«

Suhe oči so se hipoma zalile s solzami.

Zunaj je zajokal Janezek, drugi otroci so se prepirali, Jančarica si je otrla oči in šla iz hiše k otrokom. —

Matic je od Jančarja izprva hitel po kolo-vozu in samo ena misel je šla z njim: »Ne mara me! Vsa je njegova. Spodila me je — za hlapca bi me še trpela — nak —.«

Še nikdar v življenju ga ni tako zadelo. Tudi takrat ne, ko se je Franca omožila. Takrat je popival, in mu je odleglo. Sedaj ga grize in pritiska k tlom, da bi ga zlomilo. Niti prijaznega pogleda, niti ‚Bog plačaj‘ — nič — za vsa pota — in trud in skrb in delo. Hlapec. Matic je stiskal pesti in se čezdalje počasneje bližal domu. Po glavi so mu drevile misli, kako bi se znesel nad njo. Veril se je, da ne prestopi več prağa, da ne žugne ni s prstom več zanjo in da še učka ure, ko bo vdova Jančarica gledala za njim zastonj.

Toda v istem hipu se mu je smilila in ji je vse odpuščal in blagroval Blaža pa klel sebe, ko mu je tako namenjeno.

Tak je prišel France domov.

Jera je naglo pometala po preddverju, dasi je prej dobro dolgo stala ob plotu in oprezovala gospodarja, ko se je vračal od Jančarja.

»Treba je tega, kot bi bilo pred nedeljo!« se je France razjezil nad Jero brez vzroka, ko ga je togotilo vse.

Dekla je vrgla metlo v kot in odšla proti skednju. Toda tamkaj jo je že zmagalo in ni mu mogla prizanesti:

»Hm,« se je obrnila porogljivo in pomrdala z brado — to je znala tako napraviti, da je moralo vsakogar zboosti — »saj smo vasovali, pa smo tako naburjeni.«

»Vsaka baba je hudič,« je zaklel France, pograbil metlo in jo vrgel za Jero, ki mu je ušla na pod. Ali še enkrat je pomolila glavo skozi vrata in mu oponesla:

»No, čemu pa lezeš za njo, če je hudič!«

France je izginil za oglom in molčal. Mislil si je: »Tako je ta reč: kadarkoli udariš žensko, zaboli tebe!«

Pripravil si je koso, nalil vode v oselnik in šel kositi steljo.

Jera pa ni bila huda, ampak tako vesela, da se je hahljala sama pri sebi, ko je obirala gosenice z zeljnatih glav. »Sedajle izpeljem,« je razmišljala, kar jo je greblo že nekaj dni. »Kar udarim vmes in konec bo.«

Sredi popoldneva je stopila pred Lojzo.

»Veš, v mlin bo treba.«

»Ne verjamem, da bi bilo zmleto.«

»Je, ko mi je moka za trdno obljubila. In veš, France kosi steljo; jutri moramo iti grabiti, ne bo časa za mlin. Toliko moka pa ni, da bi še enkrat spekla.«

»I no, pojdi,« se je hitro vdala Lojza. »Še v štacuno stopiš grede po sol in olje.«

Jera se je naglo preoblekla, toda tako, da se je Lojza čudila.

»Ko grem v štacuno, se moram napraviti. Saj jih poznaš, ali ne, dolinke?«

Jera je vzela cekar in skrila vanj oprtnice za meh ter šla. Toda na fari je šla mimo mlina in štacune do župnišča.

»Ali so gospod gori?« je vprašala kuharico nekam boječe in odšla naglo po stopnicah.

»Saj sem te komaj spoznal,« se je začudil župnik Jeri, ki letoindan in še več ni imela poti k župniku. »Maticova, kaj ne? Kaj bo?«

»Za dve maši sem prinesla za dober namen,« je porinila Jera dva goldinarja pred župnika.

Župnik je vpisoval maši in Jera je bila vesela, da je medtem zbrala misli in besede, kakor si jih je že kajkrat pripravila za to uro.

»Je že dobro,« je rekel župnik in zaprl knjigo. »Z Bogom, Jera!«

Jera se je prestrašila, da je bila vsa zmedena.

»Vse je izgubljeno,« je pomislila in rinila obotavljaje se k vratom. Tamkaj je šele mogla izreči: »Še nekaj, gospod.«

Župnik je vstal od pisalnika in se hudomušno namuznil. Skušnja ga je izučila, da so take maše le pot do poglavitnega cilja.

»Torej kaj, Jera?« se je naslonil na visoko železno blagajno.

»Zavoljo pohujšanja bi Vas nekaj prosila.«

»Zavoljo pohujšanja,« se je nalašč čudil župnik. »Kdo je pohujšljivec?«

»Oh,« je bila Jera v zadregi, ali se je vendar naglo opogumila in rekla: »Jančarica s Kozjega hriba!«

»Jančarica? Blaževa?« se je čudil župnik, a zdajci v resnici.

»Da, ona,« je poprijela Jera. »Ne boste verjeli: komaj je mož odtegnil nogo s praga, ko je moral na vojsko, že nori za drugimi.«

»Jančarica?« se je še bolj čudil župnik. »Ni mogoče. Za kom neki?«

»Za našim gospodarjem!«

»Ne verjamem, Jera!« je odmajal resno z glavo župnik. »Predobro poznam Franceta.«

»Saj čezenj nisem nič rekla. Ga jaz tudi poznam. Če sem enajst let pri hiši, ga lahko. Ne veste, kako se je izpremenil, kar ga lovi ta nastava. Človeka je sram govoriti o takih rečeh.«

»Kaj torej veš, Jera? Saj vendar tako kot Franceta poznam Jančarico in odkar je žena, nisem zasledil toliko sence na njej — v tem oziru — da bi prst položil nanjo.«

»Stara ljubezen — če ne gori, pa tli,« je skomizgnila Jera z rameni in v očeh je župnik, ki jo je motril izpod čela, zapazil čudno zlobno svetlikanje. »Morda ne veste, da sta bila pred zakonom prijatelja — Jančarica in France.«

»No, to je bilo že davno,« je omenil nalašč malomarno župnik.

Jero je ujezilo.

»Jaz sem svojo dolžnost opravila. Če jih bo sram, bo druge, mene ne bo. Pa z Bogom!«

Župnik je stopil par korakov za njo in ji resno naročil: »Jera, molči o tem drugod! Stvar uredim že jaz.«

Dekla je odšla, župnik je začel hoditi gorindoli po sobi. »Torej vojska — in doma naj se prične to,« je po dolgem razmišljanju izpregovoril polglasno, ko ga je iz misli poklicalo močno trkanje na vrata.

Vstopil je župan.

»Begunce smo pripeljali,« je začel takoj župan in poveznil svoj klobuk na stol ob župnikovem pultu.

»Dvajset, kaj ne?«

»Ho,« je povzel župan in dvignil glas: »Dvainštirideset!«

»Dvainštirideset!« se je čudil župnik. »Saj je bilo pisano za dvajset?«

»Ne drži nobeno pisanje več, kar je vojska.«

Župan je potegnil iz žepa listine in zapisnik ter začel razkladati po pisalni mizi.

»Kako jih spravimo?« je skrbelo župana.

»Res jih je preveč za našo občino. Ali kaj hočemo. Siromaki so, bomo že kako.«

»Oh, ne veste, gospod župnik, kaki reveži so. Vse je boso, raztrgano in se bojim — še brez živali ne bodo.«

»Vojska, vojska,« je zmajeval župnik z glavo. »Kje jih imate?«

»Na vasi. Zato sem prišel, da bi mi jih pomagali porazdeliti.«

Župnik je takoj vzel klobuk in odšel z županom.

»Ne veste, čisto drugačnega plemena so ko mi,« je potoma razlagal župan. »Majhni so, kratkih nog, v život pa zavaljeni, posebno ženske. Pa jih še nekaj razumem. ‚Poljaci smo, Poljaci,‘ pravijo. Ampak čudno je vseeno, da gredo na tako daljno pot bosi in razrahani. To je edinščina — jej-jej — boste le videli.«

Prišla sta sredi vasi. Zbor beguncev je sedel ob cesti: par moških, sicer ženske in otroci. Nekateri so imeli svežnje obleke in posteljnine, večina pa ni imela ničesar, krogi njih so bili zbrani otroci iz vse vasi. Nekaj gospodinj je že prineslo težke hlebe kruha in so ga v velikih kosih rezale beguncem. Druge so delile mleko, ena je prihitela z opranimi plenici, da so previle par dojenčkov, ki so bili vsi mokri in so jokali.

Ko je stopil župnik mednje, so ga prvi hip začudeno gledali. Menda se niso takoj zavedeli, kdo bi bil. Nato so vsi hkrati vstali, se začeli tiščati krog njega in mu hoteli poljubovati roko: vsi, ne samo otroci. Župnik je izmikaval in skrival roke, pa so ga vlovili za rokav in mu poljubljali suknjo. Domačini so gledali in so se nasmihali. Čudno se jim je zdelo. In ko se je župnik otel beguncev, je takoj modroval župan: »Vidite, vse drugače, ko pri nas.«

»Navada,« je rekel župnik malomarno.

»Za otroke ne rečem, ampak za moškega ta reč ni,« je bilo všeč županu.

Nato je župnik s pomočjo zapisnika zbral posamezne družine, ki sta jim z županom določila stanovanje za prve dni, dokler se ne uredi drugače. En sam fant je ostal, ki ni spadal k nobeni družini. Povedal je, da je delal na polju, ko so ljudje začeli bežati. Bežal je z njimi vred — prišel z njimi na vlak in sedaj ne ve ne za očeta, ne za mater. Tega je sprejel župnik. Nato je priporočil begunce ljudem in določil nedeljo za to, da se razdele posameznim gospodarjem v rejo.

Ko so v nedeljo porazdelili begunce, se je oglasila pri župniku Jančarica in je prinesla za mašo za srečno vrnitev Blaža, »ko mu ne morem drugače nič pomagati,« je pristavila. Ob tej pri-

liki se je župnik spomnil Jerine tožbe, na katero bi bil skoro pozabil.

Župnik jo je skrivaj opazoval, ko je pripovedovala o Blažu, o njegovem odhodu in o tem, da se ni mogla še enkrat posloviti. V orošenih očeh ni bilo nič narejenega in zlaganega: resnična iskrenost je gorela iz njih.

»Sedite, Franca,« jo je povabil župnik. Tudi sedaj jo je pogledal, da bi ujel znak nemirne vesti. Ali France ni spreletela barva in je sedla.

»Nekaj Vam moram omeniti in Vas opozoriti, Franca!«

»Le kar, gospod,« je rekla čisto mirno.

»Matic vam hodi pomagat delati?«

Župnik je pogledal Franci v oči. Franca je za hip vzdržala pogled, nato se je nekoliko zmedla, povabila oči in rahlo zardela.

»Blaž ga je naprosil in hvaležna sem mu. Je res veliko postoril pri nas.«

»To je prav. Tudi jaz sem ga že pohvalil za to in mu priporočil, da še pomaga.«

Franca je spet dvignila oči, rdečica je izgubila z lic.

»Vendar pa morda včasih kar tako poseda in vasuje pri vas?«

Franca je vnovič oblila rdečica.

»Zavoljo tiste prošnje je bil res parkrat pri nas. Pa ga nisem nič prosila. Prav prisilil me je na prošnjo in Blaž mu je rekel. Sama bi že ne bila položila za podporo.«

»To je popolnoma prav. Če drugi prosijo, se Vam tem bolj spodobi. Saj ste potrebni — vsaj toliko kot drugi. No, in če je bil Matic pri vas zavoljo tega, to pač ni nič hudega — in jaz tudi nič hudega ne mislim. Saj vaju vendar oba poznam. Ali ljudje takoj govore.«

Franca je speklo.

»Kdo govori?« je vstala in stopila bliže župnika. »Povejte ga! Semkaj naj stopi in naj pove, kar ve, lažnik!«

»Ne razburjajte se, Franca. Jaz vem, da je vsako govorjenje natolcevanje — zato pa, da govorjenja ne bo — naj ne bo prilike.«

»O, sama nevoščljivost! Saj vem. Še vselej so nam privoščili, kadar nas je kaj zadelo — in sedaj materi s šestero otroki ne privoščijo — da bi ji kdo pomagal. Je že dobro. Če se pretrgam, bomo pa vse sami.«

Franca je potegnila ruto iz žepa in se brisala.

»Sami ne morete. Kaj pa, ko bi sprejeli kakšnega begunca? V hribe jih nismo dali. Vidite, eden je sedaj pri meni, nima nikogar svojih, tega vzemite, je kar dober za kmetiško delo. Jaz pre-

vzamem koga drugega — in vsi jeziki bodo zavezani. Za največjo silo pa kaj najamete.«

»Precej ga sprejemem,« je Franca brez premisleka pritrdila.

Za četrto ure je že šla Franca navkreber proti domu. Za njo je stopal begunec, šestnajstletni Poljak Roman, in nesel v roki sveženj obleke, ki jo je dobil v župnišču. Franca ga je ogovarjala. Kaj malega sta se umela — vendar pa sta kmalu oba obmolnila. Franci je začelo postajati žal, da je sprejela tako naglo tujega človeka v hišo in še takega, ki ga ne ume. Preudarila je še enkrat obrekovanje ljudi, se ga zbala, a takoj se spet razjezila: »Le kaj jim je mar!« Lotevala se je je trma. »Nalašč bom kljubovala ljudem. Le čakajte!«

Vrhu hriba je srečala Lojzo.

»Hlapca imam,« ji je pokazala na begunca.

»To je prav, da si ga vzela, revčka.«

Lojza bi bila rada obstala in se kaj pogovorila, ali Franca je šla naglo naprej svojo pot — in mislila svoje misli.

Ko so ta večer pri Maticu večerjali, je Lojza povedala bratu:

»Jančarica ima hlapca — begunca.«

France se je vznemiril in vprašal:

»Kakšnega hlapca?«

»Je močan, kar veliko ji bo odrinil pri hiši.«

France je zajel še dvakrat iz sklede, nato se mu je ustavilo, žlico je povsobil in položil na mizo.

Jera ga je pogledala skrivaj, videla v njegovih očeh strah in žalost ter je bila vesela.

VI.

V nedeljo pred Malim Šmarnom je šel France od rane maše in nekaj korakov za njim je šla Jančarica s teto Nežo, sestro Jančaričinega očeta, vdovo na užitku. Franca je bila vesela, da je teta hodila počasi in da se je razdalja med njo in Francetom večala. France se ni ozrl, ali je vendar natančno vedel, da gre Franca za njim. Raztegnil je korake in se podvival, da je visel ves naprej ob hoji.

Ko sta prišli s teto do pošte, se je Franca nenadoma poslovila od tete.

»Moram iti vprašat, če je kaj pisma od Blaža,« je rekla teti in krenila na levo in je bila silno vesela, da se je domislila tega. Zakaj vedela je, da bi pravzaprav silno rada povedala Francetu, ki je trdovratno držal svoj sklep in se ogibal njene hiše, kaj ji je očital župnik. Ali vseeno se je bala, da se ne bi potoma sešla z njim.

Pred pošto je bila gruča žensk. Vse so izpraševale:

»Ali je vaš kaj pisal?«

»Oh, nič,« je vzdihnila vsaka.

Ko se jim je pridružila Franca, je niso niti opazile, ko so bile vse zaverovane v staro potovko Pikono, ki je šepetaje pripovedovala:

»Čakate pisem? Kako bi kdo pisal, ko jih ni več.«

»Pikona!« so vzdihnile vse hkrati.

Potovka je začela tiše:

»Ni jih! Molite za njihove duše. Ves sedemnajsti polk je zletel v zrak, ko je zašel na mine.«

»Lažeš, Pikona,« je ugovarjala Jernejeva sicer tako tiha žena. »Nič nismo brali.«

»Hm, brali! Kako si preprosta. Takih stvari se še govoriti ne sme, kaj šele pisati.«

»In vendar govoriš,« je pomagala Jančarica Jernejevi.

Pikona je pogledala prekasto čez gručo.

»M, hribovka! Žene, ali sem kaj povedala? Nič, kaj ne, da nič. Visoki gospodje v Ljubljani tako govore, jaz pa nič ne govorim, z Bogom!«

Pikona se je hitro izmotala iz gruča in odšla. Žene so se razdelile v manjše zборе in tožile:

»O, ve, Pikona ve. In res bo. Zakaj nihče ne piše? Ob vse naše smo.«

Jančarica ni več vzdržala pri ženah. Krenila je proti poštnim vratom in še slišala za sabo opazko:

»Naj le gre; misli, da kaj dobi.«

Jančarici je šumelo po glavi Pikonino pripovedovanje. Ves polk! O, Blaž, zakaj se nisva še enkrat poslovila! Ko jo je poštarica zagledala, ji je samo z roko odmahnila, preden je Franca kaj vprašala. Jančarica je zamajala z glavo, poštarica je skomizgnila z rameni in jezno udarjala s pečatnikom na došla pisma.

Franca je tiho odšla.

Zunaj jo je ogovorila ženska izmed gruča:

»Franca, ali imaš podporo?«

»Nimam je ne,« je rekla in se ni nič ustavila.

»Glejte,« je hitela ženska. »Ta je tudi nima in je desetkrat bolj potrebna kot Zaplotnica in sto drugih. Take ženske, ki v hranilnico nosijo in imajo vino v kletih, odkar je vojska, dobe, me pa ne. Prav je, da je vojska, ko ni nobene pravice več na svetu.« Ženska je pričela jezno mahati z rokami. Pri tej priči se jih je nekaj odtrgalo od gruča in so šle.

»Viž jih, ko imajo slabo vest zavoljo podpore, zato gredo,« je razlagala kričava ženska in kazala za odhajajočimi. Franca je šla potrta in žalostna proti domu. »Ves polk,« je donel po ušesih sikavi

glas potovke. Videla je njene krmežljave oči, v katerih ni bilo ne usmiljenja in ne žalosti. »Kako je pripovedovala grozno novico ta grda ženska! — Samica, brezsrdna skopulja!« Niti doma na hribu ni Jančarici odleglo. Vso noč je prebedela. Poslušala je hropenje težkih vlakov, zategnjene žvižge lokomotiv. Drugače so doneli kot sicer. Kakor stok tisočero v bolečinah umirajočih je bilo grgranje vlakov, žvižgi kakor obupni klici na pomoč.

Jančarica ni doma nikomur povedala, kar je slišala pred pošto. Kljub temu je pa vendar došlo to poročilo v hribe in celo teta Urša je zvedela in je od strahu mendrala in stokala po hiši. Zvedela je Jera in se prestrašila in ne zavoljo smrti stoterih. Kot iskra jo je prešinilo: »Jančarica je prosta!« Zvedel je France. Čudil se je z grozo, ko so se čudili drugi. Na dnu srca je pa občutil kakor veselje. Sam si ni bil na jasnem, ali je vesel, da se mu je utrla pot do Jančarice, ali tega, da učka ure, ko ga Jančarica sama nagovori. Zvedela je Lojza in je sklenila: Če nam Bog ne pomore, nam ne bo nihče. Še tisti večer je šla od hiše do hiše in zvabila ljudi k molitvi pred križem nad vasjo. In vsi so prišli in klečali pod milim nebom in gledali v lučko, ki jo je obesila Lojza pred Boga. In prihajali so vsak večer, trudni in zdelani, starčki in otroci, žene in dekleta.

Tudi Jančarjevi so prihajali, dasi je bila njih hiša najdalje pomaknjena od vasi. Edini Janezek je ostajal doma in za varuha ali teta Urša ali mama.

Francè Matic ni sicer imel nikoogar v vojski, toda molit je hodil. Da se pa ne bi sešel z Jančarico, si je izbral prostor ob krivem gabru za grmom in je zadnji prihajal in prvi odhajal.

Nekega dne je pa moral z doma po opravkih. Ustavil se je tudi v krčmi pri županu.

»Kakor nalašč,« se ga je razveselil župan, ki je prišel iz pisarne.

»Za Jančarico je prišla podpora. Da ne bo hodil sluga v hribe, ko ima že itak preveč potov, poneseš ji ti polo, kaj ne?«

France je imel takoj pripravljeno trdo besedo in sklep v srcu:

»Jaz ji že ne bom nosil,« — ali sam Bog ve, kako da ni tega rekel, ampak je spravil polo v malho in obljubil županu, da jo pošteno izroči. In v istem hipu ga je bilo sram, ko se je podal in prevzel posel 'biriča' — tako so rekli slugi — a pomagati si ni mogel več. Zato si je naročil še vina. In tako se je zgodilo, da je nekoliko vinski koračil v mraku proti domu.

Ko ni več hodil med hišami in ni srečaval ljudi, ki so se vračali s polja, ko ga je zakril gozd,

je začel stopati počasneje. Vroče je bilo in vino ga je grela. Snel je klobuk in začel razmišljati: Ali bi ji nesel sam, ali bi poslal Lojzo.

»Begunca ima, zato je možka in ne pošlje več pome. In jezil ga je ta begunec Roman in peklo ga je, če je omenila Lojza, da se Jančarica pohvali z njim. Toda v vinski razgretosti je pozabil jeze in prikljuvala se je stara ljubezen na vrh ter si je silno zaželel govoriti s Franco. Kar pojdem, nalašč. — Vsi lepi spomini so obstali pred njim. Ali spet se je zavedel, kako ga je Franca zadnjič odslovila, in je sklenil, da pojde, pa zato, da ji pove, kar zasluži.

Tako je okleval med ljubeznijo in sovraštvom in ni vedel, da je sovraštvo le plod ljubezni, in prav ničesar ni dočkal. Ko je pa stopil iz gostih ulic grmovja, se je posvetila pred križem nad vasjo lučka. Ko jo je zagledal, je še kratko pomislil in takoj sklenil, da gre k Jančarju s polo. Morda varuje ona, ko je bila včeraj pri molitvi, in tako bosta sama, je premišljal. Če je pa ni doma, vseeno. Morda še bolje.

Dolgih korakov je krenil pod vasjo, da se je ognil ljudi, ki so šli za hribček, in ko je komaj Lojza začela z vero, je France vstopil pri Jančarju. Potoma je utegnil še preudariti, kako se znese nad Franco.

V hiši je bilo mračno. Samo lučka je brlela pred podobo, pod njo je sedela Franca, Janezek je spal na klopi in imel glavo v njenem naročju.

»Na, tole je dal župan,« je France brez pozdrava porinil polo na mizo.

»Marija, kako sem se te prestrašila,« je vzkliknila Jančarica, položila Janezkovo glavo na klop in iskala žveplenk.

»Saj se me je tudi treba, ki sem za biriča.«

Jančarica je prasknila in užgala svetilko ter mu ni na to odgovorila.

»Kaj pa je?« je šla k mizi.

»Kaj? Podpora, ki je ne maraš. Tri krone na dan; je bilo že vredno, da sem se trudil in bil za to ozmerjan.«

Franca je pogledala Matica v obraz in je videla, da kipi iz njega vročica in da ima stisnjene ustnice.

»France, lepo te prosim!« Stopila je predenj in sklenila roke ter ga mirno gledala.

France je imel pripravljeno psovko, kakor si jo je izmislil po poti, da jo ji bruhne v obraz — za slovo. Toda ko jo je videl pred sabo, je pozabil psovko in se je usedel na klop.

Počasi je spravil iz sebe:

»Oh, Franca, zakaj je tole med nama?«

Jančarica se ga je skoro prestrašila.

»I kaj?« je vprašala naglo in se je sramovala svojega vprašanja, ki je vedela bolje kot France, kaj je med njima.

»Saj veš,« je rekel France in gledal v tla.

Jančarica je sedla na klop. Po kratkem molku je začel France: »Zmerjat sem te prišel, da veš, zmerjat, ker si me zadnjič zapodila kot malovrednega hlapca. In sedaj sedim tu za vratmi na beraški klopi in mi gre na jok. Ali mi je narejeno, ali kaj.«

France je dvignil glavo in jo gledal z zaprtimi očmi.

Jančarica mu ni umaknila oči. Nekoliko v zadregi je izpuknila iz rute seneno bilko, ki se ji je zapičila med klajo vanjo, in je začela važno:

»Potrpiva! France, ti nimaš družine in zato ne veš, kaj se pravi, vzeti šestero otročičem očeta. Ne zameri mi. In nekaj drugega je še. Ali te ni klical župnik?«

»Župnik?« je povzel France.

»Mene je — in me prijel zavoljo pohujšanja. Se je že našel dober človek, ki naju je obrekel pred njim, — mene bolj nego tebe.«

France je skočil kvišku.

»Kdo je, kdo? Povej! O!« Zaškripal je z zobmi.

»Ne vem ga in ga ne slutim. Potrpiva! Vse pride na dan. Sedaj veš, zakaj ne smeš k nam.«

»Nalašč, sedaj pa nalašč, vsak dan pridem! Bom videl, komu je kaj mar.«

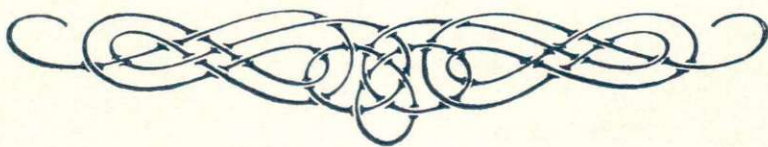
»Ne bo te, zato te ne bo, ker vem, da me imaš rad. Z Bogom, France! Pojdi! Vsak hip bo končana molitev.«

»Ne grem! Vpričo vseh bom tukaj!«

Franca je vstala in ga prijela za roke ter mu jih stisnila: »Ne boš ne. Lahko noč!«

France sam ni vedel, kako je prišel na dvorišče. Tam mu je zašepetala s praga Jančarica, ko je slišala brbljanje otrok, vračajočih se od križa: »Že gredo! Skrij se!«

France je izginil za podom.

DR. IVAN KNIFIC: V RUSKEM TURKESTANU.

2. PO SIBIRSKI ŽELEZNICI.

Po »tretjem zvoncu« smo zdrknili s kazanskega kolodvora. Dva dni sem se vozil na vzhod, dokler nismo prekoračili Volge in krenili k Uralu. Ta del proge pripada znani sibirski železnici; šele onkraj Volge, vzhodno od Samare, se »srednjeaziatskaja željeznaja daróga« odcepi od sibirske in obrne na jugovzhod.

Pozno v noč smo zapuščali Moskvo. Po kupejih je kmalu vse utihnilo; vsakdo si je uredil posteljo in se prepustil spancu. Brleči sveči sta senčili spalnico. Na vzhodnih progah je razsvetljava še jako preprosta. Ko se stemni, prinese sprevodnik v večje vozove po dve, v male oddelke pa eno svečo in jo pritrdi v svetilki nad vrati. Ob taki luči ne moreš brati, — za časopise in drugo berivo je itak podnevi dosti časa; — nadležno svetilko dremajoči potniki zastro s platnom. Sicer pa v treh, štirih urah sveča dogori; vzhajajoče solnce oskrbi novo razsvetljava.

V zgodnje jutro je v kupeju nastalo vrvenje. Sprevodnik je bil zaklical: »R j a z á n !« Več potnikov je izstopilo v tem gubernskem mestu, ki šteje krog 40.000 duš. Odhajajoči tovariši so nas vzdramili z ropotom, še bolj pa »nosilščiki«, ki so tekali po vozu in znašali »čemodáne« (kovčege). Po končanih operacijah smo preostali zadremali znova.

Ruska gubernska mesta, kako so enolična, naravnost dolgočasna! Na brezkončnih potih križem carstva sem si jih nekaj ogledal. Podobna so si kakor jajce jajcu; kdor je videl eno, pozna vsa druga. Velika vas se je razpoložila po širni ravnini, da se vidijo zdaleka samo zvoniki pa zelene cerkvene strehe. »Vokzál« (kolodvor) so zgradili daleč zunaj v predmestju, najbrž s hvalevrednim namenom, da meščani ponoči mirno spe in da železnica ne ovira prometa po mestu. Pred »stancijo« se je utaboril štab izvoščkov, ki sprejemajo potnike z ogromno prtljago. Le izletniki se poslužujejo »konjke«, tramvaja, ki ga vlečejo mršavi konji; zveste živali pa v novejšem času krepko izpodriva elektrika. Obširni trg pred kolodvorom je prva stvar, ki razočara navdušenega »globetrotterja«: ob suši prahu nadebelo, ob dežju pa globoko blato. Kolodvorska ulica je prav malomestna; dve vrsti nizkih, večinoma lesenih stanovanj loči od cestne snage in nesnage star, po-

lomljen plot. Kdor koraka v mesto peš, že kolne, preden dospe do središča. Vsak »górod« je namreč silno razsežen; ceste so zelo široke, v novejših mestnih delih popolnoma ravne; skoraj vsaka hiša ima vrt; mnogo je mestnih nasadov. Tudi ob glavnih ulicah ne vidiš visokih poslopij, imenitnih hotelov, monumentalnih vladnih palač; cerkve so si podobne kot sestra sestri; vse je preprosto, enolično do skrajnosti, prazno, nekam zaspano. Ne verjel bi skoraj, da si v mestu, ki šteje trideset do sto tisoč prebivalcev, da tod biva vsemogočni gubernator, da je tako mesto sedež najvišjih provincialnih uradov, torišče znanosti, pa tudi cerkveno središče. Če so taka že gubernska mesta, kakšna so šele »ujézdna« (okrožna)! Po celi Rusiji pogrešaš tudi one snažnosti, ki smo je vajeni v zahodni Evropi. Ob deževju se vozovi kar pogrezajo v blatu. Velemožni »gradskój golová« (župan) si pač ne beli glave, kako bi v občinskem svetu sestavil »odbor za olupšavo mesta«; za snago naj skrbi — »gorodovój«¹ (policist). Celó ponosni Petrograd in častitljiva Moskva sta v predmestjih manj snažna, kot bi si tujci želeli; prav čedna pa je črnomska Odesa.

V ruskih mestih se pozno ravnaajo k počitku in pozno vstajajo. Zvečer ob desetih še hodijo na obisk, zjutraj ob osmih je po ulicah še pusto in prazno. »Če greš v Rim, delaj, kakor delajo v Rimu,« po tem pravilu sem pozno splezal z ležišča.

Glede hrane se potnikom ni bati. Ne samo na večjih postajah so restavracije, še na majhnih so priredili »bufét« s čajem in mrzlimi jedili. Zanimalo me je, da koščke gnjati, pečenke ali klobase s kruhom Rusi zaznamujejo s pristnim nemškimi »buterbrot«. Najštevilnejši slovanski narod je privzel celo kopo germanizmov, zlasti v prometu in vojaštvu. Kraj kolodvora se postavijo še branjevcji s kruhom, sadjem, mesnino, slanino in pečenimi piškami; kot pijačo prodajajo zjutraj toplo mleko, sicer pa razne sadne sokove, znane kot »kvas«. Nerazvajeni želodec dobi na tak način obilne in cenene hrane; gospoda pa obeduje v jedilnih vozovih.

¹ V moskovskem narečju, ki ga učitelji ruščine proglašajo merodajnim, se nenaglašen o govori skoraj kot a, torej: galavá, garadavój; v južni Rusiji, in tudi drugod, se pa o sicer ne izgovarja tako čisto kot v slovenščini, toda mnogo podobneje glasu o nego glasu a. Čul sem, da tudi v šoli, posebno na jugu, učence navajajo k tej drugi izgovarjavi.

Po zajtrku sem listal v ročni knjižici. Moj sosed, stotnik, me nagovori — nemški. V osrednjih gubernijah, v domovini pristnih Moskalov, se redkokdaj čuje nemška govorica. Razložil mi je, da je po ruskih gimnazijah nemščina obvezna, da jo pa po končanih študijah dijak tako pozabi kot latinščino; on da je bival dalj časa v baltiških garnizijah med nemškim prebivalstvom, pri čemer se je dobro naučil »govorjít po nemjécki«. Kesneje so ga premestili v Kazán ob Volgi. Vojaščine se je naveličal, prestopil bo k upravi; upa, da v nekaj letih postane »ujézdni isprávník«, nekaj okrajni glavar; če bo srečen, bo končal kot gubernator. Govoril je zelo samozavestno, dasi ni kazal posebne izobrazbe. Čudil sem se, da v Rusiji častniki prestopajo v civilne urade; stotnik pa me je poučil, da se to dostikrat zgodi ter da bivši vojaki bolje napredujejo nego civilisti.

O Slovencih ni vedel ničesar. Govoril sem mu, da smo rodni bratje Hrvatov; tudi teh ni poznal. Šele, ko sem mu dejal, da je hrvatski jezik isti kot srbski, se mu je zasvetilo: »Vi ste torej avstrijski Srb!« in postal je še prijaznejši. Rusi kaj malo poznajo slovanske narode, izvzemši Srbe, Bolgare, Poljake in Čehe. Slovenec se pred Rusom najlaglje izkaže kot »avstrijski Srb«. — Srednješolske profesorje imenujejo Rusi »učitelje«; »profesorji« so pa oni, ki predavajo po vseučiliščih. Ko sem mu pravil o svojem stanu, sem bahato pripomnil: »U nas ja nazivájus profesor.« Popravil mi je slovnično napako: »Morate reči: Ja nazivájus profesorom.«

Prostodušno, nekam zaničljivo je govoril o nevednosti preprostega ljudstva. Pravil mi je, da so v notranjih krajih, ko je stekla prva lokomotiva, mužiki¹ bežali od proge, češ: »Vrag prihaja.« Še desetletja so vlak nazivali »čortophádja« (vozilo, ki ga vrag pehá) in se neprestano križali, da bi jim hudobni duh ne škodoval.

O kolesarstvu sem si zapomnil tole zgodenco: V pristno derevnjo je privozil prvi biciklist in se ustavil sredi vasi kraj vodnjaka, da si odpočije. Mužiki se zbero iz celega sela in ga obkolijo z namenom, da ga vržejo v vodo. Najstarejši se vstopi pred tujca in ga nagovori: »Ti si čortov sin!« — »Kako to?« meni biciklist. — »Vsekakor prihajaš iz pekla,« se je glasil odgovor. »Vsa človeška vozila so taka, da teče kolo poleg kolesa; zakaj pa pri tebi teče kolo za kolesom?« — »Zato, ker gre na ta način hitreje,« se opravičuje kolesar. — »Kako je to mogoče?« se čudi starejšina. — »Poglejte!« zakliče biciklist, sede na kolo in uide.

¹ Pravilno ruski se naglašá: mužík, mužiká, mužikí, po zglédu: Kazák, Kazaká, Kazakí.

Posebno hud je bil na policijo. Dejal mi je, da so njih stražniki ravnotaki lopovi kot oni, ki bi jih morali nadzirati. Očividno je pretiraval. Zopet mi je postregel z anekdoto: Sešli so se Nemeč, Anglež in Rus. Nemeč pravi: »Naša policija izsledi hudodelca takoj drugi dan po zločinu.« Anglež se pobaha: »Naša ga dobi v roke še isti dan.« Rus pa se zasmee, češ: »Naša policija pa vé za hudodelca in zločin, še preden se izvrši.«

Ko je stotnik prestopil na progo, ki vodi v Kazán, mi je dejal v slovo: »Na svidenje!« — »Midva se pač ne vidiva nikoli več,« sem pripomnil. — »Rusi se ne poslavljamo: Z Bogom, zdravi, srečni! marveč pravimo: Do svidánja!« mi je pojasnil — novincu »zelencu«.

Pokrajina med Moskvo in Volgo pripada po večini onemu delu ruske zemlje, ki je znan kot »č e r n o z j ó m« (črna zemlja): nepregledna, prav malo valovita ravnina, ki jo pokriva debela plast mastne, plodne črne prsti. Na severu, proti Nižnjemu Novgorodu, prevladuje še gozd; kolikor bolj pa gremo na jug, tem več je rodovitnega polja. Tod prebivajo pristni Velikorusi. Černožjom je osrčje in žitnica cele Rusije, mužiki pa so steber vsega carstva.

In vendar — tako pišejo strokovnjaki — poljedelstvo v teh pokrajinah ne napreduje. Rusko agrarno vprašanje: o tem so se pisale že debele knjige, se izdalo že mnogo postav. Vsako novo ministrstvo obeta, da hoče zemljo pravično razdeliti in izdatno podpirati poljedelstvo. Kmetje tožijo, da imajo — premalo zemlje; dokazalo se jim je pa, da je imajo še preveč in jako rodovitnega polja, le obdelavati ga ne znajo, oziroma nočejo. Gnoje njive premalo, ali pa jih sploh ne gnoje; ker rede premalo živine, gnoja tudi hudo primanjkuje; o umetnih gnojilih nimajo pojma. Plug je preveč preprost; lesen kol z železno ostjo se plitvo pogreza v prst. Drugod zrahljajo zemljo s tem, da nekako brano parkrat potegnejo po njivi. Ni čuda, če zemlja opeša, kmet pa zdihuje: »Imam premajhno in preslabo polje.« Preveč kmečkega ljudstva sili v tovarne ali pa se izseljuje v Sibirijo.

Ni dvoma, da je škodovala in še škoduje ruskemu poljedelstvu okolnost, da kmet navadno nima lastnega posestva; večina zemlje je skupna občinska last. Občina (znani »m i r«) razdeli polje v majhne parcele, ki jih dá kmetom v najem. Po nekaj letih se zemlja deli znova; mužik dobi njive, ki jih je prej obdeloval njegov sosed. Kjer pa polje ni zasebna last, bo vsakdo skušal s kolikor mogoče majhnimi stroški in še manjšim trudom izčrpati rodovitno prst. »Za mano potop!« si misli mužik. L. 1906. so izdali novo postavo glede ob-

Pet. Cornelius: Apokaliptični jezdec.
Karton. Nar. galerija, Berlin.

činskih posestev. Kmet se more — pod ugodnimi pogoji — »odkupiti«; vendar pa odkupovanje, kakor pišejo, počasi napreduje.

Mužik se ne odlikuje po posebni pridnosti. Delo, ki ga opravlja slovenski kmet, bi bilo mužiku pretežko, prenaporno. »Ruskemu kmetu je vseeno, ali ga zadene sreča ali nesreča; nikdar se ne zaveda, da je treba pospeševati, kar je koristno, in se protiviti vsemu, kar je škodljivo. Kmetovo svetovno naziranje sloni na popolnem pomanjkanju lastne iniciative in na brezpogojni zadovoljnosti z vsem, kar mu je usojeno. Mužik je fatalist najhujše vrste in ta črta njegovega značaja povzroča brezbržnost, eno največjih ovir napredku. S to veliko napako so pa združeni veliki naravni darovi: globok in bister razum, originalno razumevanje in tolmačenje dogodkov, ki se vrše krog njega, neverjetna dobrodušnost in usmiljenost do vseh živih bitij. Njegove dobre lastnosti so pravzaprav še nerazvite, še pokrite z neko plastjo, ki površnega opazovalca zavaja, slikati njegov značaj v prav temnih barvah.«¹

Vožnja od Moskve do Volge je prav enolična. Polje se menjava z lesovjem; prevladuje kraj proge pa vendarle gozd. Ne smemo si misliti mogočnih pražozdov; tanko, nizko drevje, ponajveč smreke, bori, breze in hrastiči, spremlja progo ure in ure. Mnogo je že posekanega; visoke skladanice drv čakajo pridnih rok, da jih spravijo na vlak, v mesta in v tovarne. Ker je lesa v izobilju, po železnicah ne kurijo s premožom, ki ga v Rusiji hudo primanjkuje, marveč na severu in vzhodu z lesom, na jugu pa z nafto; lokomotivo so bogato založili z brezovimi poleni.

Po daljšem presledku se prikaže polje. V černo-zjomu pridelujejo rž, pšenico, oves in ječmen (36, 24, 20 in 10 odstotkov vsega žita). Kmet seje največ rži, veleposestniki pa pšenico, ki jo izvažajo v inozemstvo. Prosa sejejo prav malo, turščico sade le na jugu. Sredi avgusta, ko sem se vozil po tej pokrajini, so mlatili rž in pšenico. Kozolcev nimajo; vse žito se posuši v kopah na polju. Naših podov ne poznajo; mlatijo na polju, kar se oddaleč prav lepo vidi, ali pa pred hišo. Večji prostor dobro pretolčejo, da nastanejo trda tla, takozvano »gumnó«; tod mlatijo s kratkimi cepci, v novjšem času pa tudi s stroji. Slamo spravijo v velikanske kopice, ki stoje kar na polju ali pa krog vasi. Istočasno so kosili tudi oves, ki se mi je zdel zelo nizek.

Vasi je kraj proge prav malo. Velikoruska derevnja potnika razočara. Oddaleč se nam zde hiše kot velike slamne kopice. V bližini ugle-

damo lesena stanovališča s slamnato streho. Hiše stoje v vrsti poleg vaške ceste. Neka posebnost velikoruskih vasi je ta, da krog hiš ni skoraj nič drevja, ne sadnega vrta, ne cvetličnjaka, ne zelenika. Po naših nazorih je taka vas silno pusta, otožna, dolgočasna. Okrog vasi ni ne zelenih trat, ne prijaznih gričev, ne senčnatih gozdičev; vse je gola ravnina tja do skrajnih mej obzora. Če pomislimo, kako dolgo vlada v tej pokrajini zima, se ne bomo čudili brezbržnemu, otožnemu značaju ruskega kmeta. Mnogo prijaznejši so kraji v južni Rusiji, posebno še med Malorusi; tam je dosti drevja in zelenja, pa je tudi prebivalstvo živahnije.

Počasi smo prodirali na vzhod. Opoldan smo pol ure počivali na večji postaji Sasovo. Iz zadnjih voz je pridrevila kričeča drhal napol odrasle šolske mladine; najbrž so bili gojenci kake nižje kmetijske šole, ki so si ogledali Moskvo, zdaj pa gredo k Volgi. Že po vseh postajah so oblegali samovare; vsakdo je nosil s seboj čajnik nizke, široke oblike. V Sasovem so pa planili v kolodvorsko restavracijo in vpili: »Boršč, boršč!« To je najpriljubljenejša narodna jed, juha z zelenjavo in kosom mesa. Natararji so jih komaj mirili z večnim: »Sejčás!« (Tako!) Bilo jih je krog 150. Vsi so nosili enako uniformo: sive hlače, bel jopič s širokim črnim pasom in nizko kapo »furažko«. — V vsakem vagonu je na vratih nabit vozni red dotične proge, ki je na njem natančno naznačen čas prihoda in odhoda na vsaki postaji, kar je za lačnega in žejnega potnika velikega praktičnega pomena; za manj izobražene potnike in analfabete pa razni »zvonci« skrbe, da pravočasno končajo kosilo in kupčije.

Iz popoldanskega spanca me zbudi žvižg lokomotive. Kaj se je zgodilo? Vse gleda skozi okno. Vozimo se po velikem gozdu. Nikjer nobenega človeka, nobene hiše; postaje so po 30 km vsaksebi. Pred vlakom pa drevita dva konja po progi. Kako in odkod sta zašla nanjo, kdo vé? Nespametni živali ne kreneta s tira, upehani tečeta pred lokomotivo, ki jima brlizga brez prenehanja. Dober četrt ure je trajala brezplačna zabava.

V daljavi se prikaže vas z zelenkasto cerkvijo. Obstanemo na postaji. Izstopi nekaj ljudi, med njimi pop v najlepših letih, z dolgo črno brado, v sivi halji »rjasi«, z belim slamnikom na glavi; dolgi lasje mu padajo na pleča. Napol gosposka ženska ga spremlja, brez dvoma popadja. Domačini ju prijazno pozdravljajo. Pred stancijo čaka koleselj; dve deklici stojita ob njem; prišli sta po starše. Voz odhiti po široki, prašni cesti proti vasi; oblak prahu se zgrinja za njim.

¹ B. Vošnjak, Na razsvitu, str. 87 sl.

Novinca izpočetka zanima vožnja po železnici. Kmalu pa zanimanje otopi; vtiski prvega dne se ponavljajo nešteto krat. Na severu, na jugu, v zahodnih gubernijah, ob Volgi, v Sibiriji, v Turkestanu: življenje na vlaku in kraj proge se le neznatno izpreminja.

3. OB VOLGI.

Naslednje jutro smo se ustavili v Sizrani ob Volgi. Ker je vlak krenil v napačno stran, sem moral prestopiti v novega, ki pa je odhajal šele po debelih dveh urah; ravnoprav, da sem si ogledal mestece.

Izpred kolodvora, ki stoji na vzvišenem kraju, sem prvokrat zrl na Volgo, najmogočnejšo reko Evrope. Kakor Nemci časte svoj krasni Ren s pridevkom »oče«, tako pa Rusi svoj veletok nazivljejo »matuško« (mamico), prav kakor belokamnato Moskvo. Z visokega desnega brega se vidi dobro uro oddaljena umazanosiva reka, onstran nje pa nizki levi breg, velika ravnina, ki se izgublja daleč na vzhodu. S i z r a n¹ sama ne leži ob Volgi; med mestom in reko se širi nizek prod, porastel z grmovjem. Parniki se ustavljajo uro daleč od mesta; do pristanišča vodi cesta najslabše kakovosti. Spomladi pa Volga poplavi vso okolico, prod izgine in ladje obstajajo pri Sizrani, ki jo od vseh strani obdaja vodovje, izvzemši prostor med mestom in kolodvorom.

V čajnici, lesenem poslopju kraj postaje, sem zajtrkoval. Veliko dvorano so napolnili delavci in mušiki, širokih, bradatih obrazov, dolgih las, s črno kapo na glavi; večinoma so nosili belo plateno obleko in škornje do kolen. Tujca povsod zvedavo ogledujejo. »Čelovjék« je priskočil, da bi me spravil v gornje »gosposke« prostore, čemur sem se komaj ubranil. Prinesli so mi »porcijo« čaja: velik lonec vroče vode, manjšo posodo čajevga odcedka, skodelico, sladkor in klešče. Vsa posoda za boljše goste je iz lepega pisanega porcelana, ona za vodo rožaste, za čaj pa temnomodre barve. S kleščami — Rusi jim pravijo ščipčiki —

¹ V ruščini: Syzran. Krajevna imena Kazan, Rjazan, Sizran, Astrahan, Tver in še nekatera druga so ženskega spola! Dosledno bi morali pisati s končnim j: Kazanj, Astrahanj (gl. n. pr. dr. Ivan Hoić, Rusija), kar je pa vendarle preveč nenavadno. Pravilno se torej govori: Od velikoruske Tveri mimo tatarske Kazani do živopisane Astrahani vozijo parniki; lična Tver, učena Kazan in mogočna Astrahan so znana pristanišča v Povolžju; nekaj ujetnikov biva v mali Sizrani, druge so nastanili krog velike Astrahani. Take pravilnosti se nam zde tuje, ker naše časopisje krajevna imena črpa iz neslovanskih virov. Sicer pa to ni nič čudnega; saj tudi izobraženi Rus pozna samo »grot v Adelsbergu« in sosed Hrvat se čez Asling vozi v Klagenfurt!

ščipljejo sladkor v majhne kose, ki jih pa ne devljejo v čaj, marveč naravnost v usta. Da čaj v tej obliki ne razburja živcev, in da ne rabijo za čaj ne ruma ne vodke, menda ni treba pristavljati. Ob taki pijači sede znanci ure in ure.

O Sizrani sami (44.000 prebivalcev) ni zgubljati besedi. Je veliko tržišče za žito; je sicer samo »ujezdni gorod« (okrožno mesto) simbirske gubernije, pa hitro raste in po trgovini nadkriljuje že Simbirsk. V glavnem delu mesta stoje prav lepe zidane hiše in cerkve, dasiravno je po ulicah na debelo prahu, ki se ob dežju izpreminja v mastno blato. To se mi je tembolj čudno zdelo, ker so drugi deli mesta zelo zanemarjeni, hiše neznatne, lesene, ponekod še s slamo krite. Kasneje sem zvedel, da je oni del mesta pred par leti pogorel, zato je sedaj kar velikomesten.

Vlak se takoj za postajo približa Volgi ter dolgo časa vozi ob reki. Z višine se prav lepo zre na vodno gladino. Čoln za čolnom plove po Volgi, ki je tod že dokaj široka. Veliki brodovi lesa počasi prihajajo od severa, koder je še veliko gozdov. Brodarji so si zgradili vrh plava lesene kolibe, da tamkaj počivajo in se tja zatekajo za časa nevihte. Z velikanskimi drogovi krmarijo brod, da ne zadene ob kako ladjo ali pa na obrežje. Les, ki so ga natovorili, bodo v južnih krajih prodali, brod pa razdrli. Večji parnik vleče za seboj tri, štiri tovarne čolne; počasi sopiha navzgor, ker ga breme hudo zadržuje. V daljših presledkih se prikažejo tudi velikanski parobrodi, ki oskrbujejo pošto in osebni promet na Volgi. — Kar sedel bi na breg in ves dan opazoval življenje na največji evropski reki.

Na desnem bregu Volge sem občudoval velike vrtove sadnega drevja, kar je redkost v severni ali srednji Rusiji. Prebivalstvo tega kraja se pridno peča s s a d j a r s t v o m; črešnje sizranske okolice po carstvu menda zelo slove.

Svetovno čudo je A l e k s a n d r o v s k i m o s t čez Volgo, 20 km vzhodno od Sizrani, ki je dobil ime po gosudarju imperatorju Aleksandru II. Nekatero ruske reke (Dnjeper, Don, posebno pa še Volga) imajo to posebnost, da je desni breg mnogo višji od levega. Tako reko je težko premostiti. Okrog Samare pa se slučajno dvigne tudi levi Volgin breg. To priliko so porabili, da so zgradili imeniten železniški most, ki se o njem bere, da je bil svojčas najimenitnejša stavba ne samo cele Rusije, ampak cele Evrope. Dolg je poldrug kilometer, visok pa tako, da najvišji parniki kot neznatni pritlikovci zdrsejo pod njim. Vlaki počasi vozijo čezenj; šest minut porabijo, da pridejo z brega do brega. Kdor gleda na Volgo, se mu

kar v glavi zvrtili, tako visoko se vozi. Gradili so ga ruski inženirji v letih 1875—1880; stroški so znašali 7 milijonov rubljev. To je zadnji most, ki vodi čez Volgo; odtod pa do Kaspiškega morja, 1400 km daleč, ni nobenega več. Razumljivo je, da je most velikanskega pomena za promet po sibirski in srednjeazijski železnici ter da so ga ob času rusko-japonske vojske stražili kot punčico v očesu. Dvakrat sem se vozil tod, prvič z vlakom čez most, drugič s parnikom pod mostom. Ko pa sedaj obujam spomine na slovečo zgradbo, mi nehote prihaja na misel, da se je sto in sto naših vojakov-rojakov vozilo čez ta most v Sibirijo in Turkestan, da se bodo ti rojaki do smrti spominjali dvakratne vožnje čez Volgo in z njo vred Aleksandrovskega mostu...

Komaj pridemo čez most, se že vlak ustavi na neznatni postaji. Dolga vrsta branjev je prodajala hruške, jabolka, kruh, pečena rebrca in pa — kuhane rake. Štruco belega kruha in dve desetorici rakov sem použil za predjužnik. Bodi prav ali ne, nešteto krat so mi bili že v mislih bakrenorjavi ščipači, ki sem jih z veliko slastjo deval iz kože za Volginim mostom.

Dalj časa smo drčali po ravnini, koder sem videl nekaj mlinov na veter; tudi kraj veletoka sem jih opazoval že vse jutro. Poldan je minilo, ko smo se vozili nad reko Samarko, Volginim dotokom z Urala. Z visokega železniškega mostu je kaj lep razgled na mesto Samara, ki leži ob sotočju obeh rek na vzvišenih bregovih. Zopet sem moral izstopiti, zopet sem čakal dobri dve uri; ta čas sem si ogledal mestne znamenitosti.

Samara (100.000 preb.) je veliko gubernsko mesto na levem Volginem bregu, važno tržišče z žitom in živino, skupno izhodišče prekuralske sibirske proge in turkestanske železnice. Sedel sem na počasno »konjko« in za par kopejk v najkrajšem času videl vse, kar bi tujca utegnilo zanimati. Mesto je izredno snažno, lepo tlakano, ima čedne hiše, veliko novih cerkva in par bogatih trgovin. V ruski knjižici¹ sem bral: »Samara je zrastle nenavadno hitro; kot razmeroma mlado mesto nosi na sebi pečat te mladosti: v njem je še vse novo, nezamazano...«

Središče mesta tvori Aleksejevski trg. Ob njem so zgradili gubernatorjev dom, okrožno sodišče in mnogo trgovin. Sredi trga pa se dviga spomenik Aleksandra II. z napisom: »Aleksandru II., carju osvoboditelju, 1888.« Na granitnem

podstavu stoji visoki bronasti car, na ogljih pa štiri simbolične sohe: mužik (car je odpravil tlačanstvo), Čerkes (osvojil je Kavkaz), Bulgarija (osvobodil je balkanske Slovine turškega jarma) in Azija (osvojil je Turkestan). Nedaleč odtod stoji krasna nova katedrala sv. Aleksandra Nevskega, ruskega narodnega svetnika, z mogočnimi sinjimi kupolami; postavili so jo v zahvalo, da je bil Aleksander II. rešen iz smrtne nevarnosti (4. aprila 1866). — V mestu se nahaja tudi katoliška cerkev in luteranski tempelj.

V predmestjih ne manjka tovaren, ob Volgi stoji mogočni »elevator«, skladišče za 5000 ton žita, nenavadno visoko poslopje v sedem nadstropij pa vsebuje parni mlin. Okrog mesta je mnogo parkov; više ob Volgi rastejo lepi gozdiči in sadni vrtovi; tudi velikomestne »dače« (letovišča) so si postavili bogati Samarčani.

Stopil sem v čajnico, ki so ji na vrata nabili letak: k u m í s. Radovednost me je mučila, kako diši tatarska tekočina, prirejena iz kobiljega mleka. Ko mleko »zavre«, se mlečni sladkor razkroji v alkohol in ogljikovo kislino. Prinesli so mi ga večjo čašo. Prav nič mi ni ugaljal; po okusu in po zunanosti se mi je zdelo, da pijem plehki pinjenec; obenem sem pa čutil, da bi bil nekoliko pijan, ko bi ga spil deset kozarcev. Ne zavidam več »kumísnikov«.

Samara je zibelka kumisa in kumisnih zdravilišč. Zdravniki so menda dognali, da »vinsko mleko« koristi ljudem, ki so bolni na pljučih, v drobovju ali pa jim primanjkuje krvi. Ustanovili so posebne zavode: »kumisoledbeno zavedenje«. Zunaj Samare v gozdičih je cela kopa takih zdravilišč. Bolnik se prične zdraviti s tem, da spije spočetka eno steklenico kumisa na dan, nato pa več in več, do dnevni pet steklenic; seveda je tudi drugače dieta zelo stroga. Zdravljenje traja dva do tri mesece, kar stane mesečno 100 rubljev.

Najkrepkeje učinkuje kumis spomladi, ker v tem času najmočneje poganjajo rastline v stepi, odkoder dobavljajo kobilje mleko.

O uspehih so mnenja različna. Nekateri trdno verujejo v zdravilno moč kumisa, drugi pa mislijo, da strogo življenje v zdravilišču, sveži in čisti zrak, počitek in domišljija blagodejno vplivajo na človeško telo. Neki porednež je kumisnike razdelil v tri vrste: prvič take, ki strastno pijo kumis in vendar kmalu umro; drugič take, ki pridno pijo kumis, pa šele po daljšem času umro; tretjič take, ki pravočasno zbeže iz zdravilišča, nikdar več ne pokusijo kumisa in dolgo žive.

¹ Putevoditelj po Volgje, str. 129.

SOČI.

Spesnil † Simon Gregorčič; prvič objavljena v »Dun. Zvonu«, 1. avgusta 1879.

Krasnà si, bistra hči planín,
brdkà v prirodni si lepôti,
ko ti prozôrnih globočin
nevíhte temne srd ne moti, —
krasnà si, hči planín!
Tvoj tek je živ in je legák,
ko hod deklét s planíne,
in jasna si ko gorski zrak,
in glasna si, kot spev krepák
planínske je mladíne, —
krasnà si, hči planín!
Rad gledam ti v valóve bodre,
valóve te zelêno-modre:
temnà zelén planínskíh trav
in vedra višnjevost višáv
lepó se v njih je zlila;
na rosah sinjega nebá,
na rosah zélenih gorâ
lepôto to si pila, —
krasnà si, hči planín!
Ti meni si predraga znanka!
Ko z gorskih prišumiš dobráv,
od doma se mi zdiš poslanka,
nesoča mnog mi ljub pozdráv, —
Bog sprimi te tu sred planjav! . . .
Kakó glasno, ljubó šumljáš,
kakó čvrstó, krepkó skakljáš,
ko sred gorâ še pot imáš!
A ko pridêreš na ravníne,
zakaj te živa radost mine?
Kaj trudno lezeš in počasi,
zakaj so tožni tvoji glasi?
Težkó se ločiš od hribóv,
zibélke tvojega valóvja?
Mar veš, da tečeš tik górov,

górov slovenskega domóvja?
Obojno bol pač tu trpíš!
V tej bôli tožna in počásna,
ogrôмна solza se mi zdiš,
a še kot solza — krásna!
Krasnà si, bistra hči planín,
brdkà v prirodni si lepôti,
ko ti prozornih globočin
nevíhte divje srd ne moti!
Pa, oh, siróti tebi žuga
vihár gózan, vihár strašán;
prihrúmel z gorkega bo juga,
divjál čez plodno bo raván,
ki tvoja jo napája struga —
gorjé, da daleč ni ta dan!
Nad tabo jasen bo oblòk,
krog tebe pa svínčéna toča
in dež krváv in solz potòk
in blisk in grom, — oh, bitva vroča!
Tod sékla bridka bodo jekla,
in ti mi boš krvava tekla:
kri naša te pojíla bo,
sovrážna te kalíla bo!
Takrát se spomni, bistra Soča,
kar gorko ti srcé naróča:
kar bode shranjenih vodá
v oblákih tvojega nebá,
kar vode v tvojih bo planínah,
kar bode v cvetnih je ravnínah,
tačas prodrvi vse na dan,
narásti, vzkípi v tok strašán!
Ne stiskaj v meje se bregóv,
srdíta čez branóve stopi
ter tujce, zemljelačne, vtôpi
na dno razpénjenih valóv!

SOČI.

Spesnil avgusta 1915 Silvin Sardenko.

Krvava tečeš, hči planin!
Kesnà si v uri mučeniški,
ko se ti v strugi bolečin
ustavlja živi tek dekliški.
Kalnà si, hči planin!
Kdor v tvojih se rodi goràh,
trpljenja sin postane;
ob tvojih gledamo solzàh,
ob tvojih slušamo vodàh:
trpljenja sin ostane.
Kalnà si, hči planin!
Nad tábo se je z divjo silo
prorokovanje dopolnilo:
nedolžno svojih kri sinov,
krivično kri sovražnikov
sprejemaš v tok viharen.
Nad Krnom grom — oh, boj hrumi!
Pod Krnom pa tvoj prorok spi.
Tam v grobu vsaj je varen? —
Kalnà si, hči planin!
Usode se prorokovane
ognila nisi z naših lok,
sočutno nosiš svojih rane
in vdov trepet in mater jok
in strah nevest in plač otrok . . .
Kako groznó, trpkó šumiš,
kako grenkó, težkó ječiš,
ko sred gorjâ mi krvaviš! —
Le včasih val srebrn sine
iz neprozorne globočine,
prozoren biser med vodami —
vesela misel med solzami,
vesel spomin na prejšnji čas,
ko še poznala nisi boja,
ko bil je jasen tvoj obraz,

vsa v ljubkih glasih pesem tvoja.
Srebrn val . . . Ah, morda up . . .
In več ne boš iz krvavečih,
iz bridkih src, iz bojnih kup
napojev pila prekipečih. —
Krvava tečeš, hči planin!
Kesnà si v uri mučeniški,
ko se ti v strugi bolečin
ustavlja živi tek dekliški.
Pa, glej, tvoj breg! — Miru glasnica,
oznanja oljka spravní dan:
pomlaja vinska se gorica,
razvija cvetna se ravan,
ki ti ji skrbna si dojnica.
O da bi blizu ta bil dan!
Oblok neba bo lep in čist,
pod nebom sinje gorske grodi
kot zlate črke v moder list
žarele bodo: Mir vam bodi!
Razkrihnjena so bridka jekla . . .
In ti boš spet vesela tekla,
vzgojila lepših nam cvetov,
vzgojila silnejših sinov. —
A danes pomni, bridka Soča,
kar gôrko ti srcé naróča:
Kri našo v solnčnočist kristal
utrđi dnu globokih tal.
In ko bi kdo nam mir v dolinah,
nam blagor motil na planinah,
odgrni tajni svoj prepad,
odkrij kristalni svoj zaklad
in v živo kri ga spet prelij:
kedó je branil Kroni slavo,
kedó ohranil dedno pravo? —
Spoštujte ljudsko srčno kri!

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

Prevel in razložil J. D.

(Dalje.)

DRUGI DEL: VICE.

VII. in VIII. spev.

Dolec vladarjev. (Potreba večerne molitve.)

S težavo stopajoč nakvišku se bližamo vhodu v prave vice (ki se prično z IX. spevom). Dozdaj nam je pesnik kazal skupine takih spokornikov, ki so pokoro odlašali do zadnje ure. Vsi ti odlašavci se nahajajo v pred-viceh. Preden te zapustimo, nam pesnik pokaže še zadnjo in najvišjo skupino odlašavcev. To so sami vladarji in knezi, zbrani v prijetni dolinici, tam nekje pod vhomom v prave vice. O teh knežjih spokornikih govorita kar dva speva, VII. in VIII.

V VI. spevu smo, vzpenjajoč se od skale do skale višje, zadeli ob samotnega spokornika, Mantovanca Sordella, slovečega trubadurja. Slišali smo, da sta se Vergil in Sordello, zvedevši drug od drugega, da sta oba rojaka iz Mantove, prisrčno objela. To priliko porabi Dante — kakor smo videli —, da šiba in biča sovraštvo med rojaki. V VII. spevu pa nadaljuje s popisom tistega prisrčnega sprejema. Po tri- ali štirikratnem objemu šele vpraša Sordello nova prišleca, kdo sta. Vergilij mu naprej pove svoje ime in da je žalibog umrl kot pogan za vlade cesarja Avgusta (l. 19. pred Kr. r.). Sordello ostrmi poln spoštovanja, zakaj Vergilij je veljal v srednjem veku za največjega pesnika vseh narodov. Čez nekaj časa pa se zopet približa, mu spoštljivo objame kolena in ponižno vpraša, odkod prihaja in kje biva? In Vergilij mu pripoveduje (kar nam je že znano), da biva sicer v peklu, a brez muk, v družbi nekrščenih otrok in pravičnih poganov, ki so živeli po glasu vesti in po naravnih krepostih. Svoj govor konča s prošnjo, naj jima — tujcema — pokaže najbližjo pot k vhodu v vice. (V. 1–39.) — Sordello spoštljivo odgovori: »Ker bo takoj nastopila noč, ko ni mogoče niti za ped dalje, vaju popeljem v dolinico na desno; ondi bosta prenočila, obenem pa spoznala imenitne spokornike, kar vama bo napravilo obilo veselja.« Naša popotnika sprejmeta prijazno ponudbo in tako ju pelje Sordello proti omenjenemu dolcu. (V. 40–72.) — Kaj pomeni ta ovirajoča tema? To je alegorija: brez luči milosti božje ni mogoče v dobrih delih nič napredovati. — Zdaj sledi popis doline: cvetlice v vseh mogočih barvah — zlate, srebrne, zelene, bele, modre . . . — rasto po tleh; pa ne samo oko uživa veselje, ampak tudi vonj, ker se tisočere vonjave spajajo in strinjajo v eno samo, nedopovedljivo. (V. 73–81.) Tu torej sedijo vladarji, ki so zbog političnih skrbi in poslov v življenju zanemarjali skrb za dušo. V življenju sovražniki, si tukaj v svetem miru sedijo nasproti:

- cesar Rudolf Habsburški sedi Otokarju Češkemu nasproti (v. 91–102);
- francoski kralj Filip III. (s topim nosom) Henriku Navarskemu (v. 103–111);
- aragonski kralj Peter III. (hrust) Karlu I. Anžovinskemu (Nosanu) (v. 112–129);
- sam zase sedi angleški kralj Henrik III.; takisto grof Viljem, nekdanji vladar grofij Monferrato in Canavese (ob izviru reke Pada).

Ravno pojo cerkveni spev Salve Regina (Češčena bodi Kraljica, mati usmiljenja . . ., k tebi zdihujemo žalostni v tej solzni dolini). Sordello pelje naša potnika na neko višino sredi brega, odkoder jima razlaga, kdo so ti spokorniki.

Spev VIII.: Noč bo; ob takem času se mornar na morju zamisli na dom, in potnik, ki je zjutraj odšel z doma, z neko tesnobo gleda na tujem, kako umira prvi dan njegovega potovanja . . . Kaj čuda, če se je tudi našega pesnika lotila ob tej uri neka čudna otožnost! Sam ne ve, kdaj je nehal poslušati Sordella; ves je zamaknjen v neko dušo, ki je začela peti večerno molitev: Te lucis ante terminum; in vse druge duše se ji pridružijo v petju. (Spev Te lucis . . . vsak dan duhovni molijo v brevirju, ob koncu dneva, v t. zv. kompleti. Ima tri kitice; druga se glasi:

Procul recedant somnia
et noctium phantasmata;
hostem que nostrum comprime,
ne polluantur corpora.

Odženi proč podobe snã,
in nočna proč strašila vsa;
sovrağa našega zatri,
da se telo ne omadežva.

In takoj zatem Cerkev še moli: Visita, quaesumus . . . Obišči, o Gospod, to bivališče in odženi od njega vse zalezovanje hudobnega duha; tvoji sveti angeli naj prebivajo v njem, da nas varujejo v miru . . . Pesnik pokaže v naslednjem dogodku, kako potrebno je, da zvečer tako molimo.) Ko so duše to molitev do konca izpele, zró vse v nebo v čudnem strahu. Vtem se spustita k njim dva angela v zelenih oblačilih in s topima mečema, da branita duše pred kačo, ki se bo — ob začetku noči — približala. (V. 1–42.) Vtem se je stemnilo. Sordello pelje zdaj naša potnika prav doli med slavne sence, da se bo lahko razvil razgovor. Komaj stori Dante par korakov, že zapazi, da ga ena duša pazno ogleduje. Bil je Nino Visconti, Pizanec. Obojestransko veselje. Ko Nino izve, da Dante živi še prvo življenje (t. j. da še ni umrl), se najprej silno začudi; potem pa mu naroči, naj njegova hčerka Ivanka moli zanj; žena ga je že pozabila in se drugič omožila. (V. 43–84.) — Trojica zvezd, katere vidi Dante na večernem nebu, pomenja tri božje čednosti, kakor je četvorica pomenila štiri poglavitne čednosti. (V. 85–93.) — Zdaj hoče kača izvesti napad na spokornike; toda angela jo naglo prepodita. (V. 94–108.) — Po tem razburljivem dogodku se približa pesniku vitez Konrad Malaspina ter želi novic iz doline reke Magre; Dante izredno toplo hvali Malaspinovo hišo; Konradovo prorokovanje. (V. 109–139.)

VII. spev.

Ko vljudno sta se objela in veselo do tri- al štirikrat, nazaj je malo stopivši — »Vaše imé?« — dejal Sordello.

- 4 »Duš, vrednih, da se k Bogu pnó v to skalo, ni bilo tu, ko Avgustovo povelje že moje je ostanke pokopalo;
- 7 jaz sem Vergil; nebeško sem veselje izgubil, ker sem živel v nejeveri.« Tako takrat voditelj moj velél je.

- 10 Kdor se na nenavadno stvar nameri,
začuden vpraša se: naj li verjame?
Al je, al ni? . . . Tãk v tem oziri
- 13 je bil Sordel . . . pak skloniv glavo, rame,
približal spet ponižno je stopine
in ga objel, kot višji se objame.
- 16 »Latincev čast!« je djal, »ki vse vrline
latinščina ti svoje razodela,
oj večna dika moje domovine,
- 19 katera te je sreča sem privela?
Če vreden tvojega sem blagovestva:
iz pèkla greš? iz kterega oddela?«
- 22 »Vse kroge« — djal je — »bolečin kraljestva
premerilo je moje potovanje;
moč iz nebá je bila moja lestva.
- 25 Ne djanje, krivo mi je opuščanje,
da Luč, cilj tvojih želj, ne sije meni;
prepozno žal! prišlo mi je spoznanje.
- 28 Tam spod je kraj: brez muk tam pogubljeni
v temi sedé; njih tožbe niso kriči
obupnosti, le vzdih priđušèni.
- 31 Tam jaz sem, tam nedolžni otročiči,
ki prej umori jih smrt, preden zaceli
jim staro rano krst in opraviči;
- 34 tam tisti, ki na sebi niso imeli
treh božjih čednosti res oblačila,
lepo pa po naravnih so živeli.
- 37 Zdaj pa, če veš in smeš, daj navodila
nekoliko in tãk pouči naju,
da v prave vice bi čimprej stopila.«
- 40 »Pribit« — dé oni — »nisem k temu kraju;
navzgor smem prosto in uprek hoditi;
dokoder iti smem, rad vodim vaju.
- 43 Pa gledí, jelo se je že mračiti,
in ker v temi naprej iti ne dá se,
skrb bodi te, kje udobno prenočiti.
- 46 Na desni tu je nekaj duš, kar záse;
če ti je prav, te peljem k njih samôči;
spoznati jih, to te s slastjó napase.«
- 49 »Kakó? kdor hotel bi naprej ponôči,«
moj mojster dé, »li zbog ovire tuje
ne mogel bi, al lastne zbog nemôči?«
- 52 Sordel v tla črto s palcem zaznamuje
in dé: »Tu čez, ko solnce za gorami mine,
ne prideš; vse zaman bilè bi nuje.
- 55 Ne misli pa, da razen nočne tmine
kaj drugega na poti bi ti stalo;
le-ta edina volji moč ukine.
- 58 Pač pa nazaj, nizdol, prav na obalo
i v tmí bi šlo, da bi po produ blodil,
dokler bi obzorje dan iz ječe dalo.«
- 61 Čudeč se reče on, ki me je vodil:
»Oj vòdi naju v kraj, kjer radost sine
— kot deš — vsakteremu, kdor tam bi hodil.«
- 64 Ko nekaj malega nam poti mine,
prišli do nekega smo tãl udora,
kot zemeljske udrte so doline.
- 67 »Tja pojdemo,« dé senca, »kjer si gora
zaseko je sred rebri naredila;
ondí počakamo, da sine zora.«
- 70 Stezà, pol strma, se pošev je vila
in proti dnu nas vedla, kjer strmina
pobočja več kot pol se je gubila.
- 73 Zlato, srebro, škrlat, snega belina,
baš sveže lomljeni smaragd zeleni
in indskega lesa temná modrina . . .
- 76 ta pestrost vsa v primeri ni nobeni
sè cvetjem, travo, ki krasi to trato;
saj majhno pred velikim se ne ceni.
- 79 Ni vsula trata pa le barv bogato:
z nje blage so prihajale vonjave,
spojène v eno samo, nepoznato.
- 82 *Salve Regina!* je sred cvetja, trave
sedeč duhov krdelo prepevalo,
ki prej jih nisem videl iz daljave.
- 85 »Na nebu je zdaj solnca le še malo,«
je Mantovanec jel; »dokler ne zgíne,
ne bi se dušam bližati kazalo.
- 88 S te-le višine bosta vse njih čine
opazovala bolje in njih stase,
ko da sta sredi njih, u dnu doline.
- 91 Tist, ki sedi najviše in kesá se,
se zdi, da klic dolžnosti ni ga omečil,
in nemo sluša drugih petja glase,
- 94 je cesar Rudolf: lahko bi izlečil
Italiji bil rane, da jo reši;
zdaj drugim lek ne bo se več posrečil.
- 97 A drug, ki onega, kot zdi se, teši,
v deželi Vltave je bil na vladi,
te Vltave, ki z Labo v morje speši;
- 100 kralj Otokar je; v dobi golobradi
je boljši bil kot Vaclav, sin mu, v zreli,
požrešnosti ves vdan in pa nasladi.
- 103 Tist s topim nosom tam-le, vitez smeli,
v posvetu z njim, ki z lic blagost mu sije,
je umrl bežeč, v sramoto lilji beli.
- 106 Le glejta ga, kako se v prsi bije!
Tovariš, vzdihujoč tihotožeče,
naredil glavi postelj si iz dlaní je.
- 109 Otèc in tast Francozov sta nesreče:
vedoč, kak z grehi se med vlade časom
je umazal, skušata boli skeleče.
- 112 Tist hrust le-tam, ki z vbranim poje glasom
s sosedom, Dolgonoscem, sredi dola,
z vrlin se vseh opasal bil je pasom;
- 115 in da je dèlj užival čast prestola
mladenič tisti, zad za njim sedeči,
krepost bi v stvol prešla bila iz stvola;
- 118 kar se ne dá o drugih sinih reči:
Fridrik in Jakob, dediča vladanja,
brez boljših dot obá sta, manjši in večí.
- 121 Le redkokratov iz mladik poganja
krepost očetova; to On tãk hoče,
da On kot vir se vseh dobrin oznanja.

- 124 Ne gre pa očitánje pričujoče
Nosanu manj ko Petru, ki z njim poje;
saj Pulija zató s Provenso joče.
- 127 Rodilo toli slabši sad drevó je,
koli Konstanca z možem bolj bahá se,
kot Blaženki z Marjeto to možnó je.
- 130 A kralj, ki — glejta! — tam sedi sam záse,
je Henrik anglijski, mož prav preprosti;
iz debla pa mu boljša betva rase.
- 133 Najnižé ki sedi med temi gosti
in zre v nebo, to Viljem je Marchese;
zbog Alessandrije in vojne dosti
- 136 solz lije Monferrat in Canavese.«

VIII. spev.

- Ob uri je bilò, ko zaželiyo
mornarji si domov in jim je milo,
kot v dan, ko dragim rekli so: »adijo!«;
- 4 ko potnika-novinca zgrabi s silo
ljubezni čut, če iz dalje zvon večerni
zvoni, kot dnevu bi v slovó zvonilo:
- 7 takrat sem, ne več poslušavec verni,
jel zreti v neko dušo, ki je vstala
in z roko dala znak, naj vsi so mirni.
- 10 Roké dvignivši sklenjene, vpirála
oči je proti neba vzhodni strani,
kot Bogu bi: »Ni drugo mar mi!« djala.
- 13 *Te lucis ante* duši bogovdani
se izvil je spev ták sladko, zlog za zlogom,
da vse je zábil duh moj razigrani.
- 16 In druge miloglasno, v mislih z Bogom,
so pele z njo, vrstico za vrstico,
ves spev, oči k nebesnim vprte krogom.
- 19 Zdaj, bravec, vid poôstri za resnico,
ker krije jo koprena ták prozorna,
da lahko pod besed prodreš tančico.
- 22 Tam videl sem, kák vojska môž se vzorna
molčé potem zazrla je v višavo,
kot čakala bi kaj plašnopokorna;
- 25 z nebà pa sta spustila se v nižavo
dva angela, dva meča kot plamena
v rokah, a s tumpasto koníc končavo.
- 28 Kot mlado listje bila je zelena
obleka nju, od zélenih peroti
skoz vetra udar plapolajoč nesèna.
- 31 Nju eden je nad nama stal ob poti;
da môž bi zbor med njima bil sred jase,
se drugi vstopil je na breg nasproti.
- 34 Razložil še sem glave plavolase;
pred žarom lic pa opešal vid oči je,
kot vsaki čut, če vtis preveč narase.
- 37 »Spred sedeža prihajata Marije«,
je djal Sordel, »ta dol branít napada
pred kačo, ki zdaj zdaj-le se privije.«
- 40 Ker nisem vedel, kje zagledam gada,
oziram se, tiščeč se zveste rame,
kot tisti, ki ga strah vsegà obvlada.

- 43 »Zdaj nižé dol gremò,« Sordel povzame,
»da velesenc bo zbor z vama govoril,
ker z radostjo vaju le-tu sprejame.«
- 46 Tri komaj — menim — sem korake storil,
pa sem bil v dnu. Tu dušo, da motrila
kot znanca me, sem nase opozoril.
- 49 Bil čas je, ko temà se je gostila,
a ne, da ne bi iz óči v óči zreti
se dalo to, kar prej je dalja krila.
- 52 On k meni, k njemu jaz sem hotel speti.
O duša, Nin sodnik, v veselju plava
mi duh, da nisi vržen v kraj prokleti!
- 55 Nobenega ko lepega pozdrava
odrekla nisva si, dé on: »Do gôre
kedaj te je privedla vòd daljava?«
- 58 »O, davi,« dem, »sem skoz gorjá ponôre
dospel; živim pa prvo še življenje,
čeprav s tem romanjem si služim vtore.«
- 61 Ko slišala sta moje pojasnjenje,
odstopita obá, on in Sordello;
ták vdarilo je vanja začudenje.
- 64 K Vergilu ta se obrne, drug veselo
sosedu reče: »Konrad, bàli, bàli,
da božje milosti mi vidiš delo!«
- 67 Potem pa mênì: »Pri posebni hvali,
Njemú dolžni, ki prvi svoj čemú je
ták skrìl, da brv do tja zaman bi iskali,
- 70 te prosim: ko se vrneš prek te struje
široke, rêci Hanci moji, zvati
mi od tam pomoč, kjer glas se čistih čuje.
- 73 Ne ljubi več me, zdi se, njena mati,
ker odložila vdove je kopreno,
po kateri začne kmalu zdihovati.
- 76 Na njej lahkò se vidi, kák je z ženo:
ljubezni ogenj ugasne, če ne kuri
s pogledom in rokó se vsenaèno.
- 79 Manj dičil ji bo grob po smrtni uri
grb Kače, ki Milancem je vodnica,
kot dičil bi Kohót ga bil v Galuri.«
- 82 Ták je govoril, bral pa se mu z lica
je gnev pravični, v srcu ki žarí se,
v katerem vlada mera in pravica.
- 85 Vtem tja so moje dvigale oči se
željnó, kjer zvezde se najbolj počasne
vrté, kot pésto leno krog osí se.
- 88 Vodnik dé: »Sin, kaj zreš v višave jasne?«
In jaz: »Plamenov občudujem troje,
katerih sij na nebu tem ne ugasne.«
- 91 On: »Svetlih zvezd zašló je četveroje,
katere si na nebu gledal davi,
in tem so odstopile mesto svoje.«
- 94 Sordel me v tem potegne k sebi in pravi:
»Sovražnico glej napovedovano!«
In s prstom mi pokaže smer, kjer v travi
- 97 je bila tam, kjer nezavarovano
dolinice je sedlo, slična kača,
ki je Evi bila dala grenko hrano.

*Arnold Böcklin: Vojna.
Draždani; Kralj. galerija.*

- 100 Sred trav in cvetk se vila je vrvača
in drzno je glavó privzdigovala,
oblizujoč kot muca se domača.
- 103 Kàk skobca sta se rajska v lov zagnala,
ker nisem videl, nimam poročila;
da brzo sta, sem videl, prhutala.
- 106 Ko zašumela so zelena krila
skoz zrak, je gad pobegnil kot bi trenil;
v nebo nazaj se angela vrnila.
- 109 A duh, ki se — poklican — bil oklenil
sodnika je, kar trajal vpad grozeči,
za hip od mene ni očesa krenil.
- 112 »O, naj v svetilki, v góro te vodeči,
hotenja tvojega ostane olje,
tàk dolgo, da dospeš na vrh leščeči!
- 115 Če veš,« je djal, »kaj dela ravno polje,
od Magre močeno, al nje bližina,
povej! Bil tam vladar sem krepke volje.
- 118 Ime mi bilo Konrad Malaspina.
Moj rod je star; ker sem imel ga raje,
kot bilo prav, me čisti ta dolina.«
- 121 »Žal!« dem, »prišel še nisem v tiste kraje;
a kdo prebiva v kateri pokrajini
Evrope cele, da jih ne poznaje?
- 124 Slovés, ki gre o vaši rodovini,
čast poje gospodarjem, poje krajem,
da tujcu znan teh kras je, onih čini.
- 127 Zaklinjam se — sè samim svetim rajem! —
da ni nevreden rod tvoj stare slave,
z denarjem zbrane, z mēča mu ročajem.
- 130 Od vaje imá to prednost in narave:
ko svet zla glava s poti prave izriva,
on sam za las ne stopi s poti prave.«
- 133 On: »Preden pojde solnce, da počiva,
leč sedemkrat u stajo, vso pokrito
od Ovna, kateri zleknjen v njej prebiva,
- 136 boš ti to svoje mnenje plemenito
z močnejšimi žebli imél vbíto v glavi,
kot z ljudskim more slovom bití vbíto;
- 139 razen če Bog obsodbe tek ustavi.«

Opombe. K VII. spevu: V. 103 nsl. Vitez Toponôsi (quel Nasetto) je francoski kralj Filip III., zvan Smeli; umrl je 6. oktobra l. 1285., poražen od aragonskega kralja Petra III. Storil je sramoto beli liliji — grbu francoskih kraljev. — Filip III. se živo posvetuje s Henrikom Navarskim (1270 do 1274), ki je bil debel in dobrodušen. Filipa III. Smelega sin in Henrikov zet je Filip IV. Lepi, »Francozov nesreča« Dante ga tako prezira, da ga niti s polnim imenom noče ovekovečiti. — V. 112 nsl. Poln hvale je Dante o Petru III. Aragoncu (na Španskem), ki ga zove korenjaka, hrusta (quel membruto). Ostavil je († 1285) troje sinov: Alfonza, Friderika in Jakoba. — V. 115 nsl. »in da je delj užival . . .

mladenič tisti . . .«, t. j. Alfonz, ki je umrl že šest let po očetovi smrti († 1291). — V. 117. »krepost bi v stvol . . .« Odtod dalje do konca lebdi pesniku pred očmi primera o drevesu in sadežu, o semenu in zrnu, o deblu in mladikah. K besedi »stvol« prim. Pleteršnik s. v.: die Röhre, bes. die Pflanzenröhre. (Prim. tudi Ljubljanski Zvon, 1915, št. 1 in 2, kjer L. Pintar obširno in zanimivo dokazuje, da je naš Celovec nastal iz Stvolóvec in bi pomenil nekaj takega kot Trstenik, Bič . . .) — V. 120. »brez boljših dot . . .«, t. j. brez očetovih kreposti. — V. 125. »Nosanu . . .«, t. j. zloglasnemu Anžovincu Karlu I., bratu prej imenovanega francoskega kralja Filipa III. — V. 126. »saj Pulija zato . . .«, t. j. Apulija. — V. 127. »Rodilo toli slabši sad . . .«, t. j. Karla I. Anžovince sin, Karel II., je spet še slabši od očeta, in sicer za toliko, za kolikor je bil Karel I. (oženjen prvič z Blaženko, drugič z Marjeto) slabši od svojega tekmeča in sedanjega vis-a-visa Petra III. (čigar žena Konstanca živi in se po pravici z njim bahá). — V. 130. »A kralj . . .«: Henrik III., angleški kralj (1216—1272), s a m sedi, ker je bilo tudi življenje njegovo — po Dantejevem nazoru — preprosto. — V. 132. »iz debela mu . . .«, t. j. sin Edvard I. († 1307), ustanovitelj novodobne Anglije. — V. 134. »je Viljem Marchese . . .«; ta Viljem je bil grof (markiz) grofij Monferrato in Canavese (1254—1292), glava gibelincev v Gornji Italiji; prebivalci gornjeitalske trdnjave Alessandrije so ga, med njimi nekoč bivajočega, vjeli in vtaknili v nizko železno kletko, v kateri je tičal do svoje smrti; zato je njegov sin Giovanni Alessandrijo z vojsko napadel in zato »se solzita Monferrat . . .«

»Resnobno naštevanje in pregledovanje knezov in vladarjev izzveni v žalostno dejstvo solzâ podanikov.« (Tor-raca, l. c.)

K spevu VIII.: V. 19. »Zdaj, bravec, . . .« opozarja na alegorijo, ki sledi, namreč kaj hoče povedati s pojavom kače. — V. 28. »zelena obleka« . . . barva upanja. — V. 53. »O duša, Nin sodnik, . . .« (Giudice Nin gentile . . .) Ta Nino je bil iz rodu Visconti (iz Pize), sodnik v sodnem okraju Gallura na Sardiniji. — V. 60 »vtore«, t. j. druga, glej Pleteršnik: vtore jutro = drugo j. (pod Krnom). — V. 65. »Konrad, bali, bali . . .« Ta Konrad je Corrado Malaspina; glej niže, v. 109 nsl. — V. 66. »da božje milosti . . .«, t. j. da živ človek hodi tod med nami. — V. 68. »ki prvi svoj čemu je . . .«, t. j. božjega bistva ne bomo nikoli umeli, vsi mostovi do njega so nam nedostopni. — V. 71. »Hanci moji . . .«, t. j. hčeri. — V. 73. »Ne ljubi več . . .« Ninova žena (Beatrice d' Este) ni hotela biti vdova, ampak je odložila žalovalno obleko ter se omožila z nekim Visconti iz Milana, s katerim pa ni bila srečna: odtod v. 75: »po kateri kmalu začne zdihovati« in si jo nazaj želeči. — V. 80. »Manj dičil ji bo grob grb Kače . . .«, grb Kohóta . . .«, t. j. milanski Visconti so imeli v grbu kačo, Nino je imel petelina. — V. 109 nsl.: »A duh . . .« Odtod je pogovor s Konradom Malaspino; ta je bil gospod v Lunigiani (blizu Genove), v dolini rečice Magre; Dante je poln hvale o njegovi gostoljubni hiši. — V. 131. »Ko svet zla glava . . .« Nekateri mislijo, da merijo te besede na papeža Bonifacija VIII. — V. 133: »Preden solnce . . . sedemkrat . . .« L. 1307. je pregnanega Danteja sprejel Marcello Malaspina, bratranec Konradov, v svojem gradu. — V. 135. »od Ovna . . .« Solnce je v znamenju Ovna med 21. marcem in 21. aprilom vsakega leta. — K vv. 1—6 je R. Schumann zložil melodijo.

NARTE VELIKONJA: PISMO.

I.

»... Prijatelji moji, namenil sem se Vam pisati par vrstic; preden Vam nadalje pišem, Vas vse prav lepo pozdravim, jaz in žena. Zakaj sama sva: sin Janez je v vojski...«

Stari oskrbnik Urban Lipnik se je naslonil na mizo in zbiral svoje misli, ki jih je hotel napisati o svojem sinu, »o svojem zlatem sinu«, kakor ga je imenovala mati. »To je vse presladko: zlati in srebrni in — sam Bog ve, kaj še! Sin je sin in...« je že parkrat odvrnil ženi na vse lepe naslove, ki jih ni slišal njegov sin, »... in... no, imenuj, kakor ti drago, nič več ga ne bo...«, je ponavadi končal. »Nič več in nič manj...« V resnici je tudi sam rad slišal njene lepe besede in umolknil je, ker se je bal, da mu tega ne oponese. »Moja žena vidi v dušo!« je rad dejal, če je ni bilo zraven. »V najskrivnejši kotiček duše, čisto na dno.«

Odkar je šel Janez iz Ljubljane, je čutil, da mu še bolj gleda v srce; neizmerno je pazil, da se ne izda; niti z najmanjšo besedico, niti z najmanjšo kretnjo. Skoraj sumničil jo je, da je njen pogled še globlji, še bolj skrivnosten.

»Da bi sam res tako mislil!« mu je parkrat oponesla, ko je razlagal, da ni tako velike nevarnosti. »Koliko bi jih padlo, če bi zadela vsaka krogla,« je bil vsakdanji stavek, ki ga je ponavljal. »In ravno Janez bi moral biti! Nikar ne bodi, no, mati! Nikar se nič ne boj!« Pa mu je nato odgovorila: »Ko bi tudi ti sam tako ne mislil!« Skoraj zasledovala ga je, čisto molče in vdano zasledovala, če se kaj boji za Janeza.

In o tem Janezu je oče Urban pisal svojim prijateljem: »Prijatelji moji...« Čutil je nujno, neodložljivo potrebo, pisati, povedati tudi daljnim znancem, da je nekoliko ponosa v njem, ker je sin v vojski. Da se vendar nekoliko boji, to je sklenil samo označiti. »Veš, da se bojiš zanj, je treba samo označiti, drugače bi mislili, da smo boječi ljudje, in sin boječih staršev je strahopetec, to stoji in amen, kakor pribito!« je omenil ženi. »In kaj je boječ vojak? Glej, tu je bila krogla, pruska krogla od Kraljevega Gradca, pa bi se bal! Prav nič! Kdo bi se bal? Tistikrat, ko...«

»... Tistikrat, ko si izvlekel gospoda izpod konja,« je segla žena v besedo. »Stokrat si že povedal.«

Starec se je posmejal v zadregi:

»Saj veš! Da, stokrat! In če tisočkrat, ne zameri!« je dejal in jo pobožal po licu, kar je bilo

znamenje, da jo prosi odpuščanja. »In kaj naj napišem?«

»Napiši, da je v vojski.«

»Že stoji.«

»Potem napiši, da ga je vzel gospod s seboj.«

»Vidiš, to je važno. Da, gospod! In... Bog ve, ali ga bo tudi Janez izvlekel izpod konja? Bog ju obvaruj nesreče, mogoče je! Pomisli, kar trije zaporedoma v vojski: ded, oče in sin, zaporedoma. Pod Jelačičem, pod Benedekom in pod Boroovičem; kar po vrsti...«

»Vse že vemo, moj ljubi Bog, kolikokrat si že povedal. In Jelačič in Benedek, zdaj je pa še tretji. Kolikokrat si povedal.«

»In bom še; to je važno, in tudi napišem...«

»Bog ve, kaj boš še natvezel in načečkal. Zdi se, da... da...« Prestrašila se je sama lastne misli. »Moj Bog, kaj bi bilo, če se res zgodi! Varuj ga, da se vrne!« je vzdihnila sama pri sebi in popravila: »Zdi se, da moški nič ne čutite. Samo vojska!«

»Mati, ti tega ne razumeš!« se je razgrel in oko se mu je užaljeno zabliskalo.

»Saj nisem nič rekla!« je naglo pripomnila žena, ker ji je bilo žal.

»Kaj pomaga jokati in javkati, ko ni za nikamor. Javkaj, da bo luna slišala, nič ne pomaga. Vojska ne vpraša ženske za svet, draga moja. To je natančno drugačna gospa; ej, čudna gospa, ki nič ne prosi, nič ne vpraša. Če bi ženske ukazale, bi sinovi ostali na peči; če bi sovražnik lezel že skozi okno, bi jih stlačile pod peč. To je vse pre-jokavo, to ni nič. Ženski je samo za ognjišče, veš, mati, samo za ognjišče; da je treba zemlje, zemlje pri hiši, to ve samo moški, to pravzaprav ve do-dobra samo moški. Zato pa brani zemljo, brani jezik in prostost; da, moja draga, da je prost, to je važno! Zdaj razumeš, vidiš!«

Zadovoljen z razlago je zopet pomočil pero v črnilo, da bi nadaljeval pismo svojim »prijateljem preljubim«.

»In še nekaj: komu je rekel Bog: ‚In zemlja ti bo trnje rodila, v potu svojega obraza boš svoj kruh jedel.‘ Saj približno tako je rekel. — Daj Sveto pismo sem — no, ni treba, je že tako. — Možu je dejal, zdaj razumeš!«

»Zdaj razumem,« je pritrdila žena, ki je ni vznemirjala zemlja, temuč strah, da se ne vrne njen sin edinec. Vedela in videla je možu v dušo, da se sam tudi boji, da išče ravno v tem tolažbe,

ko njej razlaga. Pa vse njegovo razglabljanje o upravičenju in potrebi vojne je ni niti oddaleč toliko zanimalo, kakor misel, zakaj jih mora toliko in toliko pasti, da toliko in toliko drugih živi potem brez skrbi in v prostosti, a sirote in vdove v bedi in pomanjkanju. In če ne v bedi in pomanjkanju, vendar vsaj osamljeni, brez očeta, brez moža. In drugi? Ali bodo drugi vedeli ceniti to žrtev, razumeli njihovo trpljenje? Stara žena se je spomnila besed častitljivega pridigarja: »In če grešniki ne delajo pokore, jo bodo nedolžni mesto njih, jo bodo dojenci na posušenih maternih prsih, jo bodo nedolžne žene v joku posušenih solz.« S sveto tolažbo je sprejela v srce te besede, dasi se ji je vrivala misel: »Koliko nedolžnih in dobrih bi bilo več, če bi imeli še očeta, koliko obupanih in zavrženih bi bilo manj, če bi imele še moža. Zato bodo morali čisti in sveti delati še večjo pokoro, nedolžne žene nositi še hujšo boleost...«

»Kaj naj še napišem?« jo je zmotil mož v njenem preišljevanju, ki ji je odkrivalo vedno in vedno bolj jasne resnice in skrivnosti. Ko je začutila kak izhod iz svojih zamotanih misli, je bila za hip, za majhen trenutek, potolažena. Če je bila sama, je zdrknila na kolena in molila: »Pošlji meni, dobri Bog, pokoro, da je ne bo drugi trpel radi mene.«

»Kaj še?« je ponovil mož.

»Piši, da je meni dolgčas, da sem žalostna.«

»Vidiš, in dejal sem, da ne smeva. Ti bi pa solze nesla kar v vedru na prodaj: 'Ljudje moji, kupite sveže solze, ki sem jih potočila za sinom,' tega ne smeva. — Nikar, no, saj nisem nič hudega mislil, mati,« je dejal, ker je videl, da se je obrnila v stran. »Človek je včasih neroden.« Starcu je podrhtevala ustnica, obrisal si je očala. »Kar zamegli v tem vlažnem vremenu,« se je opravičeval. »Ko bi zaprla okno.«

Žena je dvignila svoj solzni obraz in pridušeno dejala: »Ali ni zaprto? Meni se zdi, da je...«

A možu se je bilo zameglilo tudi oko, kajti obrisal si je čelo, potem lice, po katerem je zdrknila velika solza, in nato oči. »Zmerom pravim, kjer so ženske, je jok. Zakaj jočeš, mati?«

Njej je padlo šivanje na tla, slonela je na stolu in ihtela; v srcu se ji je vzbudila velika žalost in usmiljenje do moža. »Ti ubogi, sam trpi, sam se boji, pa bi rad tolažil!« Videla je bila solzo na njegovem licu in čutila, kako mu glas podrhtava.

»Moj Bog, zakaj pač jočeš! Z medaljo se vrne. Glej, še to moram napisati, da se povrne odlikovan...«

Slišalo se je ihtenje matere, na okno je pljuskal dež, megla je ležala pod oknom.

»Ne, tega ne smem napisati. Smejali bi se, če bi ne bilo res. To moram črtati. Pravzaprav v zadrego bi jih spravil, ker so predobri, da bi se smejali. Rekli bi: »Pisal si pismo,« — pa bi se spomnili, da sem pisal o medalji. Zardeli bi. Vsak nima sreče, da bi bil odlikovan. Nekateri bi pa morda nevede čestitali: vseh bi nas bilo potem sram. »Ne zameri, Urban, ali nisi pisal?« Jaz bi dejal: »Oprostite, to sem kar tako, oprostite!« In kar tako mož ne piše! Strašno sitno bi bilo, sila nerodno. Če pa pride: »Njih Veličanstvo, presvetli cesar, je izročil Janezu Lipniku zlato kolajno...«, bodo kar sami čestitali. Če bi jim zdaj pisal, bi morda kdo rekel, kdo, ki me ne pozna, da sem častihlepen. In v zadrego bi jih spravil... Kaj pa naj napišem, mati?« je vprašal. Govorjenje mu je dobro delo; čutil je, da mu je otožnost odlegla.

»Preberi, kaj si žel!« je dejala.

In bral je: da je Janez v vojski, da je pri 'mladem gospodu'. — »Kar odvaditi se ne morem,« se je posmejal. »Odkar ni več starega, je mladi gospod samo gospod« — da je pri gospodu, da upa, da ne bo treba rešiti gospoda, kakor je on sam (namreč Urban) rešil starega gospoda. Prav nič ne želi gospodu nevarnosti — Bog ne daj! — a vendar: če bi bilo treba in če bi nanoslo... če bi nanosla nesreča, da ve, kako bi sin Janez storil gospodu svojo dolžnost, »kakor sem jo jaz sam. Sicer Vam je že vse znano!« Ko je to prečital, je preložil levo nogo, »v kateri je tičala krogla, takrat, ko...« na desno... »Mi nismo boječi...« »Ne,« je dejal, »rekli bi, da se hvalim.« »Janez ni boječ...« je popravil. Nato je sledilo tisto o dedu, o očetu in sinu. In obrnivši se k ženi, je dejal: »Lahko bi tudi zapisal, da upam, da bo tudi Janezov sin vojak. — Ko se vrne, se mora takoj oženiti,« je poudaril.

»Tega ni treba!« se je nasmehnila žena.

»Kaj, oženiti?« je vprašal malo jezno.

»Ne, pisati, mislim.«

»Saj ne bom: Janezek bo moral sam zrasti in še prej, še prej se roditi, to je glavno.«

»In zdaj je tisto o medalji, kar je črtano, mati, ker človek mora biti obziren... Potem bom moral še enkrat prepisati. Še en popir je. Človek mora odposlati snažno in čedno. Kaj bi še pisal?«

»Da smo v gradu sami; stara gospa je odšla v toplice, zapiši! In mlada je še zmerom pri očetu, to jih bo zanimalo.«

»Naj bo, še to! In da mlade niti ne poznamo.«

Res, mlade gospe niso poznali; gospod jo je poročil pred vojsko in stara grofica se je bila odpeljala na njen dom, ker je sin in nevesta nista

mogla obiskati. Takrat si je Urban mislil: Janez je pri gospodu, in ko se vrneti, se bo poročil tudi on, gospod ga bo postavil za oskrbnika mesto očeta, sam — namreč Urban — je sklenil, da poprosi za miren kot v gradu do smrti.

Končal je tudi stavek o gospé ter se vnovič ozrl v ženo, ko je zaropotal na dvorišču voz in takoj nato zabrnal zvonec.

»No, in sedaj me kličejo! Kdo bi prišel v tem vremenu? Stara gospa ne, ker bi prej pisala, vsaj teden dni prej. In v takem času!«

Oblekel si je jopič z zelenkastimi našitki.

»Novo, čisto ruto mi daj!« Odložil je naglo očala, postavil se pred zrcalo, privihal sive brke in nato oddrsal po stopnicah. Kadar je bilo slabo vreme, je vselej malo povlekel z noge, »v kateri je bila takrat krogla«.

Žena je stopila k oknu.

»Nihče ni naznanil, da kdo pride,« si je mislila in strmela na dvorišče. Voz se je bil ustavil prav pod pokritim vhodom.

»Nič se ne vidi! Moj Bog, kaj bi kdo rekel, če bi me videl, da tako prodajam zijala.« Bilo jo je sram. Stopila je k ognjišču, kjer je tlela žerjavica. »Še zijala prodajati!« se je hudovala sama nad seboj. »Pa le, kdo je prišel v tej megli in dežju?«

Parkrat se je napravila po stopnicah, da bi koga srečala, a se je vselej premagala. »Za moja leta se radovednost ne spodobi.«

Zapihala je ogenj in pristavila lonec, da bi kuhala večerjo. »Da bo že na mizi, ko se vrne!« Brisala si je oči, ker ji je dim udaril v obraz. »Ko se gospod vrne, bo treba novega,« si je dejala in gledala razmrnjeno ognjišče. »In še eno mizo! Z zelenim prtom jo pokrijem.« Zakaj ravno z zelenim, tega ni vedela. »Da bi bilo vsaj kmalu vojske konec! Takrat se oba vrneti z medaljami.« Polile so jo solze. Če ni bilo moža, je iskala pogosto tolažbe v solzah. »Tudi če prideta brez medalje, samo da se vrneti živa in zdrava. Dobro je, da je za slugo, vsaj ni tako v nevarnosti,« se je tolažila. »Moj Bog, in toliko časa nič ne piše.« — »Iz vojske ni časa pisati in tudi vsako pismo ne pride. Treba potrpljenja,« jo je tolažil mož. »Seveda sta zdrava in živa, sicer, ali ne veš, sicer bi bila v izkazih!« Da so izkazi stari, tega ji ni povedal. »Da, da, drugače bi bila v izkazih! Moj Bog, kako je to hudo!«

Moža ni bilo. Stopila je k oknu; voz so bili že odpeljali. Stanovala sta v širokem stolpu, odkoder se je videla na en kraj lopa, na drugo stran je zakrivala gosta megla razgled na gore. Na široke kostanje je lil dež, voda se je zbirala v kotanjah, čisto spodaj je bila svetla lisa med drev-

jem; motno jezero se je belilo skozi mračno in zamegljeno ozračje. V ozadju se je tlačila megla v dolino in se vlekla preko temnih smrekovih gozdov, ki so se tupatam črnili iz sivine. Nad pokrajino je ležal moker mraz, kakor še nikoli v tem času.

»Večerja bo zanič, če jo zdaj odstavim; moram vsaj pogledati, kje tiči?« Mračilo se je. Prižgala je luč in nato odprla vrata na stopnice. Ravno takrat je priklesal po njih mož.

»Kdo bi si bil to mislil? Mati, in nihče tega ne pove; nič ne sporoči. Vse je v neredu, in pomisli, še nocoj se pripelje gospa, ne gospa-vdova, mlada gospa pride. Sam ne vem, odkod se je vzela in zakaj. Vse je v neredu, vse križem. Pripravili smo sobo. Treba mi bo nazaj. Tako, za pol ure. In kaj bo delala tu sama?«

Žena mu je oddelila večerjo, on pa je zmajal z glavo. »In če je res, mlada niti jezika ne razume. Kdo jo bo umel? Tuje ljudi ima s seboj, pravzaprav so samo trije; nekaj govorijo, pa kdo jih ume? In kakšen je njen služabnik. Saj ne rečem nič, a kljub temu: obraz njegov —, kdo bi opravljal!« Hotel je reči: »...je kakor svež svinjski mehur, napihnjen in mozoljast,« pa je zamolčal in dejal: »Ta zna par besed, pa se mu jezik vali kakor polsurovi štruklji. In kdo bo govoril z gospo, če res ne zna našega jezika?«

Ni še dobro povečerjal, ko se je prikazal na vratih obraz »kakor svež svinjski mehur«, ki je z glasom, kot bi »požiral surove štruklje«, naznanil, da se pelje gospa že po drevoredu.

Lipnik si je obrisal ustnice in odšel takoj za njim. Žena je bila vsa presenečena in osupla.

»Torej mlada gospa!«

II.

Pred nekaj dnevi se je bilo zgodilo tole:

Grof Milde je bil topničarski opazovalec; rila sta s slugo skozi grmovje do nove opazovalne postojanke. Lezla sta prihuljeno po pobočju med skalovjem, po razjedenih jarkih. Treba je bilo iti naglo; sovražne baterije so močno obstreljevale prehode čez reko, a jih ni bilo mogoče izpaziti. Lipnikove oči — bil je mlad fant — so pazljivo motrile okoli sebe. Če se je zgenila veja, je že stisnil puško, pripravljen, da brani gospoda do zadnjega diha. Šrapneli so žvižgali in se razletavali nad njima, granate so udarjale na ceste in mostove; prehod je bil zabranjen, pol mostu je odtrgala granata in pokopala oddelek pionirjev.

Vsak kamen, vsak grmiček jima je bil dobrodošel prijatelj. Solnce je neusmiljeno žgalo; Janez

je oprezno taval naprej, čutil je, da mu bije srce nemira in napetosti, čutil neizmerno odgovornost za življenje svojega gospoda. »Zdaj ali nikoli!« mu je rekel stotnik, ko sta hodila že pol ure; »zdaj ali nikoli!« si je dejal Janez. Prevezel ga je čuden občutek; ustnice so se mu stisnile: »Sveta Marija...« je nevede šepetal sam pri sebi, parkrat ga je obšla strahovita osamelost, na misel mu je prišla smrt. »Sveta Marija...«

Prišla sta na vrh, Janez se je po kolenih plazil do parobka in se oprezno ogledal. Kakor bi prihajale stopinje. Pritisnil je roko na srce, ki mu je nemirno plalo in bilo. »Nič ni...« si je rekel. Oprezoval je na desno, na levo: nič. Samo nad glavo so žvižgali šrapneli in granate, kot bi nevidni ptiči vreščali smrtne pozdrave. Po dolgi bojni črti so grmeli topovi, vmes prasketale puške, v dalji je visel v zraku zrakoplov kot kragulj, ki oprezuje za plenom.

»Nič ni!« je dahnil polglasno. Stotnik je razgrnil karto. Vsa pokrajina je bila strašna, tresla se je, a nikjer ni bilo videti človeka, le nevidne grozne oblasti so se kregale in botale za pravico in smrt. Nikjer človeka v širni pokrajini, a nad pokrajino plava smrt, plava čudno skrivnostno ozračje, vse je nekam višje kakor v resnici. Kakor bi Bog vse držal na veliki tehtnici, ki visi na božjem prstu pod sivomodrim nebom. Janezu se je zdelo, da je nad njim mogočna vseobsegajoča oblast, ki drži solnce, drži tudi njega samega na čisto drobni nitki, drži tako visoko, da ne seže od zemlje nevarnost do njega; a vseeno, neprijetnega občutka, kakor bi se oddaleč bližala neznana roka, ki hoče nitko utrpati, se vendarni mogel otresti.

Zopet je zabobnela salva. Grof se je prihulil in zavpil: »Nazaj!« — Baterija, ki sta jo iskala, je bila čisto skrita v zelenju in mnogo bliže, nego sta mislila. Sadno drevje jo je zakrivalo, z daljnogledom so se razločile cevi. Ko sta se umaknila, je kresnila tudi v vejo nad njima kroglja iz puške.

»Opazili so naju!«

Plezala sta po kolenih nazaj čez hribček, krogle so ju zopet obsule. Oddelek sovražne patrolje je streljal nanju od strani in se bližal po grmičevju, da jima zastraži in prereže pot.

»Gospod, bežite!« je zašepetal Janez, ko je zagledal patroljo. »Jaz ostanem, drugače oba ujemó. Vidite, tam skozi grmovje! Nazaj! — Speljem jo na levo, Vi odhitite na desno, po strugi. Hitro!«

Stotnik je nezavedno sledil ukazu. Naglo na karti križec na postojanko sovražnikove baterije, in nato čez pobočje. Janez se je umaknil na levo in začel streljati.

Zanj ni živelo drugega kot tri črne pike na eni strani, ki so zgrinjale za seboj grmovje, in pa njegov gospod.

»Da pride enkrat v strugo! Še vedno gredo naprej! Pokažem se jim!«

Planil je kvišku, nato za parobek in zopet streljal. Kmalu so prižvižgale nad njega nove krogle.

»Vidijo me. Prav. Zdaj na levo.«

Janez se je počasi plazil po travi in rjavi prsti, vedno na muhi tri črne pike, ki so zgrinjale grmovje. — — —

To se je godilo nekaj dni pred prihodom mlade gospe. Tisto jutro po njenem prihodu je obtičal pogled oskrbniku Urbanu na polpopisanem popirju na mizi.

»In ne bom ga končal, če bo tako; ne končam ga, če ga ne prepisem sedaj.«

Snoči je bilo mnogo dela; mlada gospa je prišla, in potem je bilo tekanje po gradu dolgo, dolgo časa. Pozno v noč je prišel Lipnik v svojo sobo. Nekam nezadovoljen je bil; še stol, ki je stal že deset let v kotu pred podobo Matere božje, se mu je zdel, da ne stoji na pravem mestu, in gledal ga je toliko časa, da ga je nekoliko zasukal. In še potem ni bil zadovoljen. Sam ni vedel, kaj ga vznemirja in draži. Iskal je v sobi zjutraj majhen nož in bil ves v skrbeh, ker ga ni takoj našel. Vzrok tega nemira in neprijetnega občutka pa je bil vsekakor sprejem gospe. Kdo kaj reče? Bila je prijazna, dala mu je roko, a vendar! — Nekaj je manjkalo, čisto majčkена malenkost. In ne to, da je govorila popolnoma nerazumljiv jezik, ne to, da ni nič naznanila, da pride, da je bil v gradu »nered«, to ga ni dražilo, pač pa vse skupaj in posebno, posebno mu je bil neprijeten spomin na tistega človeka z napihnjenim obrazom, ki je napol lomil domač jezik in »valil štruklje«. Ta je bil tolmač in preko tolmača se razgovarjati je tako kakor izpovedovati se pri odkriti izpovednici, ko gledajo cele vrste romarjev izpovedniku in izpovedancu v obraz. Človek čuti, da ni vse tako prevedeno, kakor je bilo menjeno, in koliko stvari se razločno pove samo iz oči v oči. Grofica se je držala, kot bi stala na ozkem stolu in morala nepremično varovati ravnotežje. Če se je nasmehnila, se je razločno videl zob s pozlačenim vrhom, in to je Urbana prav vznemirjalo. V vsaki kretnji je kazala, da ga smatra za hlapca, in kolikor bolj se je delala prijazno, tem bolj je čutil Urban to razdaljo, ki jo hoče gospa poudariti; bila je dama, stara štiriindvajset let, ponosna in vajena ukazovati. Vse to, in povrhu še tisti neznosni človek, ki se je priklanjal in tolmačil. »Čisto gotovo je

to, kar pravi, narobe,« si je parkrat dejal in hotel seči v besedo. »Narobe, vse narobe.« Urban je čutil, da ga prvi hip skoraj sovraži.

»Zdaj je treba napisati, da že imamo v gradu tudi mlado gospo, zelo dobro gospo. Zakaj bi ne pisal »dobro«? Do zdaj ni slaba. In to, da ne zna jezika! Kakšen jezik je? Ni poljsko, ni češko. Kaj je? Laško ni, francosko ni, angleško še manj. To bo hudo, ker ne zna drugega. Zmerom bo tolmač zraven.«

»Se vsaj kregala ne bosta,« ga je tolažila žena in brisala sliko svetega Janeza Nepomuka. Senca in skrb na moževem obrazu nista ušla njenemu pogledu.

»In če ji kaj ne bo po volji, bo najprej vpila nad tolmačem in ta bo kričal v mene. In kjer so trije, izve ves svet. — Stara gospa je poklicala k sebi in dejala: »Preproga ne leži prav.« In ko sem končal in uravnal preprogo, ki je bila že prej na mestu, je dejala: »Urban, to in to bomo pa naredili tako!« zmerom tako, ko je bilo že narejeno, in dasi je dobro vedela, da je že narejeno. Tako me je kregala, pa sem rekel: »Če bo mogoče.«

Urban je pripovedoval bolj sebi nego ženi.

»In sedaj, sedaj pa kar pride, ne da bi naznanila. Saj ni nič, a vendar; navada je bila taka.« Hudoval se je in prepisoval pismo.

»Tisto o medalji izpustim?« je vprašal.

»Najbolje, ko se nič ne vé.«

»Da, da, in zadrega, zadrega. No, da! — Kako smo se gledali, ko nas je stari Legvart povabil na kosilo! »Naznanjam Vam, da je moj Peter dovršil gimnazijo in maturo...«

»Bil je v realki.«

»Dobro, pa tam — re, re... naj bo! K sreči sem bil že na stopnicah izvedel, da je padel. Drugi so mu čestitali. Kako kislo se je držal!«

»Meni se je smilil fant!«

»Meni tudi, meni tudi, pa Legvart tudi...«

Pripravil se je zopet k pismu:

»Moji preljubi prijatelji...« Pisal je dolgo, izpustil o medalji: »Zato je še zmerom čas, veš, in oni morajo prej pisati. Ti si res oprezna.« — Pa je nadaljeval: »Oskrbništvo gradu je v redu; upam, da bo tudi zanaprej. Mlada gospa je dobra, samo jezika ne zna in težko se bomo razumeli, kar se oskrbništva tiče.«

»In niti veš ne, kako bo,« je dejala žena. »Počakaj še!«

»Zdaj že stoji, in nič slabega ni napisanega. Ali je kaj slabega? Komu čez čast? Kaj to. »Jezika ne zna.« Ali je to greh, če jo je mati učila drugače kakor mene in tebe? Nič ne de. In vsak jezik je Bog ustvaril, da bi Njegovo ime častili.

V vseh jezikih. Bodi počeščen! Ptici pojó po svoje, živinica po svoje, hrošči po svoje, še ta muha na zidu, pa bi se človek spotikal ob človeku, ki ga ne ume; vsak naj časti Boga, kakor mu je dano. In spotikati se bi bil greh.«

Starec je vihtel s peresom po zraku ter, ves razgret ob tej razlagi, dokazoval s kretnjami in potezami v obrazu, kolike važnosti je to vprašanje. »Vidiš, to je naredil Bog; kar je naredil, je dobro, pa bi človek, ta neznatna stvarca, popravljaj in hotel drugače. In Bogu...«

Ni še končal, ko je potrkalo na vrata, in preden sta se oskrbnikova odzvala, je že vstopil človek s tistim zoprnim obrazom. V čudni mešanici vseh mogočih jezikov je s trudom in muko dopovedal, da kliče gospa oskrbnika.

»In kakšen jezik govori?« je vprašal oskrbnik, ko je prikimal, da je razumel.

»Kdo? — Jaz?« se je zavalilo po ustih. »Jaz sem Martin!«

»Ne, kakšen jezik govori gospa, milostna gospa grofica?« je ponovil vprašanje. »Človek mora rabiti lepe naslove; hudobni jeziki niso redki,« si je mislil.

»A?« se je zarežal Martin. »To je špansko.«

»Naj bo; Bog bodi hvaljen tudi po špansko!«

Odšla sta. Nad stopniščem v prvem nadstropju je čakala gospa. Martin mu je razložil, da želi »milostna gospa« vse videti. Zakaj oni »bodo biti« sedaj v gradu.

»Preveč bo za en dan?«

Martin je pretolmačil odgovor. Gospe se je potemnilo lice. Oskrbnik je to dobro videl in jezno pogledal Martina. »Če človek sam ne zna jezika! Bog vé, kaj je dejal?« si je mislil.

Pričelo se je veliko pregledovanje, gospa je imela v rokah veliki zapisnik in štela, gledala in nadzirala. Martin se je klanjal; zdelo se je, da mu obraz takoj počí. Urban je razkazoval in pojasnjeval. »Ali ne zaupa?« mu je parkrat švignilo skozi možgane in pogled mu je ostal na pozlačenem zobu. »Nič, gospodinja je in pravico ima. A vendar, zakaj je prišla ravno zdaj?«

In obšli so dvorišče, obšli skedenj, hlev, shrambo za žito. Tu je planila izpod velikega zaboja v kotu grda podgana. Gospa je vzkliknila in nevoljno vprašala, zakaj jih ne polove. Zakaj? »Ali ni mačk pri hiši?«

»Seveda so!« je odgovoril, a zamolčal, da vsaka mačka ne lovi podgan. Zajecjljal je nekaj, nerodno zajecjljal o pasteh.

Šli so skozi vse sobe. V eni je bilo malo zadehlo. »Zakaj se niso odpirala okna?« je vprašala gospa, tolmačil Martin in poslušal Urban.

»Zakaj? Okna se vedno odpirajo, a do zdaj je bila megla in...«

»Danes je lepo!« je dejala.

»Da, danes, a danes, da...«

Pokazati je moral tudi svoje stanovanje. Vreme je bilo lepo. Zdelo se je, da je vsa pokrajina pod čistim steklom. Temnomodro jezero je ležalo pred njimi. Zamolklo zeleni gozdovi so se zrcalili v njem, v ozadju visoka gora, čisto na obrežju bela skala. Ob njej se je zibal belo in rdeče po-barvan čoln.

»Ko bi malo sedli, malo sedli, gospa grofica, kaj ne?« je hitela stara oskrbnica. »Jej, gospa, kdo bi Vas bil pričakoval. In v takem vremenu! Danes, danes je lepo. Dobro, da se niste prehladili, ta megla je nevarna, vpije se v kožo.«

»Saj ne razume!« je opomnil mož ter se trudil, da bi dognal, kaj gospa misli. Na njenem licu se je zrcalil neizmeren ponos.

»To bomo naredili drugače!« je dejala, ko je odhajala. Na vratih je komaj vidno pozdravila. Starka ji je bila skoraj ponudila roko, a v zadregi in nekoliko užaljena jo skrila pod predpasnik.

Šele opoldne se je končalo ogledovanje. Dvakrat se niso ujemale oskrbnikovi podatki z zapisnikom. Pri mladih prašičkih — dva sta bila poginila, odkar je bil napisan zapisnik, in pa pri novem plotu, kjer je bil račun mizarja manjši, nego je bilo napisano. Starec se je čutil ob tej strašni natančnosti ponižane; opravičevati se je moral in s tolmačevo pomočjo je obrazložil, da je še velika sreča, ker sta poginila samo dva, ponavadi jih več, lani jih je več in temu se ne čudi. Za novi plot, da za novi plot! Tam niso bila vračunjena vrata, čisto železna vrata, ker jih je kovač prinesel šele predvčerajšnjim. »Ko bi človek vsaj jezik razumel?« si je mislil.

»In vidi se, da ne zaupa. Kdaj je še kateri Lipnik kradel, sleparil in se lagal? Povrhu vsega, in to je še hujše, sliši tretji. Kaj si Martin misli?«

Pri kosilu je molčal, trdovratno molčal; videlo se mu je, da ga nekaj grize in peče. Na vprašanja je odgovarjal napol. Zmajal je parkrat sam s seboj.

»Kdo bi si bil mislil, kdo bi si bil mislil.«

Žena si ga ni upala vprašati. Pokrižal se je, odmolil, a ni prižgal pipe. V zadregi je iskal besed, nato je stopil k oknu.

»Moj Bog,« je dejal. »Odtod je res lep razgled, za naju prelep, žena.«

»Zakaj prelep?«

»No, povej, ali kdaj rabiš ta razgled na jezero, ali ga? Kaj, ali ti je treba jezera, žena, morja ali karkoli vodenege?«

»Če je Bog dal, je dal; on že vé, da je treba, drugače pa bi dal ne bil.«

Mož ni poslušal njenih besed. Nekaj ga je težilo, a ni vedel, kako bi razodel. Zagledal je še nedokončano pismo na mizi.

»S tem ne bo konca. Včasih sem ga pisal tebi tako dolgo, Marija,« je dejal z nasmehom na obrazu. »Še to moram pripisati: Z oskrbništvom bo malo teže. — Sicer bodo razumeli; če pride mlada gospodinja, je vedno teže —«

»Saj ne veš še nič,« se mu je nasmejela žena. »Danes je komaj začetek in...« ni končala, ker je čutila, da bi se morala zlagati.

»Pa obiskati me morajo v pritličju, kadar pridejo, v pritličju, prav na levo —«

»Kako to?« je osupnila žena.

»Tako. Od tu se preselimo; soba bo za goste, ker ima lep razgled na jezero...«

Marija je za hip onemela, potem se prestrašeno prestopila od ognjišča.

»Toda spodaj je vlažno, in kaj bo s tvojo nogo? Noč in dan te bo trgalo. Tam je najbolj vlažno, tam je mokro.«

»Pa je dobro! razgleda nima, ker je drvarnica nasproti,« se je nasmehnil Urban. Pri srcu mu je bilo tesno in žalostno, zato se je silil na smeh.

(Konec.)

CORRESPONDENCE INTERNATIONALE

VIA HELVETIA.

I.

Kje si, ne vemo. Misel te išče:
od doma
iz kraja v kraj roma
in nemirna gre na bojišče:
kje si, kje si?

Dan na dan in večer na večer
se vrača, krila utrujena vesí:
ni te našla nikjer.

II.

Zvonovi molčijo in ura molči —
srce je vâsi nehalo bití;
obupano plašno se hiša hiše drži,
druga v drugo bi hotela se skriti.

In mi sâmi, sâmi — — —

V pesti skrčenih rok
verujemo: še je nad nami
Bog.

III.

V zlatem klasju rdeča lica,
prožne roke, svetel srp:
v takih krajih hodim,

a nad menó je trda skrb.
Od gor bobní,
od skal krvavi
in svoji mrzli roki širi, širi.
Eno nad vas, drugo nad me,
v njej že ima moje srce —
Ž njim naj vas pomiri!

IV.

(Begunci.)

Dosti je na nebu zvezd,
dosti je na zemlji cest:
vsaka zvezda nas pozná,
na vsaki cesti smo domá
brez dóma.

Tihe svetle so zvezdé,
tihe bele so cesté;
trudno obupan je naš vzdih,
ki gre do njih, ki gre po njih:
Brez dóma!

Eno solnce imá nebó:
radi eno bi cestó,
da bi pripeljala nas
spet enkrat v drago vas
do dóma, do dóma! —

ANAGNORISIS.

Po stari navadi sem šel v lepe kraje in srečal človeka.
Gledal je s hrepenečimi očmi in čakal odmeva.
Pogledal sem ga in sem bil odmev.
Razprl je oči in ni hotel verjeti.
»Jaz?«
»Jaz!«

O kako pozno se spoznamo na sveti.
Dobre komedije pišeš za oder življenja, čas!

Joža Lovrenčič.

DR. IVAN PREGELJ: TLAČANI.

IX. STANOVI.

Roman iz osemnajstega stoletja.

Ob štirih popoldne je bil naznanil podglavar Strassoldo stanovsko sejo. Točno ob štirih sta bila v zbornici deželne hiše samo dva zastopnika, odbornik Ignacij Cristoforutti, duhovnik in zastopnik šempaske cerkve, in Ivan Pavel pl. Radetić. Drugi gospodje so začeli prihajati šele ob mraku. Deželni sluge so bili nažgali troje lestencev in prinesli na odborniško mizo mogočne sklade papirja in šop rezanih gosjih peres. Iz predsobe je bilo čuti glasen pogovor prihajajočih. Tedaj so vstopili istočasno trije odborniki: Anton baron Orzon, droban človek, zavit do nosu, ki mu je v ogromni veličini gledal čez stisnjene brezzobe ustnice, Ivan Krstitelj Delmestri, izredno skrbno oblečen, dvorljiv in vsiljiv, spreten mešetar, ki se ga je svojčas na Dunaju vse balo od direktorja bančne deputacije pa do zadnjega sluge. Tretji je bil skromni in nerodni Anton grof Attems. Segli so po vrsti Cristoforuttiju v roko, Radetiću, ki je bil sedel v zadnji sedež na levi, je edini Attems pokimal v pozdrav.

Tedaj je prišel skozi vrata v ozadju podglavar. Z dostojanstveno malomarnostjo in hlinjeno gibčnostjo se je vzel na svoje mesto in z glavo kimaje pozdravil nekaj znancev v zbornici. Tu so bili zasedli po vrsti desno stran sedežev uglednejši plemiči, dočim so sedeli na levi pretežno mlajši člani iz nižjih plemiških rodbin. Duhovskih zastopnikov ni bilo navzočih, izostali so tudi knezi, kakor navadno. Za praznimi knežjimi sedeži je sedel prvi na sredi grof Jakob Anton Coronini, tolminski gospod in najpremožnejši med plemstvom, odkar je bil združil v svoji roki posestva po stricah in umrlem bratu. Zadnje čase je pridružil svojemu imenu še ime svojega slavnega prednika Ludovika, junaka pri Lützeniu. Ob njegovi strani je bil rejeni in dobrodušni grof Julij Cezar Colloredo, ki se je potil poleti in pozimi in ki je slovel kot najspretnější lovec in strelec. Ob njem sta se vrstila grofa Filip in Nikolaj Strassoldo, podglavarjeva sorodnika. Nikolaj je bil mlad junak, trdega lica in vroče krvi, neutolažljiv duelant, sicer pa slab družabnik dam. Oboževal je edino svojo sestro, ki je pozneje postala žrtev nekega plemiškega nasilneža. Nikolaj je lastnoročno maščeval čast sestre in umrl zato kot zločinec pod rabljevimi mečem. Bil je živo nasprotje brata

Filipa, poznejšega komisarja v deželnih katastralnih zadevah, človeka mirne nravi in hladnega razuma. Za njima v drugi vrsti je sedel neznatni Klavdij Delmestri, zanemarjen človek in redno zaspan. Tu sta sedela brata Peter in Jakob Mels iz rodu Colloredo. Stari Jakob je bil skoro gluhi in se je pri vsaki priliki vse preglasno posluževal Petrovega komentiranja. Za njima, med dvema praznima sedežema, je sedel grof Josip Thurn, čigar oče je bil eden petnajsterih sinov Ivana Filipa, ki je bil pridobil po Hofferjih devinski grad. Mirni Josip je bil navidez živo nasprotje nasilnega Jeronima iz nesrečne furlanske rodovine. Zadnji na desni je bil grof Josip Dornberg, čigar grb je bila zlata vaza z alojo. Duhoviti Rabatta, čigar žena je bila iz rodbine Dornbergov, je dejal o priliki, da je zlata vaza odveč. Dornbergi so bili namreč zelo obubožali. Da bi utegnili pomeniti usodo Dornbergov tudi aloja, tega Rabatta ni vedel, ker ni slutil, da dočaka dvoje članov rodbine nadstoletno starost, in sicer Ivan Ignacij, ki je umrl l. 1779. stoindve leti star, in neomožena Ana, ki je umrla po svojih dveh tudi neomoženih in skoro stoletnih sestrah leta 1774. v stotretjem letu svoje deviške mladosti.

Levo stran sedežev so zasedli številni nižji plemiči, najprej brata Ludovik in Ferdinand Formentini. Poslednji je slovel kot vesten gospodar, Ludovika so poslali stanovi leta 1708. kot zastopnika na Dunaj v zadevi ustanovitve goriške nadškofije. Razen Radetićev, ki sta sedela poleg njiju, sta bila to edina priletna moža na levici. Radetići so bili potomci bosenskega kralja Radivoja in junaka Petra Radeca, čigar nečak Mihael je rešil pri Kaniži Lenkoviču življenje in je pozneje umrl zavratno umorjen v Benetkah. Mihael in Ivan Pavel sta bila njegova vnuka. Tudi njiju oče je umrl zavratno umorjen v Biljah. Mlajši člani zbornice so bili na levi: Radetićev sin Ivan, Ferdinand pl. Neuhaus, Andrej pl. Edling, Anton pl. Grabec, Lovrenc de Grazia, Jakob Anton Morelli in Franc pl. Suardo.

Stanovske seje, ki so se vršile brez notranjega reda, so ustvarile v zbornici dve stranki, od katerih je levica videla v desnici mogotce, vlade željne privilegirance, dočim je desnica videla v levici neotesanost mladih pustolovcev, željnih deželnih služb.

Podglavar Strassoldo se je zastonj trudil, da bi zlomil to delitev zbornice, kjer je bilo vrhutega še vse polno nasprotstev med posameznimi člani. V dobi svojega službovanja se je bil prepričal, da je laže izhajati z desnico. Zdaj je premišljal, s katero frazo bi v uvodnih besedah vrnil levici, kjer so nekateri javno smešili počenjanje deželne odbora v zadevi mesnega davka. Iskal je sarkastične besede, ali ker je ni našel, je prevzel njegovo besedo patos užaljenca. Začel je s tem, da so zelo resni časi in da je treba vseh moči in resne volje, da zbornica izvrši nalogo, ki jo ji vsiljuje tek razmer. Menil je nato, da nikakor ni spodobno, če nekateri člani zbornice javno blatijo in zasmejujejo izvršujoči deželni odbor. To počenjanje je zahrbtno, nečastno in nevarno.

Mladi na levi so postajali nemirni. Vročekrvni Nikolaj, podglavarjev sorodnik, na desni je razjarjen iskal žrtev na levici.

Tedaj je označil podglavar namen seje. Čas je, da vsa zbornica vzame v pretres zadevo zakupa od mesnega in vinskega davka. Žalibog je prešel ta zakup pred dvema letoma v roke nevarnega, brezvestnega človeka, ki škodi deželi in ugledu zbornice pri bančni direkciji. Ve sicer, da so med člani zbornice taki, ki se Bandelovega počenjanja vesele.

Zopet se je levica vznemirila, dočim je podglavar nadaljeval, da morejo tako delati pač samo ljudje brez vse razsodnosti, ki ne pomislijo, da je odbor zgolj izvršujoči del zbornice in da tako torej sami sebe sramoté. Kdor ima odboru ali njemu, kot podglavarju, kaj očitati — tu je čas, da pove.

Besede so vplivale. Dvorana je bila tiha, edini Mels je interpeliral svojega brata in okradel govornika za efekt. Nekam nervozno je zato nadaljeval, da prehaja s tem k zadevi sami: zadeva sama je gospodom znana. Tiče se zakupa na davek od mesa in vina. Gospodom so razmere znane. Ves svoj ugled je moral porabiti prejšnji dan, da je upokojil puntajoče se mesto in mesarje. Tudi po deželi vre. Nadeja se, da bo zbornica pri tem resnem vprašanju pokazala, da zna vršiti svojo nalogo. Nadeja se, da bo zbornica nalogi kos in da tako enkrat za vedno utihnejo obžalovanja vredni, grajajoči glasovi izven seje. Naproša odbornika Delmestrija, kot veščaka, da poroča o stvari.

Že iz načina, kako se je Delmestri dvignil in brskal v papirjih pred seboj, je spoznala zbornica, da se je pripravil. Ivan Pavel Radetić se ni mogel znebiti vtisa, da gre za inscenirano igro. Mož je bil najresnejši v zbornici. Tudi se še ni zgodilo, da bi bil govoril.

Delmestri je začel govoriti, hitro, gladko, na pamet. Bil je dolgo vrsto let zastopnik stanov pri bančni deputaciji, zato da so mu znane razmere med deželo in banko. Preden pa govori o tem razmerju, naj gospodje dovolijo, da prečita odlo-mek iz nekega rekurza proti prepovedi izvoza živil za dobe glavarja Friderika grofa Lanthierija. Bral je s poudarkom:

»Goričani, katerim prodajamo svoje živinske pridelke, zahtevajo od nas, naj bi samo njim dajali svoje blago, in vendar nismo mi nikoli zahtevali, da bi oni samo nam svoje vino prodajali. Prepoved kupčevati zunaj dežele pomeni za nas toliko, kakor ukaz, da moramo svoje pridelke tisti kup prodajati, kakor ga bodo Goričani določevali, in da ne smemo več slanine in masla pridelovati, kakor ga bodo Goričani mogli porabiti.«

Vpraša gospode, ali se jim ta rekurz ne zdi značilen za neko vrsto ljudstva v deželi? Ali ne morejo uganiti, kdo da so, ki tako rekurirajo.

»Neumni niso, naj bodo kdorkoli,« je dejal Coronini.

»Tolminci so,« se je poklonil smehljaje Delmestri gospodu Tolmincevu, ki je prišel v veliko zadrego, dočim se je levica krohotoma zasmejala.

»Da, Tolminci,« je ponovil, »to so tisto zakrknjeno in svojeglavno ljudstvo, ki že od l. 1532. prizadeva deželi nešteto sitnosti. Tedaj so se uprli turškemu davku in se sklicevali na nekake predpravice. Od leta 1542. se puntajo proti ureditvi davčne knjige in se zopet sklicujejo na predpravice. Potem se upirajo kolkovnemu davku. Potem se puntajo proti vojnemu krajcarju, davku od ognjišč, soli in dolgujejo danes, v letu štirinajstem, trideset tisoč goldinarjev davka. Sklicujejo se seveda zopet na predpravice. In na predpravice se zopet sklicujejo od leta 1706., odkar smo sprejeli davek na meso in vino.«

Za hip je ponehal in dejal nato nekam šaljivo-rezko: »Ampak dežela bo propadla pri teh večnih predpravicah.«

Ozrl se je po zbornici; očitvidno je iskal na obrazih, kolik je vtis zadnjih besed. In ker najbrže ni opazil nobenega vtisa, je dejal:

»Te besede sem rabil na Dunaju pri direktorju bančne deputacije in mu dokazal jasno in pravilno, da stanovi ne morejo prevzeti odgovornosti za novi davek. Žalibog so bili in so na Dunaju drugega mnenja. Pri tistih pogajanjih se mi je očitalo kot stanovskemu odborniku, da stanovi sami šuntamo Tolmince —«

Nekaj klicev je prekinilo njegove besede.

»Nadalje se mi je očitalo, da ognjiščni davek ni pravilno odmerjen —«

Isti medklici.

»Gospoda,« je vzkliknil govornik, »očitalo se mi je tudi, da stanovi ne le niso mogli izterjati istega davka, temuč da so imeli v sedmih letih celo 9060 goldinarjev 25 krajcarjev prebitka.«

»In Vi ste dovolili, da so Vam vse to očitali?« je kriknil vročekrvni Nikolaj Strassoldo. Delmestri se mu je vljudno poklonil in dejal:

»Odgovoril sem na taka očitanja, kakor sem vedel najbolje. Ali naj tisti šuntajo, ki moledujejo z Dunaja odlok za odlokom, da bi prisilili ljudstvo k plačevanju?«

»Dobro!« je kimal Coronini.

»Nadalje sem predložil načrt, kako da je davek razdeljen. Gospoda so se prepričali, da je pravilno.«

»Tretji očitek,« je dejal dalje, ko ni nihče reagiral pri drugem, »tretji očitek sem zavrnil igraje, ko sem mimogredé pripomnil, da gre samo za proračunjeni prebitek.«

»Tako?« je zategnil nekdo v zbornici. Delmestri se je zmedel in pristavil hitro:

»Tako se mi je poročalo na Dunaj.«

»Tu, v tej zbornici se je svojčas govorilo o dejanskem prebitku,« je govoril tisti nekdo iz zbornice. Delmestri se je proseče ozrl na podglavarja, ki se je dvignil, šepetal z odbornikom Orzonom in dejal nato, da se on sicer stvari ne spominja več tako dobro, da pa ima vtis, da je bil oni prebitek res samo proračunjen. Prosi govornika, naj ostaja pri stvari: gre za mesni davek od leta 1707. in ne za ognjiščni davek.

Zbornica se je nekako oddahnila, oni osamljeni glas je onemel.

Delmestri je prešel k podrobnemu referatu. Stanovi so po izjalovljenih pogajanjih sprejeli in dali v podzakup prvo Polliniju, nato Formentiniju. Radi Tolmincev so zastajali s plačilom, tako da znaša zaostanek leta 1709. 8700 goldinarjev od mesnega in 1250 goldinarjev od vinskega davka. To vsoto dolguje dežela banki in je do danes ni mogla plačati, niti izterjati. V prvi vrsti so tega krivi Tolminci, v drugi vrsti banka sama, ki je bila sprva gluha za proteste stanov in leta 1709. dala še zakup na davek Bandelu, ki zdaj deželo zatira in dere. Banka tudi ni ničesar odredila, s čimer bi mogli stanovi prisiliti Tolmince do plačevanja. Čas je, da banka izpregleda. Tako ne sme naprej. Banka vzemi takoj zakup Bandelu in ga vrni stanovom. Banka odpusti stanovom zaostale vsote, odpravi sploh davek na meso in vino, ali pa odredi potrebno, da bodo mogli stanovi izterjevati davek po Tolminskem. Ker pa je ljudstvo sploh ogorčeno na nove davke, naj se

označi zahtevana vsota z imenom vojne kontribucije, katero bi mogla pobirati na Tolminskem nato tolminska gosposka.

Pri zadnjih izvajanjih se je Delmestri ozrl na Coroninija, ki je bil tolminski gospod.

Coronini je milostno prikimal. Podglavar mu je pomignil, na kar je šel grof iz zbornice k podglavarjevemu sedežu. Oba sta nato dalje časa šepetaje pretresala Delmestrijev načrt.

Delmestri je medtem zaključil svoja izvajanja in je bil gotov, da bo zbornica njegov predlog glede imena »vojna kontribucija« sprejela.

Žalibog da se je zmotil. Komaj je bil namreč sedel, je planil na levici Ferdinand Formentini in vprašal, kaj da razume Delmestri pod besedo »vojna kontribucija«. On, Formentini, da razume pod vojno kontribucijo vojni davek.

»Izredni, izredni!« je viknil Delmestri.

»Izredni ali ne, vojni davek je,« je govoril Formentini. »Gospod referent hoče,« je nadaljeval sarkastično, obrnjen k desnici, »da se uvede vojni davek namesto davka na meso. Gospoda, to pomeni, da bomo v bodoče mi stanovi vojni davek plačevali, dočim smo mesnega davka prosti.«

Šele zdaj je doumela zbornica Formentinijevo razburjenje. Mladi na levi so se krohotali. Delmestri je vpil in si bled grizel ustnice. Toda tudi ko se je smeh polegel in je hotel govoriti, mu ni šel govor, ker se na to ni pripravil. Izgovarjal je pač številko za številko, tako, kakor je bil vaje obsipati s številkami gospodo na Dunaju, toda ni se mu posrečilo, da bi izpodbil Formentinijevo tolmačenje. Utrujen in besen je sédel. Podglavar je pozval zborujoče, naj bodo mirni.

Zbornica se še ni bila umirila, ko je bilo čuti miren, sonoren glas iz ozadja. Kakor na mig se je ozrl odbor in zbor tja dol, kjer je sedel v zadnji vrsti Ivan Pavel Radetič. Zdaj je stal visokozravan in dejal:

»Gospodje, prosim besede!«

Ni se še zgodilo, da bi Radetič govoril, zato je hipoma prevzelo vso zbornico zanimanje. Celo Delmestri se je oddahnil in pogledal kvišku. Radetič je govoril:

»Gospodje, ako iščemo vzroka deželne mizerije, tedaj jih iščimo resno. Vzroki zla naših financ niso Tolminci, ni bančna deputacija in ni Bandel. Bančna direkcija ima svoje pravno stališče, Tolminci se sklicujejo na svoje pravice in Bandel se poslužuje samo v izdatnejši strogosti načina pri izterjevanju, kakršnega so se posluževali naši davkárji Pollini in Formentini. Res je, Tolminci se branijo vsakih novih davkov. Ne branijo se jih, ker so po naravi uporno, cesarju neposlušno ljud-

stvo, kakor jih naš odbor toži na Dunaju, branijo se jih, ker ne razumejo razmer in so mnenja, da jih nekatere bivše predpravice ščitijo vseh novih davkov. Leta 1532. so se tudi, kakor je že odbornik Delmestri povedal, upirali davku. Tedaj jih je prepričal o potrebi davka glavar Attems s preprosto opazko, da gre za splošne davke, cesarske davke, ki so jih dolžni plačevati privilegiranci in nepriviligiranci. Prepričan sem, da Tolminci davka na meso ne razumejo.«

Bilo je nekaj čudovitega v besedah in govoru Ivana Pavla Radetića. Komaj par polglasnih opazk je bilo čuti v zbornici, dočim je bila večina mirna in pazljiva.

»Par bridkih besed moram povedati,« je nadaljeval Radetić mehko in slovesno. »Dolgo vrsto let gledam molče, kako se v tej deželi gospodari. Tudi zdaj ne bi govoril. Toda vidim v duhu vihar, ki se zbira nad nami vsemi, vidim začetek konca.«

Ponehal je za hip. Zroč topo preko zborujočih, je bil, kakor da v resnici vidi, česar ne vidi nihče in ne sluti nihče.

»Gospodje,« je vzkliknil, »periculum in mora! Dežela je obupana. Ljudstvo je izgubilo zaupanje do svoje gosposke, ljudstvo čuti in vidi samo bremena in nasilje davkarjev. Bandela ne poznam. Morda je lopov, morda komedijant. Vem, da vidi ljudstvo v Bandelu pijavko in ne loči več davkarjev od plemičev, niti od uradnika in odbornika in glavarja. Pri ljudstvu smo mi vsi samo še pijavke.«

Zopet je prenehal, grobna tišina je bila v zbornici. »Tu sedimo,« je nadaljeval, »blagor dežele nam je poverjen v varstvo. Ali smo skrbeli za blagor dežele? Niti Bandela nismo gospodarji. Že dve leti trpimo njegovo počenjanje in mu nasprotno, kakor bi ne smeli, odtegujemo podporo dežele pri pobiranju davka. Bančni direkciji kažemo svojo nemoč in igramo žalostno vlogo malovrednih upraviteljev. Z izgovori prihajamo, dasi smo se zavezali v pogodbi točno plačevati obroke, še več, gospodarimo slabo, ker imamo dejanske prebitke in jih tajimo in tožimo ljudstvo, dočim sami ne plačujemo vojnega davka.«

Tu je kriknilo nekaj zadetih. Kakor val je vzrastel Radetiću glas:

»Če lažem, naj se mi prepove govoriti. Če pa ne lažem, bom govoril do konca.« In res je mogel dogovoriti:

»Finance v deželi so slabe. Proč zato z deželnimi darovi. Rabsipnost je, deželni denar pri dobrih časih naklanjati godovnikom, birmancem, ženinom in tujcem-gostom, brezvestnost je delati to zdaj.«

Hipno se je umiril in pripomnil uradno:

»Izdelal sem načrt, podoben Delmestrijevem. Uvede se splošna kontribucija v znesku 12.000 goldinarjev. Izterjaj se v plačilo davkarjev 12.720 goldinarjev. Podrobni načrt izročam v roke gospoda podglavarja.«

Hip topega molka je ležal nad zbornico. Bilo je, kakor da sta levica in desnica okameneli. Hipoma pa je planil mladi Nikolaj Strassoldo kvišku in vzkliknil:

»Izdajalec, kmetom nas prodaja!«

Namah so zborujoči oživali. Bilo je slišati hripave, jezne glasove. Mladi Radetić je skočil k Nikolaju Strassoldo in vpil:

»Vi, obžalujte, moj stric ni izdajica. Vi, jaz hočem odgovora.«

»Dobite ga!«

Gluhi Mels je začuden mahal z rokama, nič manj presenečen, nego zanemarjeni Klavdij Delmestri, ki se je pravkar prebudil. Coronini, Colloredo in nekateri drugi so se opravičevali pri podglavarju in odhajali. Ob Ivanu Radetiću se je postavilo nekaj mladih z levice, očitno zato, ker so mislili, da desnica navali nanj. To se ni zgodilo, pač pa je z desnice odhajal član za članom.

Edini Delmestri, ki je prej tako žalostno pogorel, je zdaj ves srečen šepetal Cristoforuttiju:

»Eden torej, eden je bil, ki je za moj predlog!«

Radetić je izročil pisan načrt podglavarju. Tedaj ga je potrepal Coronini po ramenu:

»Govorili ste o pravicah Tolmincev. Ali ste mislili s tem povedati, da imajo Tolminci pravico do ene četrte od desetine, katero pobiram?«

»Nikakor, gospod grof,« je odvrnil oni mirno, »o tej predpravi čujem zdaj prvokrat!«

Coronini mu je molče obrnil hrbet. —

Seja je bila pri kraju. Davkar Simonetti, ki je prišel brez vsakih računov k seji, je nekam veselo pobral svoje papirje in odšel. Šel je naravnost v palačo grofa Rabatte, ki se je bil pri podglavarju opravičil z boleznijo.

Simonetti ga je našel z Vergilom v roki in mu je popisal sejo. Tedaj se je Rabatta razvnel. Začel je hoditi po sobi gorindoli. Plemič, ki je duševno nadkriljeval svoje vrstnike, je zavidal Coroninije, Strassolde in Collorede, zavidal celo poljudnost Radetićev. Odslovil je Simonettija in se zamislil. Naenkrat se je udaril po čelu in vzkliknil:

»Che idea! Seveda! Spravim jih, Coroninije, Strassolde, Radetiće in vse druge.«

Tedaj je prišel sluga in naznanil, da so začeli prihajati povabljeni gosti, člani akademije »cvetočega lovora«, ki ji je predsedoval pesnik in arbiter elegantiae Rabatta.

X. DAVKI IN OPRAVKI.

Silvestrov večer leta 1712. je bilo ob sedmih zvečer, ko je sedel Anže Rink, mostarski krojač pri svojem sosedu in prijatelju Fortunatu Helerju, mostarskem čevljarju in starem prijatelju. Ne da bi bila Anže in Fortunat kakorkoli duševno soglašala. Baš zato, ker nista soglašala, sta bila prijatelja. Anže je bil krojač, Fortunat čevljar; Anže ni maral mnogo dela, Fortunat je delal od zore do noči in še v noč. Anže je bil zgovoren, Fortunat molčeč ko grob; Anže je imel družino, Fortunat je imel neko teto, ki je bila še bolj molčeča ko nečak, še bolj pridna — vsaj pletla je venomer in napletla bi bila celo hišo nogavic, jopic in povojev; pa ker ni imela volne, je dopletla in zopet razdrla ter pričela delo od začetka. Anže je sedel na levi strani peči, teta na desni, v sredi se je mučil ob dremotni oljenici Fortunat, da zakrpa že trikrat krpani škorenj.

»Koliko ste že napletli nogavic?« je vprašal Anže.

»Tritisočsedemintrideset parov!« je odgovorila teta nevoljna, da jo moti.

»Lepo število, koliko bi to izdalo desetine!« je občudoval Anže imaginarno bogastvo pletice. Teta in Fortunat sta molčala. Tedaj je dejal Anže:

»Pa bomo srečno prestali zopet eno leto, če Bog da, ga bomo!«

»Bomo!« je jeknil Fortunat, teta niti prikimala ni: očitno ji je bilo žal, da je prej odprla usta.

»Nazaj mislim,« je začel Anže vsekakor širje zasnovan govor vpricho hvaležnega poslušalstva, »nazaj mislim, pa sam sebi se smilim, če se vprašam, kako živimo mi podaniki!«

In ker je razumel molk kot izpodbudo, je vzkliknil kaj veselo:

»Cerkev ima svoj koledar, gospoda ima svojega, mi kmetje pa svojega.«

Zopet je počakal, ali bo kdo oporekal, in ker se ni nihče oglasil, je dejal:

»Še en požirek mi ga boš dal, Fortunat. Saj človeku jezik priraste, če sam govori!«

Fortunat je res zlezal s peči in prinesel odnekod v škrbastem vrču kislega cividinca. Anže je nagnil in pil.

»Čisti, zato pa je dober!« je dejal, da bi človek mislil, kdo ve, kako si je z nezmernostjo zapackal želodec. Fortunat je prikimal in zopet sedel. Anže pa je dejal:

»Poslušajta me, bosta slišala, kakšen koledar je za nas kmete. Dve plati ima. Ena je daj, druga delaj.«

Kot vesten govornik je prenehal za hip, da se poslušalstvo duševno zbere, nato je nadaljeval:

»Za svete Tri kralje boš dal desetino, za Svečnico boš plačal letino, o sv. Juriju boš zopet plačal od kokoši in jajec in prekelj, ali pa boš dal jurjevico. O sv. Marku boš dal gosposki prašiča in plačal lovščino, o sv. Filipu in Jakobu boš plačal naselnino, in če si pek, še petak za prodani kruh. O sv. Petru in Pavlu boš dal poklon in o sv. Marjeti jagnje; o sv. Jakobu boš plačal ali dal kokoši in sir, za sv. Ano boš prinesel gospodu rib in na Veliki Šmaren petelinčkov; o sv. Mihelu boš nesel ogorščino in o sv. Martinu žita za seme, turščico in ajdo in enega prašiča; o sv. Katarini boš prinesel orehov in medu in o sv. Andreju boš plačal molžano; o sv. Miklavžu boš nesel davek za sol in za ognjišče, in če prineseš prepozno, boš plačal za svete Tri kralje trojno. Za Božič pa boš daroval drv in masla in jajec, in če jih ne boš imel, jih boš kupil, in če jih ne boš kupil in ne poneseš nič, porečejo, da se puntaš. Ali zdaj veste, kaj se to pravi: daj!«

»Vem!« je dejal Fortunat, teta pa ni rekla nič.

»Pa še nisem vsega naštel,« je dejal Anže zelo dobre volje, vesel ali svojega dobrega spomina ali velikega števila tega, česar še ni omenil.

»Tako boš dal, če umrješ, najboljši rep iz hleva, in če se oženiš, boš dal biriču cekin in oskrbniku tri in sodniku pet in grofu boš plačal novo naselnino. Potem boš dal še desetino v Čedad in postavno mero fajmoštru in cerkvi. In potem bo rekel Bandel: Zdaj pa plačaj davek na meso in vino.«

Anže si je pomel roke in segel po vrču. Ko si je namočil jezik, je dejal še boljše volje:

»Zdaj bom pa povedal, kaj boš delal. O sv. Juriju boš dal plug in boš oral tri dni po pisanih pravicah, in štiri, ker ti tako oskrbnik ukaže. In branal boš in sejal in kopal, zato dobiš po pisanih pravicah hleb kruha in vrč vina, če ti ga bo oskrbnik dal. O sv. Filipu boš dal dve plevici in o sv. Marjeti pošlješ žet in povezovat. Sam pa pojdeš kosit in seno spravljat, kolikor moreš peljati enkrat z dvema konjema. Ko zvoziš seno in pšenico, pojdeš o Velikem Šmarnu orat dva dni z dvema konjema, če jih imaš, in če jih nimaš, boš kopal en dan. In gnoja boš pripeljal iz svojega hleva. Šest jih ga bo vozilo en dan, šest ga bo nakladalo šest dni, šest bo pomagalo šest dni in trinajst ga bo en dan nosilo v zelnik. — Potem boš kosil travo. Zatolminci in Doljani bodo kosili senožeti in planine; za košnjo boš dobil šestdeset funtov težak hleb sira, ki ga bodo dali Kamenci od planine. Potem boš ob sv. Mihaelu ajdo

žel in omlatil in v Tolmin zvozil. In o sv. Martinu boš spravljal repo in zelje in oral za ozimino. O sv. Andreju boš drva sekal in vozil, in če je potreba, tudi plavil. In v Bilje boš tovoril in iz Rubij boš vozil grofovo vino. Če ne boš imel konja, ga boš najel, in če prideš prepozno, boš plačal kaznen, in če je ne plačaš, ti vzame oskrbnik vola ali kravo. Kaj mislita, ali je to vse?»

»Še ni!« je jeknil Fortunat.

»O, vem, da ni! Vozil boš kamenje in žgal apno in poti boš popravljaj in sol in olje in železo boš vozil in še otrobi za pse. Pa zidal boš in domače ženske boš poslal o Veliki noči in Binkoštih in Božiču prat, šivat, pometat in peč. In kadar pride grof na lov, mu boš divjačino naganjal. In če bo slabo vreme poleti, boš še v nedeljo rabotal in še mašo boš zamudil. Ali bo za silo dovolj?»

»Dovolj,« je jeknila zdaj Fortunatova teta in začela dopleteno nogavico zopet plesti od kraja.

»Veste, teta,« je dejal Anže, »če izvedo v Tolminu, koliko napletete, bo treba odrajtati mnogo nogavic.«

Ta globokoumna opazka je udobrovoljila celo Fortunata. Zasmel se je. Anže pa je nagnil vrč in posrkal še zadnjo kapljo cividinca.

»Zdaj pa pojdem,« je rekel, »osem otrok imam, od vsakega plačam sold, pa jih le rad imam in mi je hudo, če jih ne vidim pol ure.«

Anže je lezel s peči. Tedaj je dejal Fortunat skrivnostno:

»Ali se mislite res puntati?»

»Kaj sem zato govoril, da še to vprašaš? Seveda se bomo, ali se ti ne boš?»

»Ne vem,« je odvrnil Fortunat dvoumno.

»Šema je,« je mrmral Anže odhajaje, »čemu sem le toliko govoril!«

XI. PAJEK IN VOLK.

V Kanalu, ob mostu čez Sočo, na desni strani pod cesto, je stala v vrsti z drugimi poslopji nizka in nemarno umazana hiša z zabrisanim grbom v pročelju, nič manj revnejša lepote od drugih, nič manj bogata golazni in mišjadi, kot ves kanalski trg, last grofov Rabatta. Vogel pri hiši, ki je gledal na most, je imel na obe strani po eno okence, izza katerih je noč in dan mežikalo dvoje drobnih, dremotnih oči. Te oči so vselej čudovito zažarele, kadar je zaškripal onstran ali tostran Soče voz. Tedaj se je zgodilo, da se je tisto bitje za oknoma skrivnostno potuhnilo. Stoprv, kadar je hotel voznik z vozom preko mostu, je šinilo pri nizkih vratcih na plan in po par stopnicah na cesto, tako hitro, tako nenadno, da so se konji plašili. Tisto

trebušno in grbasto človeče, upognjenega telesa, nizkih nog, ploščatega, neizrazitega lica, je krililo z neprimerno dolgimi rokami predse, moleč osuplemu vozniku moder listič pod nos in mrmraje brez poudarka, neprenehoma:

»Pet grošev, pet grošev pa dva krajcarja, krajcarja. Plačaj, plačaj, plačaj.«

In mož se je venomer zvijal in krilil predse z rokama, z neizraznim svojim licem podoben ogromnemu pajku, ki preži v duplini in se zdaj-pazdaj hipoma, neslišno spusti na dan in se zopet vrne v špiljo.

Ta pajek v človeški podobi je bil Andrej Karnel, kanalski davkar, ki je pobiral davek od vina in mesa. Ni ga bilo tedaj po vsej soški dolini človeka, ki bi ga bili ljudje bolj sovražili, bodisi, da je bila že njegova zunanost vse prej nego prikupljiva, bodisi zato, ker so krožile govorice o njem, da je oropal in ubil nekega duhovnika z Laškega, in da je okradel cerkev Marije Snežnice nad Avčami. Vsekako si ljudje niso mogli razložiti, kako je to človeče v dobrem letu postalo mitničar in davkar, dočim so ga prej poznali ljudje kot nosača svetogorskega brata o bernji. Že tedaj je rekel Štefan Maraž, voznik in prekupec iz Ajbe, bratu Ciprijanu, da li nimajo na Sv. Gori človeka, ki bi bil vsaj malo bolj Bogu podoben. Štefan Maraž ne bi bil morda nikoli rekel teh besed, ako bi bil slutil, da bo to grdo človeče, pred katerim so psi cvileč bežali v kraj, dobro leto pozneje strah in groza konj in voznikov. Iz strahu so mu ljudje plačevali davek brez ugovora, češ, da vsaj opravka ne bo ž njim. Karnel je znal premeteno izkoriščati to ljudsko slabost.

Tolminski krčmarji, katerim je vino domači gospod Coronini tegnil, so se postavili sprva možu po robu, češ, da naj plača davek Coronini. Mož pa je vedel bolje, da Coronini ne plačuje davka od vina, in je menil, da naj sami uredijo s Coroninjem. In ko so se ustavljali, je davkar zažvižgal in odnekod, iz podzemske kleti, se je vzpel človek, nič manj grd od gospodarja, samo s to razliko, da je bil orjak in očitno nevaren človek, kar je dokazal že o prvem nastopu Klementu Melincu iz Tolmina, dvignivši ga čez most in režeč se pošastno, dočim je pajek predel z brezizraznim licem:

»Plačaj, plačaj, plačaj!«

»Plačam!« je viknil Malinec in bled ko smrt odštel do vinarja davek. Nato so dejali krčmarji oskrbniku v Tolminu, da, če hoče grof, da bodo točili njegovo vino, naj ga jim sam tegne iz Rubij. Oskrbnik je rekel, da je prav. Pa ni bilo zopet krčmarjem prav, ker jim je oskrbnik vino računil

draže, dasi so morali kmetje za 20 krajcarjev tovoriti v roboti. Tedaj so rekli krčmarji, da bodo zopet sami hodili po vino. In ko so bili onstran Kanala in so ustavili pri Maražu, je vprašal Maraž vselej:

»Kaj, ali še prede v Kanalu?«

»Prede! Konj se mi je splašil, ko je klical: Plačaj, plačaj, plačaj!«

»Da ga ni, ki bi ga česnil, da bi konec storil!« je vzkliknil Maraž.

»Saj nima duše, brez skrbi bi ga!«

Maraž Karnela ni sovražil brez vzroka. V petih mesecih mu je namreč trikrat zaplenil vino, katero je tihotapil iz Brd. Maraž je šel sprva nad davkarja.

»Ni slabo vino,« se je rogal Karnel Maražu ob polnem vrču, »po čem si ga plačal?«

»Moje vino piješ, potep!« je viknil Maraž.

»Tiho bodi, Štefan,« je dejal. »Kanalci imajo ušesa. Naj izve gosposka, da tihotapiš, krčmo in tebe zaprejo!«

In ko je Maraž uvidel, da Karnelu ni kos, se je obrnil; in tedaj je zaklical Karnel za njim:

»Ali je pa to Bogu podobno, da kradeš cesarju?«

Od jeze se tresoč se je vrnil Maraž in krenil še isti večer z oslom v Brda, kajti ni kaplje je ni bilo v kleti. In zdaj je imel več sreče. Srečno je pritovoril do pred hišnih vrat in vstopil in zaklel, kajti v obraz se mu je porogal gnusno zlobni Karnelov hlapec, se dvignil in odvedel osla s tovorom. Še vtretje je poizkušal Maraž prekaniti davkarja. S praznim vozom je šel v Plave in vso pot je pripovedoval, da gre po kakih trideset škopnikov slame. Ni vrag, da ti ne bi bil kos, je mislil vso pot na Karnela.

Lepo počasi je vozaril in prišel na kanalski most. Rahel smeh mu je zakrožil ob ustnicah, da je viknil:

»Hej, davkarji, ali ne bo nič davka!«

Komaj je zinil, že mu je bilo žal, kajti opazil je, da je Karnel nemirno planil iz zasede ob okenicah, zažvižgal in se hipoma vsadil predenj ob voz. Isti hip se je izmotal iz podzemske kleti orjaški hlapec.

»Plačaj, plačaj, plačaj!« je predel pajek.

»Slamo?« se je rogal sicer še vedno, ali ne več tako objestno, Maraž.

»Vino, vino, vino!« je mežikal Karnel, ko da ga slepi še tisto malo svetlobe na nebu ob mraku.

Karnel je šinil z bičem in ni odgovoril. Nihče mu ni zastavil poti. Ko pa je bil že onstran mostu, je začutil, da ga je zgrabilo dvoje rok in ga treščilo ob tla, da je za hip izgubil zavest. Ko se je za-

vedel, je zagledal na vozu Karnelovega hlapca, pošastno se režečega in z lahkoto privzdigujočega sod, ki je bil poln sladke rebulje. Onstran mostu pa se je oglasil Karnel:

»Štefan Maraž, zdaj vedó vsi, da tihotapiš in kradeš cesarju. Dac se ti je smilil, zdaj boš dal vino in sode in hišo, in še zaprli te bodo. Le odpelji svoj sod, zadnji je!«

Maraž je prispel domov in našel pri sebi dva Tolminca, Kobala iz Podsel in kovača Šavlija.

»Zlodjev Bric,« ga je pozdravil Šavli, »ali imaš kaj vina ali nič?«

»Zadnji sod!« je dejal Maraž, drhteč od jeze in bridkosti. In nastavil je sod in izpil prvi dva vrča. In nato je zaklel in udaril ob mizo.

»Hentaj, ti si lep krčmar,« se je začudil Kobal; Maraž pa je rekel:

»Žene nimam, sestra bo že živela kako. Kadar jih zagledam, da gredo pome, zažgem vse, pa v Kanal pojdem, pa ga zakoljem.«

»Pa ne Karnela?« je vprašal Šavli.

Maraž se je pridušil. Kobal mu je položil roko na ramo in se zasmel:

»Štefan, od srca mi govoriš. Zato ti pa povem: šema si, če greš sam nadenj. Saj pojdemo vsi!«

»Kateri vsi?«

»Če si pa tak-le tepec,« je menil Šavli, »pa bodi!«

In se je nagnil k Maražu in mu pošepetal:

»Spuntali se bomo!«

»Ni mogoče!« se je začudil Maraž.

Kobal je resno prikimal.

* * *

V Čepovanu je pri Matiji Podgorniku za ognjiščem sedel siromašno in letno oblečen postaren mož in s kisloginjenim licem pripovedoval postavni gospodinji, kakšen revež da je. Žena je narezovala korenje v veliki kotel za prašiče. Mož je tožil:

»Lejte, mati! Jaz Vam ne morem popisati, kakšna revščina je pri nas. Ni moke, ni kruha, pa obele še toliko ne, da bi mišim nastavil.«

»Kaj pa jeste potemtakem?« je vpraševala žena, ne preveč ginjena.

»Lejte, mati,« je nadaljeval mož, »ženo imam in troje otrok. Pa ni bilo v hiši ni praška moke. Saj morajo konec vzeti, sem rekel, pa sem po snegu šel na Tolminsko. Bog jim vrni, prav dobri ljudje so. Komaj sem nesel. So mi naložili repe in sira. Pa smo živeli dva tedna. Zdaj pa zopet, kamor pogledaš, sama lakota. Saj jih nisem mogel več gledati. Bo že Bog dal, sem rekel. Naj bo, kar bo. Če ni repe, tudi korenja se ne branim.«

»Kaj boš na plečih korenje vlačil v Brda?« je rekla žena.

»Kakšno koretico (voziček) bi dobil do Gorice, ker so grde poti,« je tožil mož, »pa če ni, v božjem imenu, se počiva, pa nese, pa zopet počiva.«

»He,« je odvrnila žena, »če si kaj prida nabral, bi ti naš s konjem potegnil do Solkana drugi teden. Ta teden ne more več, je včeraj šel v Gorico!«

In žena je pogledala skozi okno, kjer se je že mračilo, in dejala:

»Nič ne vem, kje se oščaja, da ga še ni!«

»Slabe poti!« je pripomnil mož.

Žena ni rekla nič, privzdignila je z eno samo roko kotel nad ognjišče in ga obesila na verigo, visečo izpod oboka. Rahlo je zardela v obraz, segla po polena in viknila:

»Ta naš fant, same norčije so ga. Sem mu rekla, naj mi nakolje drv, pa je vse bob ob steno.«

»Otročiči so otročiči,« je tolažil mož.

Žena je odhitela iz kuhinje; zunaj se je čul njen glas, ko je klicala sina. Nato je zopet vstopila in rekla:

»Preveč pogoltni ste vi, Brici, samo vino vas je, za repo in korenje se še zmenite ne. In živine tudi ne redite.«

»Ne govorite tega, mati,« je tožil mož, »sirote smo. Malo vina je vse, kar nam je Bog dal, pa nam še to popijejo biriči pa davkarji.«

»Ali so tudi pri vas davkarji?« se je začudila in dostavila: »Saj ste sami berači, kaj hočejo od vas?«

»Noben vrag ni hujši od davkarjev,« je dejal mož. »Vi, mati, si tega niti misliti ne morete, kakšni so. Samo o Zaletelu iz Biljane bi Vam lahko celo noč pravil. Pa ta še ni najhujši, je še hujši števerjanski Taljanut, pa tisti judovski Adam Res iz Dolenje, kjer sem jaz doma. Čujte, mati, Vam bom povedal, kako je napravil Zaletel Andreju Šturmu iz Krašne. Si je izmislil, da je šturmu prikričal dva soda vina, pa ga je šel tožit v Gorico, pa kar z biriči mu je šel v klet. Ko se je pa Andrej branil in udaril biriča, so ga gnali v Gorico. Tisti birič je potem zvečer ob devetih šturmu vse trte porrezal. Andrejev brat Miha ga je videl. Zdaj pa veste.«

Žena ga ni več poslušala. Zagledala se je skozi okno in dejala:

»Kaj je naš znorel? Se mi zdi, da ima prazen voz.« In za hip je dejala:

»Bogve, da je prazen. Ta je pa lepa!«

Planila je iz kuhinje in čuti jo je bilo, ko je viknila:

»Matija, zdaj mi povej, ali si znorel, da si prazen prišel?« In čez hip je kričala:

»Ježeš, kaj pa ti je? Ali si pijan? Ves krvav si in strgan!«

In ko mož ni takoj odgovoril, ga je s krepko roko potegnila v vežo in kuhinjo in dejala že dokaj manj prijazno:

»Zdaj pa je že čas, da poveš!«

»Mica,« je rekel mož skromno in nežno, »saj ne boš verjela!«

»Kaj, da ne bom verjela?« je vprašala in vsadila roke ob bok pred možem, ki je bil omahnil na ognjišče. Bil je mož dobrodušen in skrajno miroljuben in očividno pod vplivom ženine močate osebnosti. V tistem položaju je bil v resnici celo smešen, kajti jopič mu je bil razparan in po obrazu je bil mož potolčen in opraskan in tudi na levi roki je moral biti ranjen, kajti obvezal si jo je bil in obveza je bila krvava.

»Pretepal si se!«

Zmajal je z glavo.

»Ali si zvrnil?«

Zopet je zmajal z glavo. Tedaj je ženo popadla jeza, da je viknila:

»Ali si jezik tudi izgubil, ti!«

»Oh, mati,« se je vmešal mož za ognjiščem, »mogoče so ga tatovi ob cestil!« Tedaj se je Podgornik dvignil in dejal:

»Bandel me je!«

»Kdo?« je viknila žena.

»Blago so mi hoteli vzeti, pa konja izpreči, pa so me. Štirje so bili, jaz in Golja pa dva, pa so naju.«

»Kateri Golja, tisti pretepač?« je vprašala žena.

»Z nožem jih je hotel, pa so naju. Sredi Gorice.«

Ženi je bilo lice zardelo, pa je viknila:

»In kje sta blago pustila?«

»Vzeli so ga. Saj so še konja hoteli!«

»Tako? Davkarji?«

»Davkarji!« je ponovil Matija.

»Bog daj dober večer!« je tedaj vstopil tuj človek in, videč ženo osuplo, moža razbitega in trudnega, dejal:

»Martin Munih sem iz volčanske fare, s Podgornikom bi rad govoril!«

»Tam ga vidiš,« je odvrnila žena, »le poglej ga. Župan je, pa se je dal od davkarjev. Le poglej ga, ali je to mož?«

Tedaj je šinil Podgornik kvišku in viknil:

»Tiho bodi, Mica, če so me! Saj so tudi druge že, pa jim bo še žal, presneto jim bo žal!«

»Tako je!« je dejal Munih, »sem pa prav prišel. Se bomo pogovorili, kakor se tiče. Bog pomagaj, da se bomo!«

*Michelangelo: Kristus iz poslednje sodbe.
Rim; Sikstinska kapela.*

In mož je zlezal za ognjišče in začel sezuvati škornje, da jih osuši ob ognju, in potem je dejal:

»K Občinarju sem bil namenjen, pa sem, šema, čez Trebušo zašel, pa čez Kobilico lezel. Pa mi ni žal, da sem bil v Tribuši, ne!« —

Pozno v noč se je zleknil Munih za peč. Rano zjutraj je krenil proti Gorici. Snežilo je in vihar je vlekel ostro in strupeno. Munih je bil izpil, preden je odšel, vrč vina, ki ga je bila postavila Podgornikova zvečer na mizo, da ne pojde tešč. Rahlo omoten je stopal mož skozi sneg in mrmral:

»Proti Gorici piha! Naj le, naj! Z nami je vihar. Od Lokvâ doli je bilo čuti zgodnje jutro in Munih si je dejal:

»Če ne bi vlekel veter, še s Svete Gore bi slišal zvon!« In snel je kučmo in se prekrižal. In ko je domolil, je zamrmral:

»Ali ne molimo? Pa pravi idrijski fajmošter, da nismo kristjani! Ali je to kakšen fajmošter? Za biriča naj gresta on in šentviški!«

In uspešno je korakal. Iz meglenelega jutra je sinila pred njim v nižini z rdečo opeko krita cerkev v Grgarju. Tedaj je zaigral možu ob ustih smeh. Dejal si je:

»Skrbelo me je za Podgornika. Pa je šlo tako dobro. Je le dobro, da je žena gospodar!«

XII. KARNEVAL.

Anton grof Rabatta je bil napel tisti predpust leta 1713. vse svoje sile, da zbere pri sebi čim več domačega plemstva. Da bi napravil obligatni pustni večer tem lepši in privlačnejši, ni štedil ni denarja, ni časa. Dočim je grof hitel, da dopiše prav za to priliko zasnovano igro »Tulminenses« in jo preda izbranim gojencem jezuitske gimnazije, da se je nauče, je grofica napravila dan za dnem do pet in še več obiskov v mestu in izven mesta. Grof Rabatta je bil tedaj redka izjema med goriškim plemstvom. Darovit in priden je obvladal precejšnje znanje. Na Francoskem in po Italiji, kjer se je mudil v presledkih in smotreno vse opazoval, se je bil spoznal s finim ukusom francoskega življa. Z lahkoto se je učil jezikov, igraje je pesnil in zasnoval pred nekaj leti nekako akademijo »Zeleni lovor« in pod to devizo začel zbirati pri sebi goriško plemstvo. Prožni Rabatta je znal pridobiti plemstvo brez razlike zase, upogniti si z duševno prepotenco ponosne Collorede, Coroninije in Strassolde, privezati pa tudi nase nižje stanove nič manj nego cerkvene dostojanstvenike. Klanjajoč se njegovi višji izobrazbi in nesebični požrtvovalnosti, s katero je zbiral in prijateljsko družil plemstvo, so brez razlike vsi goriški stanovi

bili mnenja, da je Rabatta edini plemič v Gorici, ki je neambiciozen, zgolj za čast stanu vnet, in niso ni oddaleč slutili, da morda snuje ta navidezno mladeniško navdušeni učenec francoskega dvora, v resnici pa hladnorazumni egoist, načrt, kako bi dosegel v deželi najvišje uradno dostojanstvo. En sam je bil doumel Rabatto, bil je to tedanji kapitan Ivan Gašpar grof Kobencelj. Osemindesetletnemu se je rodil sin Ivan Karel Filip, tisti, o katerem je zapisal Montesquieu: Quand il y aura des ministres comme lui, on pourra espérer que le gout des lettres se ranimera dans les Etats d' Autriche. Ivan Gašpar grof Kobencelj je bil tudi edini, kateremu se je bližal Rabatta na poseben način, z nepojmljivo ponižnostjo in dvorljivostjo, izvzemši morda še kneza Porzia, ki se je vsako leto mudil nekaj zimskih mesecev v Gorici.

Posebno zadoščenje je čutil Rabatta ta večer, ker je bil knez Porzia sprejel vabilo in bil celo med prvimi, ki so prišli. Neznaten mož po osebi, sicer pa takoj na prvi pogled mož resne volje in globoke naobrazbe. Kmalu o mraku so začeli prihajati gostje. Bili so to grofje Coroninii, Strassoldi, Colloredi, Attemsi, Delmestri in Formentini, grof Franc Anton Lanthieri s soprogo Silvijo della Torre, ki mu je bila prinesla za doto Vipavo, in njegov brat, general Ivan Friderik, ki se je mudil radi slabotnega zdravja v Gorici. Dalje je bil navzoč Jakob grof Edling, gospod na Vogerskem, oče Rudolfa, poznejšega nadškofa, ki je zastopal l. 1728. pri sprejemu cesarja Karola VI. deželnega maršala. Prišel je bil Ivan Ignac Dornberg s tremi groficami: Klaro, Terezo in Ano Dornberg, od katerih je zadnja in najmlajša še upala, da se omoži, dočim sta starejši iskali družbe pri pobožnem in dobrohotnem gospodu Francu Antonu de Grazia in ga često do solz ganile s svojimi pripovedmi, n. pr. o zloglasnem plemiču, ki je končno prišel v samostan in umrl kot svetnik. Družbo jim je delal Sertorij Delmestre, zadnji goriški naddijakon, ki je slovel, da piše najčistejšo latinščino in pridiguje neskončno učeno. Sicer pa ni nihče bral njegove latinščine in je vsakdo prespal njegove govore. Med drugimi odličniki je bil posetil Rabatto tudi šentferjanski Karel Tacco, ki je imel v akademiji ime »Mercator«, očitno radi meščanske grde navade, da se je ukvarjal z raznimi podjetji in l. 1724. res otvoril prvo usnjarsko tvornico v Gorici. Navzoč je bil nadporočnik Arardi, ki se je baš tedaj potežoval za vzprejem med stanove. Kakor vselej, je bil prišel med zadnjimi devinski gospod Thurn, dočim je podgrajski Petazzi zamudil igro Tulminenses. Mož je imel pozneje priliko spoznati upornike *in persona* in vse bolj naravno, nego

Rabattove osebe, ki so se košatile v italijanskem enajstercu in klasičnem latinskem šestomeru. Posebnost večera je bila, da je presenetil Rabatta goste s kratko igro pred obedom. V širni dvorani, sicer prenizki in prenapolnjeni baročne navlake, je gorelo devetero lestencev. Mehki sedeži so bili razvrščeni v dveh vrstah. Gospodar-gostitelj in grofica sta sprejemala goste in jih liki gledališki sluge spremljala do odkazanih jim sedežev pred okusno improviziranim odrom. Domači sluge so nosili gostom mrzlih krepčil in pijač. Oder je bil okrašen z grbom akademije in z grbi stanovskih rodbin. Bili so do najmanjše pičice skrbno narisani, da ne bi bil ta ali oni užaljen. Grbi so dali povod pogovorom o junaških prednikih. Tolminski gospod je imel priliko povedati o slavnem Ludoviku brez levice, podglavar Strassoldo o Bonamaru, poslaniku Karla Velikega v Bizancu. Zlasti je bila zlata vaza z alojo predmet namigavanjem, ker so gostje poznali gostiteljev dovtip, tičoč se Dornbergov. Mlajši člani plemiških rodbin so dvorili damam, zlasti vdovama, mladi grofici Pallfy, ki so ji bili par tednov po poroki ubili soproga Novella, in grofici della Torre, vdovi po zastrujenem Luciju. Tem se je pridružil baron Tacco, ki je tudi v tej zadevi kazal svoje materialistično plebejsko naziranje, da je vdova za devet deklet. Samo Nikolaj Strassoldo je stanovitno dvoril svoji lastni sestri, tako da ju je nazval v bibliji podkovani knez Porzia Amnona in Tamaro. K sreči ni Nikolaj poznal starega testamenta, ker bi bil sicer brez dvoma pozval kneza, kakor je mladega Radetića, ki je doma zdravil presekanu lice radi svoje parlamentarne gorečnosti pri zadnji stanovski seji. Navzoč je bil tudi Mihael Radetić, ki je sedel v sredi med zaspanim Delmestrijem in polgluhim Melsom, čigar brat je ležal bolan doma.

Težki baržunasti zastor se je razdel, v gledalce je zazijala baročna dvorana s stebrovjem in okrašenim dvočlavinim orlom. Pred grbom je klečala baročna dama, se dvignila in začela deklamovati. Gostje so prepoznali grofico Rabatta, ki je bila prej nenadno ostavila dvorano. Zdaj je prednašala z vznesenim glasom klasičen opis Goriške. Očividno je predstavljala kot alegorija deželo samo. Dosledno je rabila za latinski g italijanski ž:

»Hic foecundus ager, nec cultior ulla patescit
Terra quidem Latii, biferi nec jugera Pesti.
Bacchus et alma Ceres foetus hic ubere largo
Sufficit et culta genialia rura nitescunt
Aemula Campano certant hic vina Falerno.«

Tu nenadoma zmoti deklamujočo alegorijo »zvesto hčerko N. V.« nekak šum v ozadju. Na oder plane livriran sluga in pove alegorični hčerki N. V., da

je zunaj tolpa ljudi, ki razgrajajo in pravijo, da so prišli po svojo pravico; dal da je takoj vrata zapreti in da čaka nadaljnjih ukazov. Kdo da so, hoče vedeti v dveh heksametrih alegorija. Ne-poslušni in uporni Tolminci so, poroča sluga, »kanalje z gorâ«. Obširna refleksija alegorije, prednašana z nekako tožečo mimiko ostane gostom tajna. Ne razumejo izbrane stilistike. Stoprv zdaj pravi alegorija italijanski:

»Če pravijo, da iščejo pravice, kdo jim sme zapirati vrata?«

Sluga jo roti, da bi bilo nevarno početje, odpirati jim vrata. Alegorija se razvname in deklamira:

»O slepote človeške! Nikdar, nikdar ne bo dežela zapirala vrat njim, ki prihajajo po pravico. Slep človek! Ali ne vidiš, koliko junakov, koliko branilcev mi stoji ob strani, ki me bodo branili do zadnje kaplje krvi? Ni se mi bati nasilja, dokler živijo —«

Tu je začela alegorija dolgotrajno naštevanje plemiških rodbin, poslužuje se deloma akademjskih imen, deloma deviz na grbih kot znakov in stilističnih fines. Ko je doštela gospode, se je domislila še dam:

»Pa, oh, kaj govorim o junakih in, bedna, pozabljam mater junakov, hčerâ vitezov in družic Katonov.« In zopet je sledilo do dvajset ostroumnih epitetov.

»V prah bodo padli uporniki,« je zaključila, »poljubljali bodo rob obleke deželni hčerâ in rož.«

Zdaj se sluga ne obotavlja več in gre. Podglavar dvomi, da li ne predstavlja njega. Na oder prilomasti pet mož z vihrajočimi plašči in naravnimi tolminskimi klobuki. Eden med njimi je mišljen v vlogi obligatnega skaramuca; z gestami kaže, da bi rad jedel in bi zato rad nekoga natepel. Pri tem izgovarja venomer, bridko furlanski naglašujoč:

»Hudič, hudič! Mi smo puntarji!«

Uporniki sicer ne padejo v prah in ne poljublajo roba obleke, vendar pa se lepo umirijo in razvrstijo na odru. Alegorija jim stopi naproti. Kdo so, kaj hočejo? Pravico! pravijo.

»Z orožjem v roci, iščete pravice?«

Uporniki odložijo gorjače, edini humorist prikriva svojo. Alegorija stopi k njemu in ga lahko udari v lice. Igralčeva mimika izvabi gledalcem dokaj neprisiljenega smeha. Dobri gospod Anton de Grazia se oddahne. Moža je bila že dozdej stvar genila do solz. Sledi kratka pavza. Zaspani Delmestre se prebudi, polgluhi Mels interpelira soseda Radetića:

»Kaj je rekla?«

Mož povzroči nekaj smeha, da je nemogoče slišati, kaj pravi »zvesta hčerka N. V.« Tolmincem. Tedaj stopi iz srede upornikov očitno vodja, z mečem ob strani. Avtor je bil pač pozabil na meč pri splošnem razoroženju. Vodja izvaja, da je sin gorâ, kjer izvira »goriška Tibera«, kjer se pasejo dvorogi junci, kjer se pozno razbegô snegovi in »vrača pašnikom trava«, redeunt gramina campis.

Zdelo se je, da je gojenec pozabil besedilo, ki se ga je bil naučil, kajti čudovito mu je drhtel glas, ko je govoril:

»Tako lepa je moja očetnjava, da je ni barve, da jo naslikam, in je ni besede, da jo opišem. Njena jutra so kot lice dekleta, njen poldan je kot bratov poljub, in prijeten kot nevestina beseda, njeni večeri so kot pogledi matere in njene noči so kot boleost romarja v tujini. Ona nam je mati hraniteljica, njeni studenci so zdravje, njena polja bogata medu. Ne daje nam vina, da se upijamo, ali daje kruha, da se nasitimo.«

Glas se je razgrel igralcu:

»Pa so prišli in so nam vzeli kruh!«

»Benissime!« je vzkliknil Rabatta in je brez nevolje priznal, da je igralec na lastno roko razpletel tradicionalni marinizem v celo vrsto zvočnejših in živejših verzov. A tedaj je tudi igralcu izgorel patos in monotono je dodeklamiral pritožbo, da je kmet kakor živina in naj mu »zvesta hči« pomore.

Ginljivo je bilo videti zatem, kako je »zvesta hči N. V.« vse sveto obljubila, privila od vodje pa do prej kaznovanega objestneža vse k sebi in jih kot deco peljala pred dvočlavi grb in jih v izbrani latinščini poučila, kako da imajo ostati zvesti in pokorni podložniki. Tako je govorila, da je celo objestnega skaramuca genila, ki je zastonj nastavljal še drugo lice, naj ga udari, in se nato sam udaril in s tem izvabil nov smeh, novo vzbujenje Klavdija Delmestrija in novo interpelacijo Jakoba Melsa. V splošnem smehu je nato prišel livrirani sluga in odvedel Tolmince, dočim je »zvesta hči N. V.« dostojno zaključila igro s poklonom slavnim potomcem slavnih dedov in nevenljivi lepoti svojih hčerâ, rož, ženâ in mater. Od vseh strani je obsulo grofa Rabatto priznanje, nič manj laskavo so se dame divile grofici Rabatta. Ko pa so se gostje dvignili, da odidejo v sosednjo dvorano k večerji, je vprašal podglavar Rabatto, kaj je predstavljal livrirani sluga.

»Ali se Vam nič ne zdi, kdo da bi bil?« je odgovoril Rabatta. Videč podglavarja rahlo nervoznega, je dejal:

»Ali ne mislite, da je povsem podoben direktoriji Bančne deputacije?«

Tedaj je podglavarju odleglo in prijateljski je stisnil gostitelju roko. Istočasno mu je namignil knez Porzia, da bi rad poznal predstavitelja vodje upornikov.

»Ekscelenca,« je vzkliknil Rabatta, »to je moj secretarius, Štefan Golja.« Par hipov pozneje je stal mlad in preplašen fant pred knezom.

»Odkod ste?«

»S Tolminskega, prejasni!«

»Ali imate starše?«

»Imam očeta. Nesrečen človek je.«

»Kako da je nesrečen?«

»Bil je upornik in je bežal.«

Knez Porzia je stisnil dijaku zlat v roko in dejal:

»Esto fortis et diligens!«

In ga je odslovil.

* * *

Vse to se je zgodilo v isti uri, ko je stopil star človek po dolgih letih zopet čez mejo svoje tolminske domačije. Nad Volčami je stal in zastrmel doli v temno globel, skrivnostnotiho, kakor mrtvo. Kakor v pravljici je ležala pred njim globel v neprodirnem mraku, s svojimi spavajočimi vasmí, kočami, rovtarijami, s svojimi sinovi in hčerami, tlačani in sirotami, kmeti in rutarji, polovičarji in košani. Izpod Kozlovega roba je svetlikalo nekaj medlih lučic. »Tam so tlačitelji in biriči, gnezdo galjotov,« je pomislil mož, »in še so močni.« In zopet se je zagledal v spavajočo globel tlačanov. Kljub temu ni obrnil koraka, nego se spustil v nižino. Vedel je, da vstajajo tisti, ki so spali, in čakajo, da udari plat zvona. In za hip je obstal, da li res že ne bîje plat zvona. Ne! Ura še ni prišla. A blizu je. Zamolklo so utonili njegovi trdi koraki, ko je spel navzdol proti Volčam.

Bil pa je to oče Štefana Golje, sivi tolminski upornik Šimon Golja . . . In obrít po vsem obrazu . . .

XIII. LESKOVI KRIŽI.

Pečinarji in Ponikvarji so bili vstali že ob treh, da pridejo pravočasno v Tolmin. V Bači pri Lužniku so se pomudili nekaj hipov. V hiši so imeli mrliča, šestnajstletno nezakonsko mater in mrtvo-rojeno dete. Pokropili so in potolažili Lužnika:

»Zahvali Boga, da je sirota umrla!«

Mož je bil trezen in je jokal kakor otrok.

»Ali ne greš z nami v Tolmin?« so ga vprašali.

Odmajal je z glavo.

»Pojdi,« so rekli, »saj je le za šalo.« On pa ni šel. Morda zato ne, ker je bilo vse le za šalo. Tudi nekateri drugi niso šli, četudi so bili klicani. Ni

šel Andrej Laharnar, ni šel Lovrenc Kragulj. Andrej ni maral, Lovrenc ni mogel, ker je ležal za pljučnico bolan. Mati je poslala Tončko, da bi kaj narobe ne bilo.

Šla je proti Tolminu. Mrzlo jutro ji je grelo lica. Dotekla je gruče Mostarjev, Bačarjev, Graparjev in Modrejanov. Tutam se je posameznik podvizal, da je dotekel druge. Kadarkoli jih je dotekel, je pozdravil:

»Čebele!«

In gruča se je gruči nasmejala:

»Čebele?«

»Čebele, kajpada, kmalu bodo rojile!« Tolminci so šli pred gospôdo, da jim bo sodila pravdo, ker so tožili cesarju; pa so se smejali in bili dobre volje.

Pred Tolminom so dotekli Mohorja Kacafuro, ki se je vračal s sprehoda; slabe volje je bil, s sprehodi je lečil leno prebavljanje in tešč. Oni pa so bili dobre volje in so mu klicali:

»Gospod Mohor, kaj pravite, kako bo neki to leto s čebelami?«

»Kaaj,« se je začudil, »čebele? Zlodej naj vzame čebele!«

»Take pridne živalce, kako da Vam niso po srcu, gospod Mohor?« Mohor Kacafura je bil uverjen, da ga zasmehujejo in je odvrnil:

»Če bi bil Mohor kozel, kakor ste vi, potem bi se trkal z vami.«

In vstopil se je ob cesto in jih bridko psoval: »Ali vam bodo natresli soli danes na sodniji. Sol, sol, kozlički! Glejte, koliko vas je. Še koze bi bili s seboj pripeljali, da bi vas bilo več. Soli bo dovolj.«

»Čebele ne sedajo na sol,« je dejal nekdo iz gruče.

»O, vem, da ne,« je dejal Mohor, »tem rajši gredo za njo kozli.« In vesel svoje ekstemporirane dovtipnosti, je stal ob cesti in bil dobre volje, kakor oni. Ko je ugledal za moškimi Tončko, je vzkliknil:

»Eno kozo ste pa vendarle vzeli seboj. Zakaj pa ste vzeli samo eno?«

»Čebele imajo samo eno kraljico,« so odgovorili.

Mohor Kacafura ni rekel nobene. Stopil je k Tončki in jo pozdravil:

»Bova pa skupaj šla par korakov, ti, Kraguljeva.«

Tončko je skrbelo radi bolnega brata in si je mislila:

»Sam Bog mi je poslal Mohorja, priporočila se mu bom, da ne bodo hudi v Tolminu, ker Lovrenc ne more priti.«

In je rekla:

»Vi ste vedno dobre volje, gospod Mohor!«

Gospod Mohor je preslišal, ker je mislil:

»Tolminec je ko oinov rog. Kadar reče ‚križ‘, misli ‚mož‘. Ampak gospod Mohor, ali nisi tudi ti Tolminec?« In je nagovoril Tončko:

»Ti, Kraguljeva, na čebele se razumeš, kaj?«

»Malo!« je odvrnila, »rajni oče so jih redili, pa bo zdaj vse propadlo. Lovrenc ni kaj rejca.« In pristavila je, če bodo v Tolminu kaj hudi, ker ne bo Lovrenca? Bolan je.

Mohor je zopet preslišal in mrmral:

»Čebele!« Postal je sredi ceste. Dekle je hip čakalo ob njem; ko pa se ni ganil, je šla počasi svojo pot. Tedaj se je vzdramil in viknil za njo:

»Zakaj pa greš v Tolmin? Zaradi oklicev?«

Zardela je in rekla, da je post in da gre v Tolmin namesto brata. Meril je njeno gibko in jedro mladost in lice mu je preletela nevolja, ko se je domislil, da je bila njena mati, ki ga svojčas ni marala. Ker pa ni bil človek, ki ne bi mogel pozabiti, je dejal skoro dobrohotno in mehko:

»Radi ga nimajo tvojege brata v Tolminu. To ti povem naprej! Prišel naj bi bil, kaj jih draži. Ali pa bi bila vsaj ti prijazna. Saj ga poznaš, Grandenta!«

Zardela je, ker je vedela, kam namiguje Mohor. On je pristavil robato:

»Pa se še drugič hodite kopat, Modrejčanke, da vas bo oprezoval.«

»Sram naj ga bo!« je vzkliknila. Bila je blede ko stena in vsa se je tresla. Še Mohorju se je zdela lepa, in sam pri sebi je mislil:

»Smo bili mladi, gospod Mohor, ampak taki, ko ta Grandente, fej, gospod Mohor! Naj mu, naj razpraskajo malo obraz Tolminke. Saj ta mu ga še bo, če ji ne bo dal miru.«

Ozrl se je po Tončki, pa je ni bilo več ob njem; on pa je že stal pred Defacisovo gostilno sredi kmetov, ki so se tukaj zbirali.

»Čebele,« je viknil in pomežiknil.

»Kaj?« se je začudil najbližji. Mohor Kacafura se je ozrl nanj in videl, da je Peter Duša.

»Čebele,« je ponovil trdoglavi Mohor. Toda Peter se ni zbežal, nego viknil:

»Možje, meni se zdi, Mohor Kacafura je pijan.«

»Čebele!« je viknil v tretje Mohor in meril obraze. In je videl, da se je zmotil. Široki, dobrovoljni obrazi so se mu smejali in do petdeset glasov se mu je rogalo:

»Čebele, čebele!«

Gospoda Mohorja je postalo sram in se je lepo izgubil.

* * *

Pri mizi na dvorišču, pred gosposko hišo pod balkonom, je sedel resno in negibno tolminski gospod Jakob Anton Coronini in motril drenjajoče se kmete na dvorišču. Poleg njega je sedel sodnik Locatelli. Ob mizi so stali biriči in oskrbnik Grandente. Sodnik Locatelli je čital tožbo Tolmincev na cesarja. Tupatam je sunil sosed sosedu. Bili so, ki so gledali, kaj da bo. Mlad visok človek med tlačani pa se je smešil ves čas, tako da so se začeli po njegovem zgledu smešiti vsi oni, ki so ga videli. Prav ob njem je stala Kraguljeva Tončka. Z druge strani dvorišča ji je dajal znamenja Vidučev Tone. Pa kakor da ga ni videla. Morda ga tudi res ni videla. Nenadoma se je bila zavedela ob možu, ki se je smešil. Rahla groza jo je stresla in so ji drhtele ustnice:

»Jezus, kako je predrzen! Če ga spoznajo.«
Niti pogledati se ga ni upala. On se je dotaknil njenega ramena in vprašal:

»Kaj ni Lovrenca?«

»Je bolan!«

»Pa si prišla ti?«

»Da!«

»Čemu!«

Gledal je preko glav proti sodniku, ki je grajal uporno in grdo ravnanje kmetov, hudobno natolcevanje podložnikov, hvalil potrpežljivost gospóda, ki da je prišel, da zasliši sam tiste, ki imajo tožiti; naj stopijo naprej in tožijo, češ, kje, kdaj in kakšne krivice se jim godijo?

»Kdor toži, naj stopi naprej,« je zaklical oskrbnik.

»Kdor toži, naj stopi naprej,« je zaklicalo pet biričev na vseh koncih dvorišča.

Nihče se ni oglasil.

Sodnik je glasno vprašal, ali ne toži Janez Živec.

»Ne toži,« je jeknilo v ospredju.

Ali ne toži ladrijski župan.

»Ne toži,« je bil odgovor.

Sodnik Locatelli se je spogledal z Grandentem, se nasmehnil in zrl nato prezirljivo po ljudeh. Tisti hip sta si pogledala z oči v oči sodnik in mladi smešeci se mož ob Tončki.

»Ali si me spoznal?« je zamrmralo ob Tončki. Dvižnila je oči in se ozrla plaho nanj.

»Lovrenc Kragulj toži!« je rekel z nekako izpremenjenim glasom sodnik.

»Ne toži!« je viknila Tončka po zgledu ladrijskega župana.

»Lovrenc Kragulj naj pove, ali toži,« je drhtel sodniku glas. »Kdo odgovarja za Lovrenca Kragulja?«

»Jaz,« je klicala Tončka.

»Tisti, ki govori za Kragulja, naj pride bliže,« je rekel sodnik in gledal nepremično na njenega soseda.

»Jezus, kaj bo!« je zaječalo dekle.

»Pojdi,« je velel mladi mož, »pa ne povej jim, kdo sem.«

Ozrla se je nanj in prikimala; ljudje so ji napravili pot. Vidučev Tone je onstran klical njeno ime. Pa ga ni slišala. Stala je pred sodnikom in povedala, da je brat bolan. Čutila je na sebi žgoče poglede Grandentejeve. Videla je blede lice, zasenčeno od svetlih, temnih las, stisnjene ustnice in ostre črte ob ustnicah.

»Tvoj brat toži!« je dejal sodnik.

»Ne toži.«

»Ampak cesarju je tožil, ali ni?«

»Jaz ne vem, gospod —«

»Počakaš,« je velel sodnik in pomignil biriču, ki jo je prijel za roko in povlekel za mizo in potisnil skozi vrata.

»Kaj hočete?« je vprašala.

»Počakaš,« je odvrnil birič, »te bo zaslišal grof.« In zopet jo je prijel za roko in jo vedel iz veže v neko sobo z zamreženim oknom. Okno je bilo odprto in je slišala poznan glas:

»Dekle izpustite, povedala je, kakor je prav!«

Kaj se je godilo zunaj, ni videla Tončka, slišala pa je kakor nekako prerivanje med ljudmi, rezke besede biričev, nato zopet mir, nato glas sodnikov, nato nerazumljive besede nekje z višine. Potem je mislila nanj, ki je rekel, naj jim ne pove njegovega imena.

»Ne bom, ne bom,« je šepetala sama vase in skrb ji je šla v srce. »Ali ga lovijo, ali so ga ujeli? Tako je predrzen! Nekdo je bil zaklical prej, naj jo izpuste. Poznala je ta glas. Ni bil njegov. Bil je glas Vidučevega Toneta.

»A, Tone,« je dejala, »skrbi ga.«

Samo za hip se je mudila v mislih pri Tonetu. Znova ji je stal pred duhom oni drugi, oni smeli, oni isti, ki ga je videla prvokrat ob mrtvaškem odru očetovem, ki je mislil Anže Rink o njem, da je prišel od mrtvih kropit.

Tedaj so zaškripala vrata. Sodnik z oskrbnikom je stopil v sobo in vprašal:

»Antonija Kragulj, kako je ime tistemu človeku, ki je stal prej ob tebi!«

»Ne vem!« je rekla odločno.

»Ali ga poznaš?«

»Ne poznam ga!«

»Poznaš ga, pa ga nočeš imenovati!«

Ni odgovorila.

»Gosposki se ustavljaš,« je siknil Grandente in ji položil desnico na rame.

Odskočila je in se vsa tresla. Oprezoval jo je, ko se je kopala. Sram naj ga bo!

Suho se je smejal.

»Ali ga res ne poveš?« je vprašal zopet sodnik.

»Ne povem ga!« Kri ji je lila v lice, čutila je, da se ji maje zemlja pod nogami. Locatelli jo je gledal pomilovalno in sovražno.

»Bomo videli!« je dejal in se oddaljil.

Nekaj trenutkov pozneje sta vstopila v sobo dva biriča in jo vlekla seboj.

»Kam, kam?« je ihtela.

»H grofu!« sta rekla. Odleglo ji je in je šla radovoljno in tiho po temnem hodniku, po stopnicah navzdol. Pred nekimi vrati je stal človek z živalskim obrazom in odpiral vrata. Biriča sta jo pahnila skozi vrata. Temno in hladno ji je dahnilo v lice, za njo je zarožljajal zapah.

Zajokala je presunljivo in se opotekla. Vse ob njej je bila tema, tema...

* * *

Vzdramilo jo je rožljanje zapaha in žar luči, ki je padel v temo. Planila je kvišku in videla človeka z živalskim obrazom, dva biriča in Grandenteja. Za njim je stal sodnik in vpraševal:

»Antonija Kragulj, v imenu gospoda grofa, gospoda Tolminske, čigar podložnica si, ti zapovem, da takoj imenuješ tistega, ki si govorila ž njim.«

»Nikoli ga ne povem!« je zakričala. Tisti hip sta segla biriča po njej. Videla je človeka, čigar obraz je bil podoben živalskemu. In vendar se ji je zdelo, da so njegove oči sočutne. Tedaj je slišala Grandentejev glas:

»Antonija Kragulj, za nepokorščino boš kaznovana s palico!«

»Ubijte me!« je kriknila in bila krog sebe in grizla. Biriča sta jo vrgla na klop in trgala obleko z nje. Ječala je, izgorela se ji je moč. Zaprla je oči, da ne bi videla njega, ki jo je motril s palečimi pogledi. Pognala se je kvišku, pljunila:

»Sram, sram te bodi!«

»Udari!« je siknil in stisnil ustnice. Pljunila mu je bila na prsi, na baržunasti jopič, njemu, ki je baje mrlo v Gorici trideset plemiških src zanj.

Palica je švistnila, je švistnila v drugo, v tretje. Ubogi Vidučev Tone. Nevesto ti tepejo, pa radi nekoča drugega jo tepejo.

Nepopisno je zakričala. Birič je dvignil palico. »Stoj!« mu je segel tovariš v roko, »mrtve ne tepem!«

Grandente in sodnik sta se spogledala in odšla.

* * *

Bila je noč svetla, svetla. Polni mesec je ležal bled na Gradnikovih rokah in na obrazu mlade ženske, ki mu je ležala na rokah, ob treh zjutraj, na sredi poti iz Tolmina proti mostu ob studencu, ki izlačni. Ni bilo brvi, da prenese nezavestno na modrejčansko stran. In noč je bila mrzla, mrzla, in pod Tolminom je bil pobral polzmrzlo siroto. Polzmrzlo, tepeno, mrzlično, morda blazno.

V svitu lune so ji zadrhte ustnice:

»Domov, domov!«

»Da, domov,« je dejal in zabredel preko vode. Do pasu mu je šla in iskal je plitvin. Samo breme je privzdignil čisto na prsi, skoro ob lice, da so šle njegove ustnice mimo njenih.

In se je zganila in zasmejala v blaznosti, morda v sreči:

»Jaz, jaz tebe nikoli ne izdam!«

On pa je ginjen nagnil glavo in ji poljubil blede čelo. Kakor otrok mu je dremala mirno v naročju.

Ubogi Vidučev Tone, če bi bil to vedel, ženin njen!

* * *

Zjutraj ob štirih so se dvignili na Modrejcih pri Kragulju možje zamišljeni izza mize in Šime Golja, stari tolminski upornik, je bral zadnja dva odstavka iz puntarske postave:

»Od šestnajstega do šestdesetega leta se puntajo vsi moški in plačajo puntarski groš. Kdor ne plača, naj mu zgori hiša; kdor bo izdajal, bo sojen od desetih mož iz desetih fará v smrt. Na svojo roko pa ne sme prelivati krvi, da ne bo sojen v smrt.«

Glas mu je bil zamolkel, kakor vedežu.

»Ali je prav tako, možje?«

»Prav,« je dejal Lovrenc Kragulj, ležeč za pečjo. Do mize doli je bilo slišati, kako mu piska pljučnica v prsih.

Golja je rekel:

»Ko smo se zadnjič puntali, so bili iz mojega rodu, ki so izdajali. Sodili so ga. Vem, kdo so bili. Prav so naredili. Jaz molim zanj, da bi imel v zemlji mir!«

Grobna tišina in groza je bila v sobi. Na peči se je zgenila stara Kraguljeva teta, pokazala na okno in vzkliknila:

»Zdaj je prišel. Z leskovim križem vas je prišel odrešit. Zato, ker so ga topli z leskovo palico. Z leskovim križem!«

»Ali sanja?« je mrmral Šime Golja.

»Vidi! Zamaknjena!« je šepetal Anže Rink in si prekrizal čelo.

»Moj sin vas bo odrešil!« je klicala ženica. Tisti hip je zunaj udarilo ob vrata.

»Odprite! Čebele!«

S Tončko v naročju je prestopil prag Janez Gradnik. Obleka se mu je lomila do pasu, rahlo je ječalo dekline v njegovem naročju. Teta na peči je razširila roke in govorila kakor izpremenjena:

»Rodila sem ga. Ubili so ga. Zdaj je vstal in je prišel odrešit brate in sestre. Tepli so ga z leskovko, on jih bo tepel s križem.«

Fantu je zadrhtel glas:

»Da, mati, vstal sem. In eno sestro, eno ubogo sestro sem rešil, da ni zmrznila na Dobravah.«

Bilo je, kakor da se trga možem ob mizi srce pod raševino.

Tončka je blodila:

»Ne izdam ga, ne izdam ga!«

Šime Golja je začel govoriti:

»Začeli smo pravdo za pisane pravice, za storjene krivice, za kazni in palice proti galjotom in pijavkam. Kakor so oni nas topli, tako bomo mi nje.«

»Kdaj začnemo?« je vprašal sopihajoč Lovrenc Kragulj.

Golja je pokazal na Gradnika.

»Kmalu,« je dejal Gradnik, »jutri vzame križ dvanajststo mož. Tristo jih ostane; kadar ga vzamejo vsi, bomo začeli.«

»Bog je govoril!« se je prekrižal Anže Rink.

* * *

Od vasi do vasi je šumelo in šlo v tisoč različnih vesteh. Šepetajoč so govorili ljudje o njem, ki naj pomore tlačanom. Kjer ga niso poznali, so govorili o njem, da je orjak, ki bi lahko sam premagal vso gospodo. Vsaka njegova beseda je resnica. Strašno krivico mu je storila gospoda, zato je prišel in bo plačal gospôdi, ki ga je obsodila v smrt in ga je sveti Miha rešil. Tudi topli so ga! Pa je Bog razodel Kraguljevi teti, da je povedala, kako da bo premagal gospodo. »Z leskovo palico so ga, on jih bo z leskovim križem.«

Od hiše do hiše so hodili skrivni sli in čudnotuji berači. Če je bil birič blizu, so berači molčali, če pa je bilo varno, se je oglasil berač in dejal:

»Oče pa dva sina. To so trije križi!«

In molče je vzel oče križ in sina sta se sporazumela s pogledi.

Soseda je rekla sosedu:

»Kaj vem, vsi naši moški nosijo križe pod srajco.«

»In naši tudi!« je odvrnila soseda.

* * *

Idrijski župnik in njegov gost šentviško-gorski sta sedela v gorki sobi in v sredi med njima pri mizi je sedela nezatna in revna stara Zlatoperka in krčevito stiskala roke:

»Kaj poveste torej, mati?« je vprašal idrijski.

»Oh, gospod, kaj naj povem. Nič ne vem. Skrbi me, spat ne morem. Lovrenc me skrbi, priden in pobožen je bil prej, zdaj pa nič več. Ponoči odhaja, in tudi to vem: v Bačo hodi, nekaj imajo tam.«

»Kam hodi v Bačo?« je vprašal idrijski.

»Ali mi pove, da bi vedela? Ne pove.« In ženica je udarila v jok in prosila: »Oh, gospod, naj mi pomagajo. Naj molijo zanj, njihova molitev bo pomagala.« Drgetajoč je izvlekla goldinar in ga boječe položila na mizo.

»Bom molil,« je dejal župnik. »Vi pa pazite na Lovrenca, in če bi kaj videli pri njem —«

»Saj sem videla,« je jeknila. »Videla sem, leskov križ nosi pod srajco.«

Duhovnika sta se spogledala. Ko sta bila par hipov pozneje sama, je dejal Bandel, šentviško-gorski župnik:

»S Svete Gore brat je bil pri meni, pa je pravil, da mu v slednji hiši dajejo blagoslavljat leskovih križev. In ko jim je to storil, je nabral trikrat toliko kot sicer.«

»In ti ne razumeš, kaj to pomeni?«

»Vraže so. Ona z Modrejca je zbegala ljudi,« je odvrnil Bandel.

»Ali pa jih je tvoj brat!« je dejal rahlo zbadljivo idrijski gospod.

»Kako to, domine amice?«

»Tako!« je odvrnil idrijski, »meni se zdi, da ne ti, ne tvoj brat ne vesta, kaj so Tolminci.«

Bandel se je porogljivo nasmehnil:

»Ukrotil sem Laharnarja, pa da ne poznam Tolmincev! Meniš, da sem kot ti, boječ in nedolčen!«

»To ni vprašanje,« je odvrnil idrijski. »Vprašanje je, kdo izmed naju je boljši duhovni pastir. Kolikor vidim, ne ljubijo ljudje ne tebe, ne mene. In te vprašam, li nisi nikoli mislil, kako da ljudje zaupajo podmelškemu Murovcu, tebi in meni pa ne.«

Bandel je nevoljno zamahnil z roko.

»Jaz imam vsaj eno staro ženico še, ki mi zaupa,« je dejal mehkeje idrijski, »ti še ene stare ženice nimaš več.«

»Meni se zdi,« je vzkipek Bandel, »da bi mi ti rad očital nekaj in se ne upaš odkrito in naravnost.«

»Očital bi ti,« je odvrnil idrijski, »kar sebi očitam.« Nežnomehak, tožeč mu je postal glas: »Ne bodi hud. Ali naj se mi učitelji med seboj grizemo! Ali ni bolje, da si povemo, kar mislimo? In tako mislim jaz, da se bo nekaj zgodilo in da bo tedaj Bog od mene zahteval račun, da li nisem

kriv lenobe v svoji službi, da li nisem zanemaril črede, ki mi jo je izročil v varstvo, da jo čuvam dušnih in telesnih nevarnosti.«

»Ali si ti vselej tako mehak, kadar vino piješ?« je vprašal zbadljivo Bandel in se dvignil.

»Ne bodi hud!« je prosil idrijski odhajajočega. S hladnim pozdravom sta se ločila. Dve uri pozneje je nenadoma odišli potrkal zopet pri idrijskem. Čudeč se, ga je sprejel sobrat.

»Prenočim pri tebi!« je dejal Bandel. Pri večerji pa je rekel:

»Jutri grem v Tolmin, naj mi dajo biričev. Ali veš, kaj so mi naredili? Pohištvo so mi zanesli iz fare. Pa da poneso tudi mene, so rekli, če mislim priti nazaj.«

»Je-li mogoče?« se je začudil idrijski.

»Zato pojdem v Tolmin!« je odvrnil Bandel.

»Nikar,« je svaril idrijski.

»Ti po svoje, jaz po svoje,« je odvrnil Bandel.

»Ali naj prenašam nasilstvo in krivico?«

Idrijski ni odgovoril. Toda čudno žalosten je bil postal in mislil je sam pri sebi:

»Kristus je tudi krivico prenašal!«

* * *

To se je bilo zgodilo v petek po prazniku sv. Jožefa, ki je bil padel tistega leta na nedeljo, in isti večer je imel podmelški gospod Murovec pri sebi zbranih nekaj svojih župljanov in jim je rekel:

»Ljudje, pamet imejte! Takole berem pod stosedemindvajseto točko, da je določena za upor grozna kazen.« Ozrl se je sivolasi gospod po možeh in dejal:

»S tem, kdor bi v deželi ali državi, oblasti ali kraju namenoma in hudobno pregovarjal ljudi k upor, in bi se mu to dokazalo, ta naj bo kaznovan po velikosti in razmerju svojega dejanja s tem, da se mu odseče glava, ali da se ga kaznuj s šibo, ali da se ga izženi iz dežele ali kraja oblasti in sodnijskega okrožja, iz mesta in trga in vasi, kjer je prigovarjal k upor.«

»Ali ste slišali?«

»Smo!« se je odzval med molčečimi Anton Božič. »Te pravice ne veljajo za biriče, ne bodo niti za nas. Če za biriče ni kazni, jih za nas tudi ni treba. Mi si bomo sami sodili!«

»He,« je viknil župnik. »Kdo je, ki govori? Si to ti, Tone Božič? Molči, da ne boš dogovoril sebe in drugih v pekel.«

»Gospod,« je dejal Božič, »poklicali ste nas, prišli smo, ker vemo, da z nami držite in nam ne

boste škodovali. Poslušati Vas pa ne moremo, če bi Vas tudi hoteli. Hiše nam bi požgali drugi, Knežani in Grahovljani.«

»Možje, imejte pamet,« je viknil Murovec.

»Saj jo imamo!« so rekli. Tedaj je popadla sivolasega gospoda sveta jeza in je viknil:

»Ven, mi greste, vi tepci, vi nori kmetavzi. V mesnico greste. Srečno pot! To vam jaz povem, da boste vedeli, tepci nori!«

V zadregi so se prerivali iz sobe. Zadnji med njimi je bil Tone Božič. Ostal je, in ko je bil sam z gospodom, se je sklonil in mu poljubil roko:

»Gospod,« je prosil, »ne bodite hudi. Vsi vedo, kako ste nam tolikrat hoteli pomagati. Že zato bi Vas radi ubogali, če bi mogli in smeli. Pa ne smemo! Smo prisegli, pogubljeni bi bili.«

»Hudiču ste prisegli, zato vas je udaril s slepoto!« je vikal Murovec in pristavil tiše:

»Pa da greš ti in se zvežeš s tistim grdim Goljo, ki je ženo ubil, pa še hčer mu ponujaš, — Tone, to mi reci, ali nisi res znorel, ali nisi?« In ko ni odgovoril Božič, je viknil župnik: »In to je moj ključar! O, le čakaj! Si boš zaslužil že ključ, pa ne cerkvenih in tudi onih za vice ne. One peklenske že. Zdaj veš! Pojdi!«

Božič se je obotavljal:

»Prosil bi Vas nekaj, pa si zdaj ne upam več!«

Župnik ga je meril z ogorčenim licem in solznim očesom in vprašal:

»Kaj bi rad? Povej in potem pojdi!«

»Gospod,« je dejal Božič, »omenili so mi hčer. Pa to ni res, da jo ponujam Golji. Tako je, da ne vem, kam. Posodil mi je in mu ne morem vrniti. Pa sem mislil, gospodu bom povedal, preden grem. Če bi se mi kaj pripetilo, tako jih prosim, gospod, naj naredijo, da je ne dobi Andrej.«

»To bom naredil!« je dejal župnik in vprašal: »Kako se pa mislite puntati?«

»V Gorico gremo po pravico in kadar jo dobimo, se vrnemo.«

»In če je ne dobite?«

»Dobimo jo, zato gremo vsi!«

Duhovnik se je za trenutek zamislil in dejal nato očitujoče:

»Z ubijanjem ste začeli!«

»Tonina ni ubil punt, ga je lastna tatvina!« je odvrnil Božič.

»Kdo ga je?« se je začudil Murovec.

»Govori se, da ga je Lapajne.

Mož je odšel.

Župnik je dejal: »Prav imajo kmetje. Saj živa vina tudi niso!«

(Dalje.)

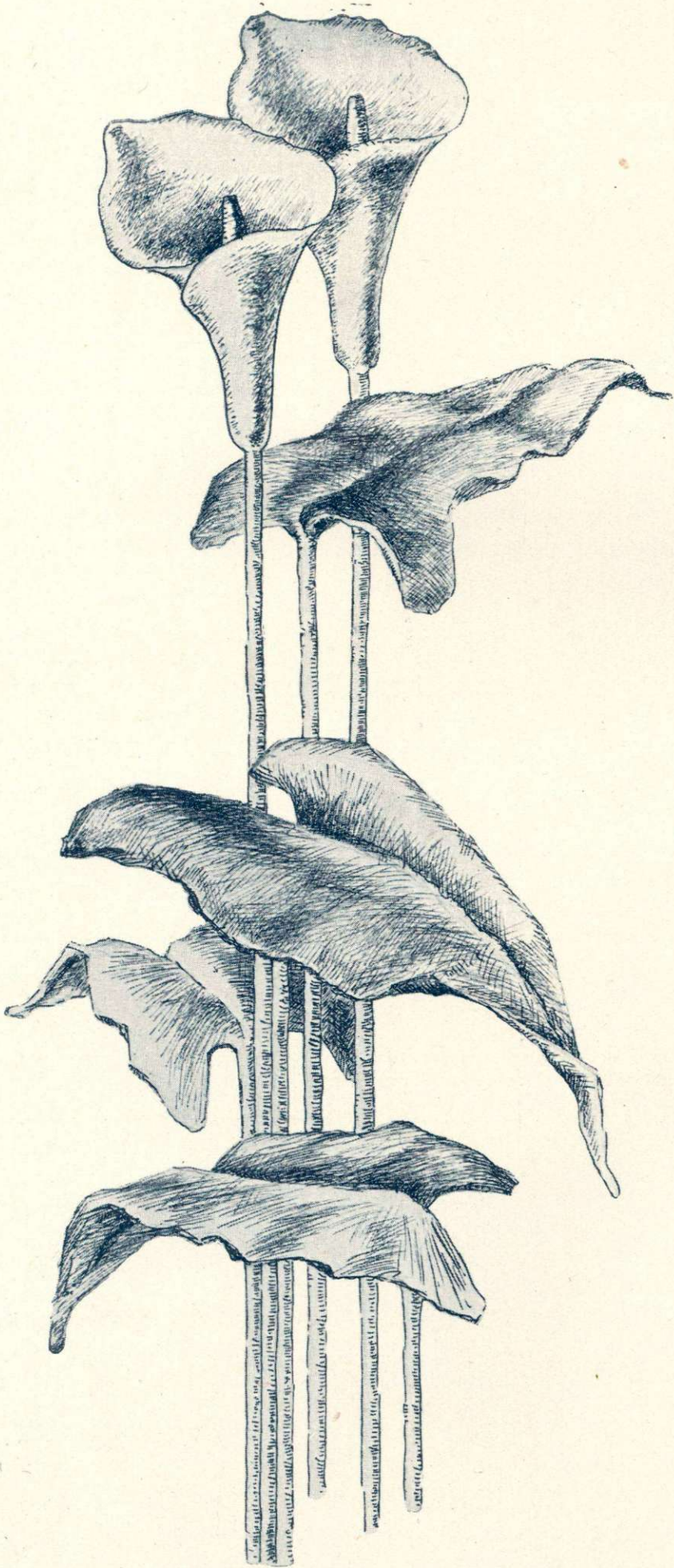

Gabriel Max: Luc.

BESEDA.

Megla leži v dolini. V višini
poje ptič . . . Moj dom je prazen.
Kaj poje, da mi trga srce
in dušo kot pila? — Narazen! Narazen!

Anica Zupanec : Risba.

Ne pozabim dne, iz julija dne,
ko êno iz groba sva vstala . . .
Ne pozabim noči, majeve noči,
ko spet sva se v dvoje razklala. —

Ne pozabim noči, majeve noči! . . .

*

Preuboga je beseda: trepetati,
premajhna mi je: kri in trpeti —
v meni mora nova beseda, vzgoreti,
da bom mogel srce svetu dati.

France Bevk.

PRED VIHARJEM.

Bliskavica žari . . .
Skoz drevje dremotno veter šumi . . .
Voda pada v sunkih čez mlinsko kolo . . .
Oken svetloba se reže v temo . . .

In jaz pod nebo kot tančico
bolest sem razpel, da skopni
in v nič zleti — kot bela ptica . . .

France Bevk.

JESENI.

Čez brda samotna in v puste vrtove
gre žalost jesenska in s šumom se vetra
ponoči, podnevi od svetega Petra
tam cerkve prepirati slišim zvonove.

A doli na vasi pa hodi veselje
od srca do srca . . . od kočice do kočice;
povsodi srečavaš obraze smejoče,
ko da smo v norosti predpustne nedelje.

Tja k nebu od streh pa dvigujejo stebri
se dima . . . in z oken razlega se petje,
ko da se teh dnevov radujejo kmetje,
ki klet so natrpali s polnimi čebri.

Janko Samec.

FRANCE BEVK: ČRTICE.

ŠTIRJE VINARJI.

Bog ve, koliko časa je hodil po mestu, se ustavljal, nagovarjal ljudi in pripovedoval vsakemu isto ter se odpravil dalje s povešeno glavo...

Zapazil sem ga pri izložbenem oknu neke prodajalnice, kjer je opazoval — rôki v obširnih žepih suknje — predmete za veliko šipo in pa mimo-idoče ljudi. Srednjevelik človek, črno oblečen, po videzu morda kak učitelj ali uradnik z dežele, gladko ostriženih las in angleških brk; precej debel obraz je gledal s svojimi velikimi očmi nekoliko usiljivo, drzno v svet, vendar bi dober opazovalec opazil v njih tudi mero plahosti; poleg tega je bil videti nervozen, nestrpen in zelo nezadovoljen.

Medtem, ko so mu oči nekaj iskale po ljudeh in mu je leva roka parkrat segla v telovnikov žep in se zopet umaknila, je dospel do knjižarne, kjer se je ustavil pred izložbo, a poleg njega jaz... Parkrat me je pogledal, enkrat sem celo čutil, da ne more kreniti pogleda od mene, potem pa je dejal:

»Slika na naslovni strani knjige, ki jo gledate Vi, je neumna. Sploh pa je knjiga predraga in ni vredna...«

»Mhm!« sem dejal. Nisem mu hotel pokazati pozornosti, dasi me je zanimal.

»Tudi če bi imel denar, je ne bi kupil, dasi-ravno je od dobrega pisatelja. Dostojevski je dober pisatelj.«

»Mhm!«

Zdelo se mi je, da se hoče odpraviti, vendar je še postal ter se parkrat nestrpno prestopil, ko da ne ve kaj reči.

»Ali mislite kaj kupiti?«

»Ne. Kar tako gledam. In Vi?«

»Nimam denarja,« je dejal in pri tem pokazal nekoliko zadrege. »To se pravi, da... no, saj je vseeno. Ali greva dalje?« se je prestopil z nestrpnim korakom.

»Pojdiva!«

»Denar je zelo važen za človeka, celo najmanjša vsotica je lahko velike važnosti...«

Šla sva skozi ulico, prerivala se med ljudmi. Ko je videl, da ne rečem ničesar, je govoril dalje:

»Recimo, no, goldinar. To je pač majhna vsotica denarja. Malo je ljudi, ki ga ne bi imeli vsak trenutek pri sebi. Vendar, lahko se zgodi, da ga

kdo nima. Kaj pravite, da se to ne bi moglo zgoditi? Vi sploh ničesar ne pravite, ampak recimo... Nekdo ima opraviti to in to važno opravilo, pa mu manjka goldinarja in ne more opraviti. Moja primera ni bila dobra. Torej: gre za neko stvar, ki ima odločiti vse poznejše življenje, vso srečo, tudi srečo drugih, srečo družine, pa mu manjka enega samega goldinarja, te malenkostne vsotice, in on ve, da brez njega, no... ali ni grenko to? In poleg tega, sram ga je prositi tega ali onega, da bi mu dal ta smešni goldinar; saj bi se mu smejal; morda bi mu ga dal, kdo ve? A eno je, sram ga je, da bi prosil in vprašal... Ukrasti ga ne more, ne sme, četudi bi ga posestnik niti ne pogrešil. Oropati tudi ne, še manj pa ubiti koga radi goldinarja, tudi če bi šlo za velikansko stvar... kaj ne?... Osamljen je, brez moči... Dà, ko bi bila kaka velika vsota, tisoč, milijon, a ta brezpomembni goldinar ga poniža v cestni prah, jezi ga in žalosti ta mala zapreka, ki je v tem slučaju zanj kot — cel milijon... Gospod, povejte mi, ali ni to grenko? ...«

Šla sva preko razsvetljenega trga in se nisva nič ustavila. Pripovedoval je naglo in z neko tehtnostjo, poleg tega pa je pogledoval name z očmi, katerih bleska nisem mogel razumeti... Klobuk je bil vzela z glave in ga držal v levi roki.

»Dà,« sem dejal, — »tako malenkostna, pa trdna zapreka je grenkejša od velike ovire, ki bi jo s človeškimi močmi sploh ne bilo mogoče premagati...«

Šla sva nekaj časa tiho dalje; on je gledal v tla, ko da je poparjen, zamišljen.

»Denimo drug slučaj,« je povzel znova, »ki je prvemu popolnoma enak, samo situacija je malo drugačna, nekoliko bolj jasna. Zamislite se v to situacijo!... Recimo, na primer, da se pelje okoličan v mesto. Obolel mu je otrok, ali recimo: žena mu je obolela, pa gre. Nima bogvekaj denarja, zato izračuni doma: toliko in toliko bo in res vzame s seboj, ne več ko toliko in toliko. Gre k zdravniku in plača, gre v lekarnico in plača. Ostane mu še nekaj in za vožnjo. Izračuni, lačen je, pa gre v gostilnico. In veste, tu, ali ni prav računil, ali pa je bila klobasa toliko dražja, ko pride vun, prešteje zopet in manjka mu deset vinarjev za železnico: samo deset vinarjev... Ali ste se vživeli v situacijo? ...«

»Mhm!« sem pritrdil. V resnici pa sem bil, truden od njegovega pripovedovanja, bolj zatopljen v svoje misli, gledajoč ljudi, ki so naju srečevali in prehitevali.

»Žena je doma bolna, ali, recimo, otrok in čaka zdravil, ta njemu tako ljuba oseba, a on je sredi mesta, sit sicer, a manjka mu štirih, no, rekel sem: desetih vinarjev. Smešno, kaj ne? Ali ne bi stopil do bližnjega človeka in mu dejal s poklonom: »Prosim, podarite mi deset vinarjev, tako in tako...« Ozmerjal bi ga, češ da se ni treba norčevati, ali pa bi mu rekel, da na tako prefrigan način ni treba beračiti. Nazadnje bi prišel redar in vprašal »gosposkega berača« za ime, za stanovanje, bivališče, opravilo in bi vse po vesti popisal. Smešno, ne? ... Stopil bi morda k družbi ljudi in jim popisal vse po vrsti in jim obrazložil po pravici. Poslušali bi ga molče in gledali, kako bi on rdel. Nazadnje bi ga vprašali to in ono, po letini, po vsem vragu. Slednjič bi morda segel kdo v žep in mu dal dva vinarja: »Drugo boste pa drugje dobili.« In zopet bi šel isto pot ... Ali ste se živeli v situacijo, gospod? ...«

»Dà, dà!« Zdel se mi je nadležen. Čemu mi to tako vsiljivo opisuje?

»Vidite, in on gre dalje. Misli: ko bi naletel na kakega znanca! Pa, a ti ima sploh znancev v tem mestu? In mesto je veliko: kje je znanec? Gre na kolodvor. Išče po trgu, ali ni morda kdo izgubil deset vinarjev? Gleda na kolodvoru po tleh. Tam bi stopil k temu ali onemu in mu dejal, pa mu omeni samo o vremenu, potem o letini in nazadnje napelje morda pogovor na denarne stvari ... Nič! Ljudje imajo lastnih misli polno glavo. — Pretakne vse žepe, ali ni morda kje pozabil desetice, ali se mu ni kam zateknila? Ni je! Če bi rekel pri blagajnici? Ne, pri blagajnici ni nič. Tako odide vlak, a njega oblije mrzel pot po hrbtu, žalost ... Doma čaka bolnik ..., morda ta čas umrje ... Pa saj gre še večerni vlak in dotedaj ...«

Umolknil je in gledal v tla. Mimo naju so šumele lepe obleke sprehajajočih se žensk in celo ozračje parfuma. Njegov obraz se mi je zdel silno pobit.

»Šel bi zopet po mestu, zopet mislil, zopet nagovarjal ljudi, iskal po tleh, tipal po žepih. Nič! Morda, če bi nagovoril ... Ah, pa ne, ne, ne! Je nekaj takega v človeku, vidite, neki sram, neka negotovost. Prvi trenutek bi to storil najlaže, ko še ne misli toliko, pozneje je kamen. Stopil bi do kakega imenitnega gospoda ... napačno! — do policaja naravnost ... neumnost! Sploh, ničesar ni možno storiti, ko manjka desetih vinarjev; laže bi

bilo, če bi manjkalo sto kron. Če paglavcu manjka deset vinarjev, se ponudi: »Nesem kovčeg?« — ali pa se postavi na glavo v prahu sredi ceste. A tu? Da mora biti človek tako neodločen, tipajoč! Če bi stopil v prodajalnico ... ne, ne bi dali ... K zdravniku bi šel nazaj: »Vidite, gospod, radi desetih vinarjev ...« Ni mogoče! Tako gre po mestu, vsako upanje je zastonj, bolan je od vsega tega, jezen, žalosten. Ali ga ne čakajo doma trenutek za trenutekom, ali ne zavisi morda eno življenje od tega, njegova sreča? Gospod, ta situacija! Radi borih desetih vinarjev! Znorel bi zaradi njih, zakaj noč je že, vlak bo kmalu odpeljal in ta človek je tu: kje bo spal, večerjal in kam jutri? Ali ne bi skočil lahko v vodo, si pognal kroglo v glavo, se ulegel na tir ... ali vzel kamen in udaril najbližjega po glavi ter vzel iz mošnje cekinov in kronic samo tistih borih deset vinarjev, zbog katerih je izvršil uboj? ... Deset vinarjev! Ali ni to žalostno? Ali ste se živeli v situacijo, gospod? ...«

Konec je bil izgovorjen naglo, z namrščenimi obrvmi, z neko grenkostjo in šele ta trenutek sem obrnil vso pozornost nanj. Gledal me je proseče ... Zakaj?

»Dà,« sem dejal, nekako v zadregi, a nisem vedel vzroka. »Dà, to bi bilo žalostno, obupno. Moram k večerji. Lahko noč!«

Ni segel v ponujano roko. Bil je v čudni zadregi, proseč pogled se je poglobil, obraz je dobil drugačne poteze in glas je bil očitajoč, tožeč:

»Gospod, niste me razumeli ...«

Pogledal sem za hip, zardel in se udaril po čelu. Z nervozno naglico in sam osramočen sem mu ponudil deset vinarjev: »Oprostite ...!«

»Štiri vinarje samo, gospod.«

»Vzemite!«

»Štiri vinarje samo!«

Dal sem mu štiri vinarje, ki jih je prejel z grenkim nasmehom na inteligentnem obrazu in z lahkim poklonom. Videl sem, kako globoko je bil ponižan, žalosten, osramočen. Izginil je z naglo hojo med ljudmi ... na kolodvor.

»Moj Bog, štirje vinarji!«

KLIC ŽENE.

V leseni baraki so ležali, trudni od dolgega marša po blatni cesti in od meglenege dneva, višičega kot svinčena utež. Razmetani po slami na tleh, ogrnjeni s pisanimi plahtami, pod vzglavjem obleko, so spali trudno, glasno spanje. Iz temè se je čulo podrgavanje sape in tu pa tam glas, kot bi si kdo odkašljeval, znamenje, da ne spi. Po stenah torbe, obleka, puške, to in ono. Skozi okna

ni prihajalo od oblačne noči toliko svetlobe, da bi človek razločil novc na dlani. Ob deske in ob šipe so bile kaplje. Z bližnje železnične postaje so se slišali signali in tupatam hropenje vlaka, drugega pa nič ko šumenje reke, oddaljene par korakov. Šumenje reke pa neprestano...

»Kaj neki le šumi tako venomer in neskončno? Vsake stvari je enkrat konec; še ura se izteče in nit se razvije — reke in njenega šumenja pa ni konca...«

Že zdavnaj se je bil sklonil na postelji ter se vsedel. Pomaknil se je nalahno v kot in poslušal, če vsi spijo. Poslušal je šumenje reke, ki ga je tiščalo na prsi — nova boleost s svojo neskončnostjo. Kolena je privil pod brado. Na prsih je tiščal troje pisem in nekaj mrzlega, ledenega.

»Kaj šumi tako neprestano?« ...

Skozi šumenje reke je mogel razločiti, da vsi trdno spijo. Zganil se je in podrsal po vlažni steni z užigalico. Četrta se mu je užgala — prižgal je svečo in gledal v plamenček. Kot svetlo oko, ta plamenček, kot ljubezen! Ta naj bi gorel neprestano, ne pa šumela reka!

Bledi obraz, s črnimi brki in zamišljenimi, temnimi očmi, z ustnicami, zarezanimi v žalost, se je ozrl po baraki. Vse križem sama izmučena telesa. Pogrnjeni so eni čez glavo, drugim se vidijo visoka, trda čela, tretjim brki in grenke poteze krog usten. Eni so polni blaženosti — sanjajo... Nekateri malomarni... Nekdo tam zadaj stiska pest in stoka. Odeje se dvigajo pod globoko sapo.

Tresel se je po vsem životu. Ne vsled mraza, saj je čutil vročino. Celo lasje so se svetili. Na roki so se mu poznale žile, burno delujoče.

Iz nedrija je vzel pisma in se sključil globoko v dve gubi. Gledal jih je strmo: tri pisma, napisana z vijoličasto tinto in malimi črkami, v gostih vrsticah, vedno gostejših in z vedno drobnejšo pisavo. Nekatero črke celo okinčane z rožicami in pikami. Gledal jih je, ko da mu ni do vsebine, ampak kakor da je našel na njih obliki to, kar mu ugaja, ko da vidi na teh črkah roko, obraz, srce in dušo osebe, ki je bila pisala...

Tovariš, ki je ležal poleg njega, se je zganil, se obrnil in spal dalje. Sveča, pritrjena na kos zaboja, je plapolala in delala dolg umazan dim in svetlobo, ki je pojemala na stenah in se zlivala v mrak.

Globoko sključen, s čelom, kakor bi ga hotelo razgnati, je bral vsa tri pisma. Bral je tiho, dasi je gibal z ustnicami, da bi dal vsebini poudarka. Tuintam je pri katerem stavku obstal, kot težko obložen voz na klancu. Polglasno je časih poudaril stavek, da se je ustrašil samega sebe, pa bral

dalje... Natančno, ko da hoče slednjo besedo pretehtati do dna, premisliti jo in shraniti trajno v srce. Ko se je zganil, se je zganilo tisto v nedriju in ga ranilo s svojo mrzloto.

Dragi moj!

Vesele pozdrave iz žalostnega srca! Če bi mogla, bi ti zavpila glasneje od viharja in reke in groma: Dragi moj, bodi vesel! — ko vem, da si žalosten kakor jaz. Kje so najine misli? Kje je najina poroka? Vse to, kar je bilo, vse to, kar pride? Jaz nisem tvoja ljubica-golobica, jaz sem tvoja žena! Ali misliš name ta trenutek? Jaz mislim nate skozi luč in temo, skozi kamen in zrak! Jaz te vsak trenutek objemljem: Ali boš dolgo? — Kako dolga mora biti pravzaprav večnost? Vse se enkrat izteče... O, da bi mogla jaz z doma! Visoke gore, široke vodé — kje ste? Prosi — in pridi! Čaka te hiša in okna te čakajo in vrt in —

tvoja žena.

Bral je drugo pismo:

Ljubi moj mož!

V zadnjem pismu — hvala zanj! — si bil ti s svojo temno nrajó in svojo dobro dušo. Tvojo sapo sem čutila, ko sem brala pismo in tvoj pogled. Razpela sem roke in objela — nič! Ni te bilo! Moja samota te pozdravlja, moje užaljeno dostojanstvo žene te kliče! Vse je prazno! Ljudje, ki hodijo mimo: prazni, prazni v dno src. Prazno je vejevje in zrak in soba. Vse bobni pod to praznoto, ki straši še v večerni molitvi in v nočnih sanjah. — Na vrtu je vzel nekdo kol, ki je podpiral rožo. Sneg je padel nanjo in se je zlomila. Ali boš hud? — Če zmanjka olja luči, ali ni dobro, da se naliže? Jaz nasproti tebi nisem varčevala s plamenom. Prôsi, naj je skala, naj je vihar, odmev mora dati. Vsaj en dan! Trenutek!

Tvoja Marta.

Ko je bral tretje pismo, se je grabil za prsi in pridušeno stokal:

Dragi Anton!

Vsaka beseda — solza. Trpiš? Še črke so čudno upognjene in temne. V srcu čutiš bolečino in v glavi tesnobo? In moja bolečina in tesnoba, ki jo vem sama? — Ne pusté? Ali si vprašal, če so skala ali vihar? — Dà; naj ti ne pišem več o tem? Ne bom se mučila v lastno muko! Torej, navadne stvari: — Ne veš, Jarko in žena — saj ju poznaš! — sta se hotela ločiti, pa jima oblast ne pusti. Zakaj neki ne? On jih ima petdeset, ona pa nad štirideset. Ali zato,

ker se ne ljubita? Ker sta stara? Ker hočeta prostovoljno? Ločitev je dovoljena samo s silo, mladim ljudem, ljubečim srcem? Vse: vprašaj, vprašaj... Jaz sem ženska in teža ne razumem. Ali razumeš ti? Kje je sila zakramenta? Ali nimam pravice, da te pokličem iz dalje, jaz, tvoja žena, nerazdružna, in da prebiješ ti do mene jeklene gore? Kaj je uboj, rop imetja, opustošenje zemlje proti temu razdrtju... Jaz imam pravico!! Zaukažem ti: pridi! Pridi! — da te vidim še enkrat in da moje materinstvo ukleše obraz tretjega. Sicer bo groza krivice njegovo obličje! To pismo je zadnje! Čakajo te utripí mojega materinstva, čakam te jaz, od Boga postavljena —

nerazdružna.

Vsa tri pisma je poljubil in potem jih zmečkal in stisnil v pest, krčevito, pridrževaje sapo, ko da bi hotel iztisniti v kapljicah vso bolešno vsebino in namočiti svoje prsi v pekočino — ko da bi hotel udušiti tisto, kar se ne da udušiti, ki je tako neizmerno kot reka tam zunaj, ki neprestano drvi naprej, naprej... Vsaj ta da bi prenehala!...

Izpustil je pisma na tla, pa jih zopet z naglo kretnjo pobral, ko bi se bal, da so žerjavica in se užge slama. Držal jih je par trenutkov v roki in ni vedel, kam z njimi. Podržal jih je nad plamenom sveče. Zubelj jim je obliznil robove in utisnil črno, smrdeče znamenje... Umaknil je hitro papir, ugasil tlenje... Potem je pritisnil pisma na obraz in jokal s tistim jokom, ki stiska v prsih in nima solz in ne glasu — le rahlo ječanje, kakor umiranje.

To — par minut. Potem je zmašil pisma za srajco, zvil se v kot in jokal kakor prej...

»Kaj je?«

Sosed se je zbudil. Njegov porasli obraz je mežikal v blede svetlobi in iz oči je gledala duša, ki z malomarno kljubovalnostjo vse preмага, z enim udarcem, dobrim ali zlim...

»Kaj je?«

Anton je pogledal in se je ustrašil. Nehal je stokati in ni umaknil pogleda od poraslega obraza, kot bi mu s tem hotel očitati, zakaj ga moti.

»Ti si čuden! Kaj ti pomaga! Mar je nam drugače ko tebi? Tudi mi nismo tu doma! Z žalostjo si ne pomagaš. Jaz si ne bom ne z žalostjo, a z begom še manj! Ali misliš na beg?«

Anton ga je gledal še bolj nepremično ko prej. Rad bi bil spoznal, če se mu tovariš roga. Mežikal je in govoril polglasno, pritajeno.

»Na beg misliti je neumno! — Ti ne dajo dopusta?«

»Ne!« je rekel zamolklo Anton in se zgrabil za srajco: Papir je zašumel, nekaj ledenega ga je speklo.

»Ne? Vidiš, vedel sem. Ne zamerim ti, da si prosil. To ti zamerim, da nisi vedel, da imajo oni s seboj dom in ljubezen in službo in skrb. Ti imaš pa vse drugje. Oni ne vedo zate; to ni njih dolžnost: imajo dovolj drugih, bolj plemenitih dolžnosti. Tvoja dolžnost je, da ti veš zanje in jih ne nadleguješ. Sploh pa: ali ni mnogo bolje, da vojak misli na menažo ko na dom? Če je menaža dobra, sem vselej vesel, in kaj me briga dom!! Ko menaže zmanjka, mi je pa vseeno, četudi pride konec!«

Sosed je utihnil. Anton je tudi molčal. Nekdo je zaklel v sanjah, drugi se je prevalil stokajoč na drugo stran. Reka je šumela, šumela... Zdelo se je, da ob stene, na okno pluskajo valovi.

»Kaj te tako muči, da vidoma hujšaš? Imaš hišo? Ženo? Tudi jaz imam hišo, in ženo tudi...«

Anton je bil navidez nevoljen. Rad bi sam vedel za vse, sam nosil...

»Če imaš hišo: poslopje in zemlja te bo čakala. Služba tudi. In žena? Ali je mlada? Če je mlada in gosposka, je sitno. Jaz imam postarno, zastavno, ki me je imela rada in me zmerjala. Kaj pravi? Čaka me in dela za žive in mrtve. Če bi hodil dvajset let, bi me čakala in delala, in ko bi se vrnil, bi me sprejela, kakor da sem hodil dva dni: le ozmerjala bi me ne. Vidiš, to je žena! Če me ne bo nazaj, se bo omožila, če bo hotela. Zemlja bo ostala. Nič me ne skrbi! Če mi bo hudo, si bom sam pomagal, da postane žena vdova...«

Čudno se je posmejal skozi oči, ko je to izrekel. Anton je gledal srepo in začudeno, bolešno. Potegnil je odejo nase in zastokal. Veter je butnil ob steno in deževne kaplje so udarile na šipe, kakor da bi bil kdo zagnal pest peska v okno.

Zdelo se je, da reka šumi v sunkih, v groznih, neprestanih sunkih. Anton se je upogibal pod sunki, kot pod palico.

»Ti imaš gotovo mlado ženo, ki ti piše lepa pisma. Navadi jo, naj ti piše o polju, koliko piščancev ima koklja, če se teliček dobro redi in ne o srcu. Ti ne boš rabil srca! In če ga nosiš s seboj, ti bo počilo, preden prideš do konca svoje poti. Kdaj smo že drugi pometali svoja srca proč! Eni so deli na tisto prazno mesto krompir, drugi kamen. — Ali je tvoja žena mlada?«

Anton je gledal v zarasli obraz, kot bi gledal v praznino, in se tresel. Zastokal je znova, kot pod težo.

»Gotovo je mlada in lepa. A? In rada se imata? Sami srčki in rožice? Ona te ne bo čakala! Ubije se iz same ljubezni! Uničiš se tudi

ti... A? Ali pa bo izhiral in umrla za jetiko. Morda pa te popolnoma pozabi...»

Še bolj drobno je mežikal in se še bolj nesramno smehljajal z ostrozarezanim smehom krog usten, ki je bôdel, kot z ostro pilo. Anton se je sklonil pod odejo, kot bi hotel zakriti tresljaje telesa, in glas mu je žalostno zvenel.

»Bodi tiho!... Prosim te!... Saj ne veš...»

»Kaj ne vem! Vem in vidim, da sem zadel. Še druge poznam, ki jih mori isto, pa sami ne vedo, kaj, če bi jih vprašal; tako vidiš ponoči temno senco, pa ne veš, če je okleščeno drevo, človek ali kačipot. Ti nisi edini! Če končaš, ti bo bolje...»

Anton je gledal pozorneje in tiščal roko na prsi, ko da brani izbruhu svojih misli, da ne bi mogle na dan. Zdelo se mu je, da sosed prav govori... Besede so se mešale med šumenje valov in pijanile ko vino.

»Lahko se zgodi, da te žena tudi popolnoma pozabi. Zakaj ne? Smejala se bo za drugimi iz obupa. Ženske imajo to lepo navado. Misliš, da ne vem? Neka blaznost je to. Vse mlade in lepe ženske so blazne. Ko se boš vrnil, te bo gledala: Odkod pa ti?...»

»Tiho! Tiho!... Ne govôri!...« Polglasno, bolešno, odločno je presekajal govor in zasôpel. »Tiho! Ti ne veš in ne moreš vedeti! Vidiš vse, a skozi motno steklo, vse v obrisih. Saj ne vidiš barv, ne vonjaš vonjav, ne čutiš trpke oblike, ki reže v meso; zato govoriš površno, kakor gledaš površno. Tu imam tri pisma, gorka, pekoča... Do srca so mi prižgala, do možganov... Ti ne moreš vedeti! — — —«

Sunkoma, kot je šumela reka, je to pravil. Sosed se je zamislil in pri vsem tem je imel gorko besedo.

»Bolan si! Pojdi k zdravniku! Prôsi za dopust in dobiš ga. Glej. Potem ozdraviš tudi na srcu.«

»Danes sem ga prosil. Ne dá! Rekel je, da sem zdrav — zdrav, kot vi vsi in da me pošljejo na bojišče. Na bojišče, mesto domov. Saj ni, da bi rekel: en teden. Ne! En dan! Pol dne! Par ur! Če je pol ure, bo v tej pol uri pol življenja in drugega pol življenja dam vojni. Saj ni, da bi se bal jame s križem na vrhu... krogle... udarca s puško... kosa železa... Toda posloviti se moram. Še enkrat! Potem, potem mi je vseeno! — Koliko prošelj! — a vsaka odbita. Trikrat sem prosil za dopust. Nič! Bolan. Tudi nič! Navsezadnje, če bi mi ne bilo do tega, da grem domov, bi me to moralo streti. Toliko časa sem gojil željo, jo negoval, zoril, a vsakokrat mi je izpodrsnila v bolečino. Prvikrat me ni bolela tako hudo.

Drugikrat je bila želja bolj vroča in močna, da bi morala biti uslišana. Ne! Tretjikrat! Četrtikrat! Poleg tega posmeh, trpke besede. Jaz nisem vajen tega! Jaz sem navajen ljubezni! Samo ena prijazna beseda! Samo ena uslišana prošnja! Kaj bi dal zanjo!...»

»Ti si otrok! Mati te je prerada imela!« Postrani je gledal nanj in del roki pod glavo. Ta je bil res otrok. Stiskal se je pod rob odeje in trepetal, majhen, žalosten, obupan ko črna noč...

Potem je bilo za trenutek vse tiho. Globoka, trudna sapa spečih. Šumenje reke, kot bi se zaganjala ob vejevje, viseče nizko nad vodo. Vršelo je... Še pod streho nizke barake se je čulo vršenje... Anton je za trenutek poslušal ves plašen in se nehal tresti.

»Ah! Tako čudno mi je!... Jaz vem, da tega ti ne moreš čutiti, kakor čutim jaz! Vsak korak, vsaka kretnja hoče tja, kamor srce. Vse od prvega dne se vrši proti volji mene samega. Kot bi kdo spuščal kamenčke v moje prsi; kamenček za kamenčkom... Nekdo me je oni dan neduhovito označil za puntarja. Puntar mora biti krvoločnejši kot vojak, jaz pa najbojazljivejšega dejanja nisem sposoben. Če prosim, prosim trepetaje in že naprej vidim: ne bom uslišan! Bolan, nimam poguma, da bi se naredil bolnega in se morda hlinil ko nekateri drugi. Zrel sem za kroglo... Poleg tega ta pisma... ta tri pisma... goreča!... Samo pol dne!...»

Zastokal je zopet in varno zasôpel, kot bi ga zbadalo v prsih. »Ali je daleč tisti kraj? Ali je bolj neizmeren, še bolj bolesten ko ta reka, ki je ni konca?...»

»Če je daleč tisti kraj, vprašaj?« Sosed je mežikal in pol smehljaje, pol pomilovaje zrl na tovariša, sključenega poleg njega. »Otrok! Daleč ali nedaleč! Smrti ne uideš! Pa kaj se tega bojiš? Vrzi pisma v stran! — — Neumno je! Saj ti niso za to! — — — Glej tistega tam-le, z velikimi brki, ki spi z odprtimi usti. Ta je bil že tam! Ubijal je sebi v veselje. Še hlače ima krvave, pa ne od lastne krvi. Ali spi kaj manj brezskrbno? Ali ima težko vest? Tudi jaz jih moram nekaj, preden izdahnem sam! Ljudje imajo v sebi željo po krvi, ki spi, potuhnjena, skrita. O, tudi izobraženi, učeni ljudje! — V vojni plane na dan in se napije... Parkrat se zasadi bajonet, zaigrá kri...»

»Tiho!... Prosim te! Ti mučiš!... mučiš!...« Tiščal je roki na ušesa in se sklonil. Še mižal je. Besedam in šumenju reke ni zatisnil ušes... Nekaterere stvari so vseprodirne in vsepričujoče.

»Kaj! Si ti boljši? Človek ima mržnjo do tega, do onega, do lastnega očeta magari. To mržnjo

človeka proti človeku opere kri... Potem je človek kot očiščen... Nikar ne tâji, da nisi bestija! Samo bestija s predsodki. Strahopetna... Ko boš videl bajonet pred seboj, čutil pritisk od zadaj — a? — — — Ne? Ne? Če imaš izbirati med dvema smrtima, ali ni bolje, da izbereš junaško mesto pasje? A?»

Skoraj izzivalno se je režal in nesramno. Postal je glasen. Smehljaj se je skozi obrvi in gledal na venomer zročega tovariša, s kratkimi, mrzličnimi gestami, ki so se odzivale notranjosti.

»Saj ni treba, da delaš ravno iz veselja. Človek je lahko omamljen. Na koncu ne ve, kako da je bajonet krvav...«

»Ah! Ah! Pusti!« Mahnil je z rokama, kot bi hotel nekaj odgnati od sebe, kar se ne da odgnati, in pri tem je zakričal: »Ah! Ah! Pusti!...« Potem se je stisnil še globokeje pod plahto.

Po baraki se je zganelo.

»Kaj je?« Oglašil se je nekdo iz kota.

Brkasti vojak se je dvignil: »Ali ne bo miru?«

»Kaj vpije?«

»Sem mislil, da gori, pa je luč!«

»A?« je zamrmral vojak, ki se še ni zdramil in ni vedel, za kaj gre.

»Nič! Nič! — Zakaj si tako kričal?« Sosed je bil hud.

Anton je tiho sopel in slišal vse nerazločno.

»Luč ugasnite!« — »Mir!«

»A?« se je zopet oglašil iz polspanja vojak, ki ni vedel, za kaj gre.

Anton se je plaho dvignil izpod odeje in upihnil svečo: rdeči stenj je še par trenutkov zažarel. Obsedel je v kotu in ni šel več pod plahto. Poslušal je šumenje vode...

Nekdo je zamrmral v polspanju, par stoka-jočih dihov, šum slame in zopet vse tiho, razen sopenja...

Sosed se je parkrat obrnil, odkašljaj, kot bi hotel nekaj reči, in potem molčal.

»Zakaj le šumi reka tako neprestano?« Zamolklo šumenje v sunkih je bilo skozi stene. Tolklo je na ušesa, možgane. Prešlo v žile in v prsi. Skozi celo telo mu je plala reka s svojo neskončnostjo in brezobzirno silo in mrzloto. »Da bi razumel njen jezik!« Grmadila je kamenčke in skale. Ni mogla pogasiti tistega žara v očeh, v zavesti, v srcu in v nedriju. Še bolj je žarelo. Ko se je zgrabil za prsi, je zašumel papir in se zganelo tisto mrzlo, kot kača.

Vse je spalo, utrujeno... Še tisti s krvavimi hlačami... Ta gotovo nima žene! — Pa... kaj jim je smrt! Brez vsake želje in ljubezni! Še z naslodo umirajo! — — O, žena!...«

Zgrabil je za srajco... Zlomilo ga je na kup. Jokal je brez solz, tiho, da bi ga nihče ne slišal... »Še reka sme šumeti!« — Stokal je kot človek, ki umira, ki se je že odločil... a ne more s sveta... teže in teže, globokeje, bolj žalostno, zlomljeno —

Dvignil se je hipoma in obul čevlje. V spodnji obleki se je pritipal do izhoda. Ko je stopil na plano, ga je objel dež in šumenje reke... Bežal je od nje, v noč... Držal je z roko za srajco tisto mrzlo, ko gad gladko pisanje...

Našli so ga v gozdiču nad cesto. Nerodni cerkovnik mu je celo enkrat zvonil. Vojaki so ga pokopali v bližini. Grob so zabrisali s prstjo in rušami in listjem.

BEGUNEC.

»No, no, no,« je miril debel glas okroglega gospoda, ki se je trudil, da bi se udomačil v tesnem kotu, ki je bil zanj navsezadnje le pretesen, preskromen, pretuj, sploh z vsemi tistimi pogreški, ki človeka bolijo, kadar se mora zadovoljiti s čim po sili... »No, no, no.«

Sredi prostora je stal starec, brez las in zob, meglenih oči, upognjen; hotel je nekaj dopovedati s suhima rokama in sploh z vsem telesom, z zadnjim izrazom obraza, kot bi vedel, da je njegov jezik nezmožen, nejasen in lajajoč.

»Kakšna hiša je to? Kje je ,zajec', da si sezujem čevlje? Kje je ,zajec'? Saj še klopi ni in ,zajec' bi moral biti pod klopjo...«

»No, no, no,« je momljalo iz kota.

»Saj Vam sezujem čevlje jaz,« se je ponudila ženska.

»Ti? Ali ,zajec' bi moral vendarle biti... Saj ni treba sezuvati, ampak ,zajec' bi moral vendarle biti... Na stranišču se dila ziblje pod nogami... dila...«

»No, no, no.«

»Kje pa je žebelj, da nanj obesim palico? Kje je žebelj za vrati? Za vrati bi moral biti žebelj.«

»Vaša palica nima kljuka. Tisto s kljuko ste pozabili doma...« se je oglašil nekdo.

»Pozabil? Ali sem imel časa pozabiti? Ampak žebelj bi moral vendarle biti... Žebelj...«

»No, no, no.«

»Žegnana voda... kje pa je žegnana voda? Ali je za vrati? Ali smo Turki? Ali je to hiša? Bog, ali je to hiša?«

Starec se je tresel in njegov glas je bil bolj in bolj žalosten: cel dan je stikal brez miru okrog po prostoru in molčal do tega trenutka.

»In ščurki so tu, pajki, muhe... Vsak trenutek sede kakšna žival za vrat...«

»Ščurkov ni!« je dejal tisti nekdo kakor prvič.

»So! So! Odprite vrata! Eden je zmet pod tečajnikom. Torej so tudi drugi... tudi... In kje je moja postelja?... Ali bom tam na blazini na tleh?...«

»No, no, no.«

»Tiho bodite,« je dejala ženska. »Pripravili Vam bomo klop in ‚zajca‘, zabili žebelj, pritrdili desko, obesili za vrata žegnanček, polovili ščurke, napravili postelj...«

»Ne, ne! Saj me ne razumete! Zakaj ste me pripeljali tu sèm?... Zakaj od doma tu sèm?...«

Približal se je stolu, ustnice so se mu tresle...

»Ker je vojna. Vsi smo morali.«

»Ne, ne! Ne to! Zakaj ste me pripeljali? Peljite me nazaj!...«

»Ni mogoče!«

»Ni mogoče?«

Starec je jokal s čudno skrivljenimi usti, solze so mu polzele čez strnišče razoranih lic. Njegov jok je bil jok otroka, ki je izgubil nekaj lepega.

»No, no, no.«

»Domov, domov!«

Zbrali so se okrog njega in ga tolažili, obetali mu, bodrili ga, dokazovali, opisovali... on pa ni razumel ničesar razen svojega hrepenenja in solz:

»Domov, domov!«

Iz kota pa se je glasil, kot v spremljevanje, resni, debeli glas:

»No, no, no.«

DOMOTOŽJE.

Rdeča streha na gričku se smeje,
tam na ozarah moj očka seje,
moja misel pri njem se greje:
Za koga boš, očka, sejal?

»Tvoj bratec v zibeli cel dan že kliče:
Kruha! Svoj prstek v usteca vtiče.
Hudo je, če bela pogača ga miče;
— črno ajdo bom zanj sejal.«

Ah, ne zameri... kaj se hoče!
Veš, tvoj sin v tujini se lačen joče,
pa je pozabil — no, kaj se hoče!
se bo že privadil, očka moj! — — —

Rdeča streha na gričku se smeje,
tam na ozarah moj očka seje,
moja misel pri njem se greje,
ah, tak resen je očka moj — — —

Jože Plot.

PRIČAKOVANJE.

Nebeško obzorje je rdeče
kot purpurna roža —

Pred kočo
v svetlobi se zlati smejočo,
ki solnce iz dalje jo meče,
ždi žena, vsa bleda,

in gleda... gleda...
in čaka na móža...

A ura za uro bije,
za gôre gubi se dan...
Sama... sama...

Janko Samec.

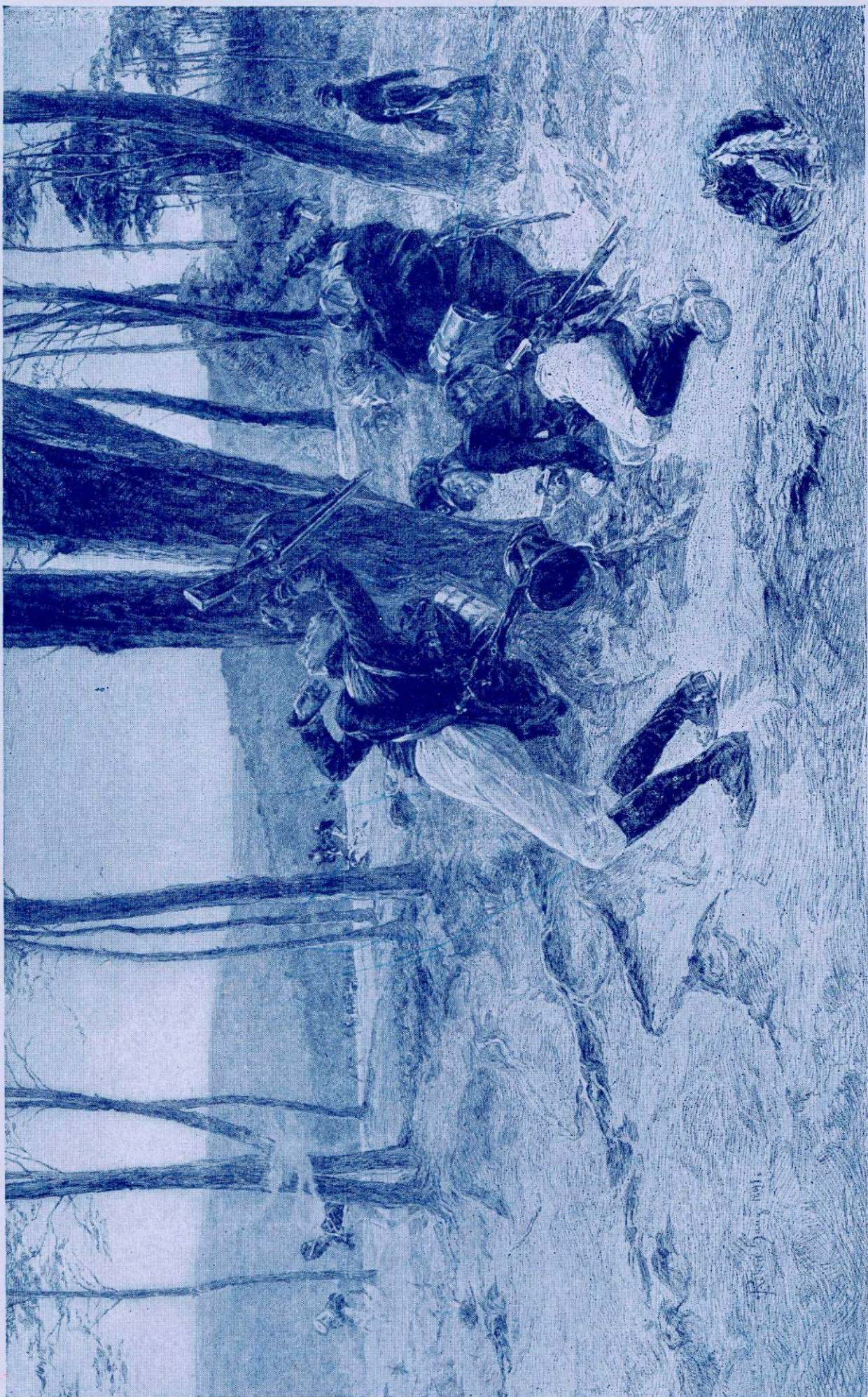
PESEM.

Žolna na drevo —
težek čas na moje srcé:
kaj je s tebó? —

Ah, kaj je z menó!
Nič več nisem zdrav:
suh hrast
sredi zelenih, moč šumečih dobnav.

Joža Lovrenčič.

Rob. Haug: Prostovoljni strelci.

IVAN DORNIK: POT MATERINE DUŠE.

Se nikoli se mi naša deželica ni zdela tako majhna kakor te poletne večere: z enega konca se sliši do drugega temna, mračna pesem topov.

Včasih je ob takih večerih pelo celo polje pred vasjo, za njo in okoli nje. Ko je potegnil veter, je prinesel s sabo vonj po mrvi in žitu. In s polja so se vsipali v vas visoki, žita in mrve naloženi vozovi, konji so pokoncu nesli glave, grive so jim vihrale okrog blestečih komatov, zraven pa je šel fant in je komaj dohiteval konje. Za vozom so se smejala dekleta, čez vso cesto je skakal njih prešerni smeh. Šle so po cesti vse bele, kakor bi izpustil jato belih golobov.

Glej, sedaj pa je priškripal čez most razmetano naložen voz, konj gre počasi, sklonjen, zmrušen in suh; poleg njega kriči otrok in ga tolče z bičem po ušesih. Za vozom otroci, tihi, le tu in tam zavpije kateri; nič jim ni do smeha in kričanja, nič do prerivanja. Za njimi gre dekle, na rami grablje, čez grabljišče roko in na roki naloženo glavo; zadnja hiti gospodinja, vsa potna in premočena in se nikamor ne ozre. Če jo kdo sreča in vpraša: »No, ali ste dodelali?« »Dodelali,« odgovori, hiti naprej in si briše pot. Konj, voz, otroci, dekle in gospodinja — zdi se, kakor da je vse to ta čas kdo pognal od nekod, da hite sedaj sključeni, preplašenih obrazov, v tla uprtih oči, brezumno dalje, dalje, dalje — — — Kam?

Ko je voz preropotal most, je stopila s kolo voza stara sosedka, botra Rozala. Kakor da je padel suh list na mostnico, tako neslišno je bilo, ko je ona stopila nanj. Stara, sključena in komaj je šla.

»No, si doma?« je dejala, ko je stopila k vrtu.

»Doma.«

»Vroče je danes in soparno, kar najbolj gotovo, da se bo za dež napravilo. Ali ti pa vedno bereš?

»Tako, za kratek čas.«

Ko je govorila, je zadnje zloge besed trdo zategovala, ker jo je dušila sapa. In med stavkom je prenehavala in roki upirala ob bok, težko sopihajoč. Ko je tako stala ob vrtu, se mi je hipoma izpremenila pred očmi, da sem videl vso mlado, pokoncu vzpeto in močno. Takrat pa je bilo takole: Sredi ceste smo bili kozo; stala je daleč — trinoga in lesena — mi pa smo bili majhni in šibki in smo držali v rokah debela po-

lena, da so omagovale roke pod njimi. Komaj da je doseglo katero do kože. Tedaj je prišla mimo in se je zasmejala:

»O, kako ste sedaj otroci zanič! Daj mi no poleno! Vidiš, takole smo včasih in še sedaj jo zbijem bolje kakor pa vas kateri.« Pa je zavih-tela, poleno je zabrenčalo in butilo v kozo, da je odskočila daleč v grmovje — — —

Sedaj pa lovi besede in sapa in hodi sključena.

Šla je čez travo in sedla k meni na klop. Iz rute je odvila dopisnico.

»Tole sem ti prinesla, da mi boš prebral. Janez je pisal. Včeraj je prišlo in je nemško napisano. Ona ne ve, kako in kaj, ker nihče ne razume. Pa sem rekla: ‚Čakaj no, doli stopim, saj je doma in mi prebere‘. Vidiš, hudo je, če človek ne razume. Poglej no ti, boš povedal, kaj je.«

Vzel sem ji karto iz rok in sem bral. Potem sem ji povedal glasno. Tole je pisal:

— Naznanjam vam, da sem živ in zdrav v ujetništvu. Kako je doma? Pozdrav vsem! Vaš Janez. —

Gledala me je začudeno odprtih ust; ruta ji je zlezla na tilnik, da so se ji videle kite na suhem vratu; izpod rute pa so padli čez uveli senci prameni sivih las.

Njena osuplost me je zbolela in zavedel sem se, da sem ji prebral prehitro, pretrdo, prehladno. Brati bi ji bil moral počasi, mehko — — —

»Malo je pisanega,« je dejala tiho.

»Malo, ne smejo več.«

»Samo, da je živ. Glej, tri mesece ni bilo nobenega pisanja. In sanjalo se mi je že o njem: šla sem ga iskat in sem hodila čisto po tujih krajih. Tam pa sem ga zagledala, ko so ga peljali, vsega raztrganega in revnega. Velika planota je bila med nama, jaz sem hitela, hitela za njim, pa sem se komaj premeknila z mesta. Potem sem ga zaklicala in on se je ozrl. Zamahnil mi je z roko in je bil ves žalosten. Izginil mi je v megli. Pa sva mislili, ona in jaz: mrtev je. In vsako noč sem se zbudila ravno o polnoči in poslušala, kdaj bo potrkal na okno. Čudno je: ravno o polnoči sem se zbudila vsako noč. Mislila sem si: mi vsi moramo biti sedaj pripravljeni — vedno ravno o polnoči, da bomo slišali, ko nam bodo trkali in nas klicali. In vedeli bomo — da so padli — — — No, pa hvala Bogu, da je le živ.

Samo malo piše, malo — — — In nobenega — nič ne imenuje — — posebej — — — Pravi le: pozdrav vsem — — Čudno se je vse to naredilo — — — Ali tega pa nič ne pove, kje je?»

»Nič ni naslova; saj ni sam pisal, drugi mu je napisal.«

»Seveda drugi, ker on ne zna nemški. Pa vseeno je čudno, da ne pove, kje je.«

»Čakajte, pogledam na pečat.«

Obrnil sem karto, gledal in razbiral težkočitljive in zamazane črke na pečatu. »Taškent, Turkestan,« sem bral.

»Kako je?« je vprašala in se nagnila k meni.

»Turkestan.«

»Ali je to daleč?«

»Daleč, mati. Še misliti si ne morete, kako. V Aziji — —«

»Oh, ti moj Bog, kako se vse to zasuče! Kdo bi si bil leto osorej mislil, da bo kdaj tam — — — Rada bi ga še videla — — enkrat še — — — četudi le oddaleč. Pa bo težko, če je v tako daljnih krajih — — — Bog vé, kdaj se vrne! In jaz — — — Jaz pa sem stara, slaba — — — Dejala sem si že: Rozala, moraš ga še dočakati!« In sem vzela koš in šla, da nasekam vejnikov za kozo. V gozdu pa sem — omažala — — in se

sesedla pod košem — — — Ni več moči, kaj bi si lagala, da sem še trdna — — — Saj komaj govorim — — — Toda rada bi ga še videla — — — Saj sem imela le njega še — — — Ko se je oženil, sem mu dejala: »Sedaj imaš drugo, ki jo boš moral imeti rad; zame prihrani le toliko, da mi boš ob zadnji uri zatisnil oči« — — — Težko je umreti, če takrat nimaš ob sebi nikogar, ki si jih ljubil. — — — Kako se že imenuje tista dežela?«

»Turkestan.«

»Tur-ke-stan — — Čudno ime je — pa si bom že zapomnila — — No, tako pa Bog povrni, da si mi prebral! Tebi je lahko, vidiš.«

Močno se je bila zasopla. Zavila je karto v ruto in odšla. Ko je stopila na most, je omahnila kakor pijana. Zelo je bila slaba in sklonjena. Pot iz Turkestana je tako dolga, steza do pokopališča pa čisto kratka — — — Ona pa vsa siva, upala, nadušljiva — — —

Ali to vem: ob smrtni uri se bo napravila na pot v tisto daljno deželo, katere ime si je hotela zapomniti — — Enkrat je že šla za njim — v sanjah — pa ga ni mogla dohiteti, ker je telo oviralo dušo. Ob smrtni uri se bo pa zopet odpravila. Tam ga bo poiskala in bo o polnoči potrkala ob njem, da bo vedel — — —

DR. J. DEBEVEC: KAJ V TEM ČASU ČITAMO?

Očitivu, čitankah in čitateljih so si nazori v tem času silno nasprotni. Po mnenju enim je naš grozopolni čas dokazal in še dokazuje, da je vsa tista omika in prosveta, ki se narodom v neštevilnih knjigah in knjižurah nudi in prodaja, človeštvu le v škodo; skoraj takó mislijo, kakor pred 165 leti J. J. Rousseau, ki je (l. 1750.) na vprašanje akademije v Dijonu: »je-li probuja ved in umetnosti kaj pripomogla k očiščenju nравnosti?« odgovoril v svoji razpravi z »ne!« in — dobil nagrado. Ako bi ljudje manj čitali, ali pa sploh nič, bi bili — tako modruje ta nazor — mnogo srečnejši in zadovoljnejši. Čemu z večnimi problemi in težkimi vprašanji te uboge možgane neprenehoma dramiti in brihtati, ki bi vendar tako lahko mirno spali v možganski mreni kakor sladki češpljev kompot v glažu! Če se pa že mora kaj pisati in tiskati, zadostuje čezinčez vsakemu človeku, ki se je kaj učil, dnevni časopis, ki prinaša to, kar je res in resnično, ne pa izmišljenih reči in neumljivih spisov. Tako eni; drugi del ljudi pa — kakor omenjeno — čisto nasprotno sodi. In med

temi so tisti, ki v tem grozopolnem času največ trpe — vojaki. Poglejmo n. pr. nemškega vojaka! V strelskih jarkih ali v bolnišnicah, povsod hlastno segajo po knjigi. Univerzalna knjižnica Reclam ne more dovolj hitro odpošiljati in zalagati. V »Katoliški Bukvarni« v Ljubljani sem sam videl, kako segajo po tistem Reclamovem vrtilniku; naenkrat je prazen. Kupi se vse: romani, novele, potopisi, popisi bojev, najnovejša zgodovina. Vidi se: sredi krvavega rokodelstva, poleg menaže, katero zahteva telo, terja kategorično tudi duh svojo hrano. Dognalo se je, da je zlasti troje knjig zelo razširjenih v nemški vojski: Sv. pismo (v prvi vrsti Novi testament), Nietzsche in Goethejev Faust. Speyerski škof dr. M. v. Faulhaber piše,¹ da mu je pri mestecu Valenciennes rekel nemški častnik: »V strelskem jarku drže naši vojaki ob prsobranu z desno roko puško, za strel pripravljeno, na levi

¹ Der Waffensegen des Evangeliums v zbirki: Kraft aus der Höhe (vrsta razprav in nagovorov na vseučiliško mladež v vojni, izpod peres samih bivših ali še delujočih vseučiliških profesorjev), Kösel, 1915, str. 50.

pa jim leži evangelij.« Kar se tiče Nietzscheja, ga mnogi Nemci odklanjajo.¹ Da Faust — »moderna biblija« — silno ugaja mlademu, po spoznanju hrepenečemu duhu, je umevno; vendar pa svari vseučil. prof. dr. Engelbert Krebs nemško akademično mladino, naj ne išče v Faustu tega, česar nima, češ: Faust pač kaže, kakšno je življenje, ne pa, kakšno bi moralo biti; življenjsko modrost nudi neki drug poet, ki je pa živel nekaj stoletij prej, v srednjem veku — Dante.³ In iz drugega vira mi je znano, da skuša doma ostalo izobraženstvo ta véliki, dragoceni čas kar najvestneje porabiti s tem, da se bavi — v prostih urah — z najtežjimi deli svetovnega slovstva, utemeljujoč izbero s tem, češ: vojaki trpé telesno, jaz hočem pa vsaj duševno, da takó po svoje koristim domovini.

Na take in enake stvari sem mislil te dolge mesece, kadar sem ogledoval izložbena okna naših knjigaren. In sem se vpraševal: Kaj neki čitajo naši vojaki? Ali imamo kakšno priročno izdajo novega zaveta? Kaj še, kdo bo na to mislil! Ali imamo kaj drugega sličnega, kakor je Reclam? Kako radi bi čitali tudi naši vojaki, kakó bi bili veseli n. pr. Jurčiča! Zakaj ni podjetnosti, da bi dobili ceneno izdajo? Sklenil sem se malo razvedriti v teh neveselih mislih in iti nekoliko »v vas« k temu in onemu znancu ali prijatelju, da poizvem, kaj pri nas čitajo tisti, ki so še domá, v tem času. Saj sem slišal, da se n. pr. nekateri gospodje učé madžarščine in študirajo nje literaturo, ker imajo sedaj tako lepo priliko, slišati ta jezik in ga govoriti; zopet drugi so se naučili mówić po poljsko ali tudi malorusko od beguncev, ki so bivali pri nas. Blagroval sem take srečne misli in sklepe in želel, da bi se to daleč razvedelo in na široko posnemalo. Sam bi pa rad po svoje prinesel dokument za bodočnost o tem, kaj smo nevpoklicanci v svojih prostih urah delali v tem zgodovinskem času. Po vzoru dr. Izo Cankarjevih obiskov — seveda v spoštljivi razdalji! — sem šel torej obiskovat. Najprej sem stopil k gospodu profesorju D—ju v Ljubljani.

I. Pri profesorju D—ju.

Našel sem ga golorokega, s pipo v ustih. Na pisalni mizi je ležal pred njim odprt ravnokar izišli Doklerjev Grško-slovenski slovar in pa Tukidid v Teubnerjevi izdaji. Tudi mehur s tobakom sem

¹ Monakovski vseuč. profesor v. Grauert pravi (Kraft aus der Höhe, str. 18): N. ni klicár germanstva, ampak sramotilec nemške veličine, poveličevalec antičnega rimskega cesarstva, častilec poganske renesanse.

² Faust und Dante. Zwei Wegweiser an der Straße des Lebens. Cit. zbirka, str. 159 nsl.

zapazil med knjigami. Na polici pisalnika so stali v lepi vrsti sami grški in latinski klasiki, slovarji, slovnice, komentarji. Na zidu nad pisalnikom je viselo nekaj fotografskih skupin, dijaki z njim kot razrednikom v sredi. Ena fotografija ga je kazala v vojaški uniformi kot enoletnega prostovoljca; pa to je moralo biti pred leti. Iz sosednje sobe se je čulo veselo čebrikanje dece.

»Oprostite, gospod profesor,« sem pričel z običajnim uvodom, »prišel sem Vas nekaj vprašat, pa odgovor sem že našel; en pogled na Vaše knjige mi pové, kaj čitate.«

»Da,« je odgovoril gospod profesor, parkrat krepko potegnivši iz pipe, »klasiki me v tem času imenitno zabavajo in tolažijo. Najljubši mi je seveda starec Homer; ne mine dan, da ga ne bi vsaj nekoliko vzela v roke. Vzemimo njegovo Iliado! Res, da opeva dogodke okrog leta 1100. pred Kristusovim rojstvom, ali vendar je vse, kakor bi bilo danes: tudi tam je bila svetovna vojna, saj so bili v Troji zbrani zavezniki cele (takrat znane) Azije, in v grškem taboru vsi kralji Evrope, takrat znane. In kakšni junaki na obeh straneh! Lepše še nihče ni opeval bojov in osebnega junaštva kakor Homer, pa ga tudi ne bo. Mladenič, ki čita to nesmrtno slavo Hektorjevo, Ahilovo, Patroklovo, mora vzplamteti v sveti ljubezni za domovino. V naših časih in za nas Avstrijce ima pa takorekoč vsaka vrstica še posebno podčrtan pomen. Le vzemite takoj prvi verz:

»Srd mi, božica, poj...«

Célo pesnitev prešinja Ahilov srd, pravični srd. Ali ni, Vas vprašam, tudi pri nas takó? Ali ni vzplamtel v narodih Avstrije pravičen srd na sramotilce naše?«

»To je vse lepó in se lepó ujema,« sem pripomnil jaz, »toda kaj pa tisto, da se je trojanska vojna vnela zaradi ženske, lepe Helene, katero je ugrabil trojanski kraljevič Parid — ali imate tudi v tem kakšno sorodnost s sedanjostjo?«

Gospod profesor je krepko puhnil: »Hm! Tisto strašno grmenje topov od 15. do 18. avgusta smo slišali, kajne, tudi v Ljubljano; Lah! so tiste dni besno streljali. Ali veste zakaj?«

»No, svoji kraljici Heleni so hoteli nekaj podariti,« sem rekel jaz.

»Ali torej vidite sorodnost? Še celo imeni se ujemata,« se je hudomušno nasmehnil gospod profesor. »Pa spomniva se tudi druge pesnitve Homerove: Odiseje. Kakó blešči nje junakinja Penélopa iz davnine v sedanjost! Dvajset dolgih let se je mudil njen mož na tujem, v vojski in ujetništvu, in dvajset dolgih let ga je žena domá zvesto

čakala, vkljub temu, da so jo razni snubci skušali prepričati o moževi smrti in jo pridobiti za novo možitev. Zdaj pa primerjajte s tem junaštvom prilikavstvo naše dobe, ki daljšo odsotnost moževo smatra za dovolj važen vzrok, da mu žena domá odpové zvestobo in sklene nov zakon? Baš te dni je v graški »Tagespošti« (1. septembra 1915) Dunajčan dr. Walther Rode napisal članek zoper nerazvezljivost katoliškega zakona v Avstriji, pričakujoč, da bo vojna tudi tu pomêla stare predsodke s pôda, in ondi stoji tudi stavek: »Zakaj naj se ne bi smela žena, ki je doma ostala, vdrugič poročiti, ako je med dolgo odsotnostjo moževo našla drugega, ki ji je bil morda že prej namenjen?« O Penelopa, Penelopa, ali res nimaš več somišljenic?«

»Med slovenskimi ženami jih ima brez dvoma še dosti; letošnji »Dom in Svet« nam eno tako slika.«

»Vi menite Finžgarjevo Franco iz povesti »Boji«, kajne?« me veselo vpraša gospod profesor. »V resnici, Finžgar nam v tej junakinji kleše značaj slovenske Penelope, izbrušene in preizkušene v ognju trpljenja. Pa veste, na katerega starega klasika se še v teh dnevih živo spominjam, kadar čitam o ginljivih pismih, ki jih pišejo žene svojim možem v vojski?«

Pomolčal sem, v očitni zadregi. Gospod profesor pa mi je brž sam prišel na pomoč: »Kaj se ne spominjate, da nam je genialni Ovid zapustil petnajst pisem, katera so razne žene starodavnosti (Heroides) pisale svojim odsotnim možem, kakor n. pr. baš Penelopa Odiseju, ali Deianira Heraklu, Ariadna Tezeju itd.? Če jih čitam, se mi zdi, kakor da se vse godi danes.«

»Vidim, da res ni nič novega pod solncem,« sem priznal jaz, »ali dovolite mi še to vprašanje: bo vojna po Vašem mnenju kaj vplivala na razvoj našega slovstva?«

Gospod profesor mi je nekako slovesno odgovoril: »Πόλεμος πατήρ πάντων (vojna je vir vsega). Ta Heraklitov izrek velja tudi za slovstvo. Iz silovitih bojev, ob katerih so Grki ustanovili svoje naselbine ob Črnem morju, so se porodile stare junaške pesmi, ki so navdušile Homera, da je spesnil Iliado in Odisejo. Vojna je dala svetu starogrški epos, ki je potem toliko vplival na svetovno slovstvo. In okrog leta 500. pred Kristusom so Perzi sklenili uničiti malo Grško; nad dvajset let so se Grki v ljutih bojih borili za svojo svobodo. Napeti so morali vse telesne in duševne sile; napredek na vseh koncih in krajih jim je bil plačilo za prestane napore. V slovstvu sta pognali dve novi vrsti: Herodot je ustvaril prvo, umetniški pisano zgodovinsko delo, Ajshil pa je v svojih Perzih (472) ustvaril zgodovinsko dramo. — Z l. 431. pr. Kr. se je pričela strahovita peloponeška vojna, v kateri so se grške državnice celih 30 let neusmiljeno med seboj mrcvarile, si požigale polja in oljične nasade, podile mirne prebivalce s kmetov v varnejša mestna obzidja, razširjale kugo in lakoto po prej cvetočih krajih; pa tudi ta čas je dal slovstvu novo panogo: Tukidid je kot sodobnik in očividec vso to grozo popisal in podaril svetovni omiki prvo kritično zgodovinsko delo... Tudi iz te svetovne, nezaslišane borbe narodov bodo slovstva dobila čisto nove oblike, boste videli; zdaj se posajajo klice, čez čas — seveda ne takoj — bodo pognale rastike. Vojna je vir vsega.«

»Dovolite še eno vprašanje, gospod profesor! Kakó sodite o velikem Doklerjevem Grško-slovenskem slovarju, ki je ravnokar zagledal beli dan?«

Gospod profesor me je srepo izpod čela pogledal, malo pomolčal, potem pa rekel: »Iz lahko umevnih razlogov o tem molčim; raba v šoli bo o njem sodila. Upam, da bo tudi v tem oziru Πόλεμος πατήρ πάντων.«

(Dalje.)

VIKTOR STESKA: FRANC ANTON PL. STEINBERG, PREISKOVAVEC CERKNIŠKEGA JEZERA.

Ob stopetdesetletnici njegove smrti (1684—1765).

Na Kalcu prebivam, kjer Pivki je vir,« je pel Miroslav Vilhar o svojem domovanju. V tej graščini, ki se nemško imenuje Steinberg, blizu Zagorja na Krasu, je bil rojen v 17. veku za kranjsko deželo znamenit mož, ki je pred 150 leti v Ljubljani umrl, pa je le malo znan širšemu občinstvu.

Franc Anton pl. Steinberg piše o svojem rojstvu sam v svoji leta 1758. izdani knjigi,¹ popisujoči cerkniško jezero. Na strani 181. pravi: »Na god sv. Simona (28. oktobra) 1684. sem se porodil na Kalcu, v graščini, ki jo je sezidal moj praded.« Valvasor omenja,² da so Steinbergi v 17. veku sezidali graščino in jo po svojem imenu imenovali Steinberg; graščino pa navadno imenujejo Stemberg ali slovensko na Kalcu, po kraju, ki se že od nekaj tako zove. Valvasor dalje pripoveduje, da je Volk Ernst Steinberg že leta 1687. prodal graščino Janezu Adamu Petenegku, torej ko je imel naš Franc Anton šele tri leta.

O svojem domu pripoveduje Steinberg,³ da je imela graščina tri cisterne ali kapnice. Vse tri so bile popolnoma okrogle votline s primernim pokrovom. Če je kdo v te kapnice zavpil, ali če je kdo vanje zagodel na gosli, se je glas

v votlini okrepil in je mogočno zadonel. Nekoč so ob dobri volji plemiči streljali v veliko kapnico. Bržkone je krogla prebila vodnjakov oklep ali pa je ta vsled močnih tresljajev počil in voda je skozi poke izginila. V drugo kapnico je ob kmečkem uporu po nesreči padel kmet, ko je bežal, in je notri utonil. Kapnico so zato zasuli in jo poslej imenovali ‚puntarco‘. Tretja kapnica pa je ostala dobra in porabna.

Kje se je izobraževal, sam sicer ne pove; gotovo pa se je učil in likal najprej doma in pozneje v jezuitski gimnaziji v Ljubljani. Svoje bivališče je imel do leta 1720. v Cerknici. To leto se je preselil v Ljubljano.¹

L. 1705. se je v Postojni sešel z Angležem, ki je menil, da bi se dala napraviti vodna zveza med Trstom, cerkniškim jezerom in Ljubljano. Kako bi se to delo izvršilo, ni pojasnil, ker je prècej nato odpotoval dalje proti Trstu. Steinberg

pa je sodil, da se je tudi Anglež premislil, ko je videl na svojem nadaljnjem potu velike skalnate ovire in visoke grmade, katerih ne bi bilo lahko premagati.²

Od l. 1712. do 1724. je imel Steinberg razne posle kot uradnik cesarske dvorne blagajniške in rudarske komisije, potem kot preiskovavec gozdov, cest, morja na Reki in kot nadzornik deželnih cest na Kranjskem. Deželne ceste od Planine

¹ Gründliche Nachrichten von dem in dem Inner Crain gelegenen Czirknitzer See. 1758. Laybach.

² Ehre des Herzogthums Krain, XI, 552.

³ O. c., str. 181.

¹ O. c., str. 164.

² O. c., str. 132.

proti Trstu, Reki in Gorici so večinoma pod njegovim nadzorstvom dobro popravili. L. 1718. je pričel s popraviljem in urejevanjem cest pod vodstvom deželnega glavarja grofa Ivana Gašparja Cobenzla. Ta je bil kot deželni glavar 16. januarja 1715. slovesno ustoličen in je načeloval Kranjski do 1. maja 1722. Cesar ga je 17. maja 1722. poklical na Dunaj za svojega dvornega maršala. Za njim je nastopil 16. januarja 1723. za glavarja imenovani Volk Vajkart grof Gallenberg. Tudi pod tem je ostal Steinberg cestni komisar in je izdelal navodilo za gradbo in ohranjanje cest, ki je služilo za vzor in ki je ohranilo svojo veljavo na Avstrijskem in v tujini še mnogo let.¹

Ker je imel glavar v svojem delokrogu tudi nadzorstvo trgovine, je zaposlil Steinberga tudi v tej stroki. Naročil mu je, naj preišče plovno pripravnost rek po naših pokrajinah. Sam piše: »L. 1723. sem odplul s štirimi veslači iz Ljubljane po Ljubljanici in sem spotoma s svincem meril globino vodne struge ob srednje veliki vodi. Vozil sem čez vse mlinske jezove razen pri Fužinah pri Studencu, kjer sem potegnil ladjo na suho in jo za jezom zopet spustil v vodo. Dospel sem do Save, čeprav doslej še nihče ni z ladjo tjakaj priveslal. Vozil sem dalje. Pri tej priliki sem preiskoval Ljubljanico, Savo, Sotlo, Rogatnico, Dravinjo in Savinjo. Tedaj sem moral lesti tudi na visoke gore; prenočeval sem na nepripravnih krajih; bil sem v mnogih nevarnostih, pa sem vse srečno premagal in svoje preiskave zadovoljivo dovršil. Svoje opazovanje sem popisal in spis poslal glavarju grofu Gallenbergu.²

L. 1724. je bil imenovan za cesarskega upravitelja idrijskega rudnika. Takrat je dobil priliko, da je prepotoval vse pokrajine domače dežele.³

V mladosti ga je veselila mehanika, zato je rad čital knjige o tej znanosti. V Idriji je v 24 letih svojega poslovanja vsak dan po dovršenih službenih opravkih študiral statiko, hidrostatiko, zemljermerstvo, jamomerstvo in druge rudarske vede.

Prêcej, ko je nastopil upraviteljstvo v Idriji, je upodobil rudnik v natančnem modelu. Narisal je najprej rudniško hišo, tri vhode v jamo: pri Sv. Trojici, pri Sv. Barbari in pri Sv. Jožefu; dalje vsa poslopja in vse gore, ki obkoljujejo Idrijo. Na podlagi te risbe je izdelal model: *Idmographia Metallifodinarum Hydricarum mechanica*.⁴ Ta iz-

¹ O. c., str. 134.

² O. c., str. 133—135.

³ O. c., str. 135.

⁴ O. c., str. 226.

delek je poklonil cesarju Karolu VI., ki ga je izročil v shranitev dvorni knjižnici. Ta model je hranil na notranji strani pokrova seznam vseh označenih krajev z raznimi pojasnili. Če si odkril pokrov, si zagledal ves idrijski rudnik z vso okolico, s hribi in dolinami, z vrtovi, hišicami, vodovodi itd.¹ Če si pa odgrnil stranice, si dobil vpogled v jame in jaške, v vhode in prehode, sploh v celoten idrijski podzemeljski svet. Ta model s priznanjem omenjata Franc Burman v svojem delu: *Magnalia Dei, Wolfenbüttel, 1730*, in Ivan Ksaverij Meyer v knjigi: *Das Neueste von der Zeit, Frankfurt und Leipzig, 1731*.²

V Idriji se je trudil, da bi državi čimnajveč koristil. Iznášel je nov način izpiranja rud (modus lutendi), da živo srebro ni preveč izhlapevalo.

Pri izpiralnicah in ločnicah je marsikaj koristnega ukrenil. Vpeljal je »Hällen-Wäscherei«. L. 1746. je poklonil model te izpiralnice grofu Königseck-Erbsu, predsedniku ces. dvorn. kolegija na Dunaju. Po Steinbergovem odhodu iz Idrije je to izpiralnico njegov naslednik odpravil, vpeljal jo je pa v Ščavnici (Schemnitz) na Ogrskem in po drugih rudnikih kot svojo iznajdbo.³

Ob njegovem času so napravili v Idriji več novih jaškov, zlasti od l. 1738. do 1748. Terezijin jašek.⁴ Delavcev je imel ob svojem odhodu 450. Plače je dobival od l. 1737. dalje po 800 gold. na leto.

Z dvornim odlokom 1. julija 1747. je bil v Idriji ustanovljen višji rudarski urad z rudniškim svetnikom na čelu.⁵ Prvi svetnik je bil Anton Hauptmann.

L. 1717. je Steinberg še v Cerknici stanujoč izumil napravo za merjenje elevacije in deklinacije, l. 1728. pa novo napravo: *Universal-Geometricum*, s katero je lahko natančno narisal vse, kar se je z ene točke moglo videti.

L. 1747. je stopil v pokoj in bival do svoje smrti, 7. februarja 1765., v Ljubljani. Umrl je v 81. letu.⁶

(Konec prih.)

¹ O. c., str. 227.

² O. c., str. 228.

³ O. c., str. 229.

⁴ P. Hitzinger: *Das Quecksilber-Bergwerk Idria. Laibach, 1860*, str. 33.

⁵ Ibidem, 42.

⁶ Smrtna matica ljubljanske stolnice piše: 1765. 7. Februarii obiit perillustris D. Franciscus Anton. de Steinberg, cammerarius aulicus, viatico ob nimiam senectutem non provisus sed tantum extreme unctus, aet. suae 91. ann.; sepultus 9. na huius ad PP. Discalceatos. — V resnici je umrl v 81. in ne v 91. letu. Dokaz, da se na stare matice ni zanašati.

II. PRINCIP IN ZISTEM NJEGOV.

(Dalje.)

Da smo dosegli šele s temi vzgledi prava trdna tla na svoji v daljo tipajoči poti, ter da nas privaja Resendov zbornik šele na tej etapi s tesne, deloma zabrisane, mestoma komajda še zasledljive steze na široko odprto cesto, to je sam pač do živega začutil vsakdo, kdor si je res ogledal ter doumél gorenje, pravzaprav zelo preproste vzglede. Zistem se tu razmahne, v Resendovem zborniku prvič, da nam razklene vse svoje bistvo prav dodna ter do skrajno jasne določnosti, ki je v njej potrdila bogato dovolj o pravilnosti vse dosedanje poti.

Vsi štirje znaki zistema, ki smo jih tam v I. stopinji njegovi ter v pričetku druge, tam ob rekonstrukciji tipa $4 + 2$, $5 + 2$ le temno otipavali, dosežejo v Resendovem viru šele zdaj, tu v drugi etapi II. stopinje, ob troverznom »geslu« — svojo popolno izoblikovanost.

Najprej tisti dve že na misel vzeti dejstvi, ki ju je veljalo za vso II. stopinjo, za prvo in drugo etapo njeno, izpričati: da sta konstanti II. stopinje obe tisti dve formi I. stopinje: »kvadra« ter iz nje nastala »kvintilja« (in ne več sama »kvadra« kakor prvotno); ter da se množi prirastek k tema dvema konstantama v II. stopinji od koraka do koraka, recimo stopnjema od etape do etape dosledno in enakomerno redno za en verz: do tu v prvi etapi $4 + 2$, $5 + 2$; v drugi etapi $4 + 3$, $5 + 3$.

Poleg teh dveh pa potem še dve dejstvi: *dvodelnost* tistega, iz konstante (ki je po vsebini vedno parafraza, variacija neke dane devize, razlaga, »glosa« njena!) — ter iz pripojene jej pritikline oblikujočega se novega kompleksa, ki je vsakokrat en sam organizem, posebna strofa zase; in slednjič: nastop »gesla« samega, ki se je tam v I. stopinji obveljavil ob »kvintilji« le na koncu strofe kot prirastek, dasi je a priori, prav od vsega prvega njen najprvotnejši motiv, prvi in pravi impulz njenega postanka, — nastop »gesla« zdaj tu v II. stopinji na tistem mestu, kamor po svoji naturi res tiče: na čelu vsega organizma!

Poslednji dve dejstvi razvijata, kar je prej v prvi stopinji ostalo še latentno zastrto ter je živelo tam le abstraktno v principu, ne pa jasno izoblikovano v živi nazorni tvorbi, — ter dopolnita to zdaj tu v II. stopinji do konkretne, žive, plastične telesnosti. To je tisti novi korak razvoja tu v primeri s I. stopinjo zistema! Forma, popolnejša forma torej, jasno do skrajne konsekvence razvita forma, — ne pa morda kaka izpopolnitev notranje logike in njenega pranačela!

Dvodelnost v smislu pričujočega arhitektonskega zistema tiči sicer tudi že v tistem organizmu, ki je prvi sad njegov: v »kvintilji«, ki smo princip in logiko njenega postanka spoznali in dognali že tam v I. stopinji. Vendar pa ni tam ta fakt, ta umetniška kvaliteta dvodelnosti, razkroj v sestavne elemente (recimo: v arhitektonske sestavine), — fakt,

da je »kvintilja« rezultat procesa: konstanta »kvadra« + enoverzni »motto«, — izoblikovan do kakršne si koli bodi vnanje obveljave. Narobe; umetniška praksa se naravnost in dosledno izogiblje temu povdarku ter stremi, da zabriše, da zakrije in kar se le dá zastré prvine, ž njimi vred prepad, zév mej obema elementoma, ki je iz njih nastala »kvintilja«: mej »kvadro« konstanto + enoverznim prirastkom. Edini sled, ki nam kaže ter razkriva postanek »kvintilje« iz teh dveh prvin, se je ohranil le v tistih primerih, kjer nastopa v zadnjem njenem verzu — »motto«, deviza celote, ter ga takó krojí od konstante »kvadre« kot nekaj samosvojega; nikjer pa ne, — to treba jasno naglasiti! — v rimanju »kvintilje«.

Nič tega pa ne več zdaj tostran prve stopinje, zdaj tu v drugi stopinji zistema! Kar je bilo zastrtega tam na tej točki, dvigne očito na dan ter resničnoda kar s prstom pokaže umetnik zdaj, ko s krepko potezo loči kos od kosa ter z globoko zarezo dosledno markira mejo med obema arhitektonskima odstavkoma: med konstanto + večverznom pristavkom, — med »gloso« in »geslom«.¹ Nič ne dé, če ni dvo-, troverzni pristavek prav doslovna ponovitev »gesla«; nič ne dé, če torej ni prirastek pravi »motto« kakor bi strogo po načelu pravzaprav moralo biti, ampak je le približen posnetek njegov, ki v njem včasih komajda le še v istih rimah odmevajo sledovi mejsebojnega stika in odnosa; navzlic vsemu temu, ter navzlic vsem mnogovrstnim variantam prevladuje ter se jasno obveljavlja izmed vsega drugega eno: dvodelnost organizma, — konstanta (v njej »glosa«) kot svoj del zase + »motto« kot drugi kompleks, kot drugi (a kar se tiče forme) dosledno samosvoj del celote; pa šteje »motto« dva, tri ali še več verzov, le da šteje več kot enega, t. j., da prekorači tisto prvo stopinjo zistema: vedno in dosledno krepak odmor, zareza, zév, ki plastično-nazorno loči del od dela! In če imamo prav dokaj vzgledov, ki ne utajno stremé, da bi premostili strmi prepad med obema deloma ter ju mejsebojno vsaj nekoliko zblížali z rimo posrednico v prvem (navadno odprtem) verzu pristavka (»gesla«): z rimo, prislanjajočo z istim enakozvočjem drugi del celote (»motto«) k zadnjemu verzu konstante, — vendar ta poizkus, ki hoče povdariti skupnost obeh delov ter s tem enotnost vsega organizma (t. j. vse »volte«), ne zabriše dvodelnosti, ampak jo le ublaži. Bodi »kvadra«, bodi »kvintilja« konstanta »volte«, ob obeh tipih zaključuje po vsebini ter z določenim, stalno zakonitim rimanjem tudi formalno umetnik konstanto (»kvadro« $z a b a b$ ali $a b b a$, »kvintiljo« $z a b a a b$) zase kot

¹ Sledilo bo vzgledov dovolj, ki izpričajo to dejstvo tudi za prvo etapo II. stopinje (za tipe $4 + 2$, $5 + 2$), kakor ga z neizpodbitno določnostjo dokazujejo za drugo etapo (za tipe $4 + 3$, $5 + 3$), vsi toodnosni vzgledi Resendovega zbornika, in nele gorenji, v to razpravo vsprejeti primeri.

samostojno, v sami sebi skončano, vase zakrknjeno celoto — »gloso«, ter loči s posebnim zakonitim številom verzov ter s posebnim, samostojnim rima-njem ($x a a = * a a = a \beta \beta$) od nje drugi del celote: »motto«. In če bi bilo še kaj dvojbe, da je li ta kvaliteta dvodelnosti v II. stopinji zistema res zakonit princip, razgnati mora ter udušiti zadnji pomislek te vrste dejstvo, ki ga Resendov zbornik izpričuje kot priljubljeno posebnost odnosne pesniške prakse z več ko sto vzgledi. Dejstvo namreč, da se na gotovih mestih strofe »volte« pojavlja med pravi-mi, zakonito stalnimi osmerci krajši, in sicer od osmerca natančno za polovico krajši, takozvani »pre-lomljeni« ali »odlomljeni« verz »quebrado«; četvero-zložnik (ter v kataleksi z moškim koncem trozložnik), ki učinkuje s svojo okrajšano razsežnostjo, s svojim presekanim ritmom kot prava pristna pavza, — kot krepak in strm prelom-premor. In kje ter v kak namen uporablja praksa to pavzo? Primeri tu pod črto kažejo, da v pričujoči etapi na dveh zelo zna-čilnih mestih: v zadnjem verzu, torej prav na sklepu in koncu konstante (»kvadre« ali »kvintilje«), — torej za zaključek njen; ali pa v troverznom do-stavku onkraj konstante, v drugem delu celote — kje? — točno na sredi njegovi, v drugem verzu, ki ga oba ostala dva, vsaki od svojega kraja, obje-mata kakor z rokama.¹ Kaj je efekt te tehnike? Poostritev tiste formalne kvalitete, ker do skrajne možnosti udejstvovana izobličba in obveljava principa dvodelnosti! Prvi del — zase, drugi del — spet zase, vsakteri sam v sebi formalno in vsebinsko nele zaokrožena, ampak z ostro pavzo, ki grupira okoli sebe vse ostale verze, do skrajnega v sebi sami sceljena in zaključena, ter s tem samostojno zase odkrhnjena celota; a vendar pa oba dela vkup — le ena sama višja enota, še vedno le en sam kom-pleks, le en sam organizem, — ena sama, bodisi prav da na dvoje deljena strofa.

¹ Le štiri izmed mnogoštevilnih vzgledov te vrste naj navedem tu:

1. Senhora, rresposta maa se daa a qualquer pessoa, & a mym, nem maa, nem boa. Uosso mal he tam oufano, he tam mao de contentar, que nam me quer enguanar, nem me quer dar desenguanar porque s'dar. Eu nam sey onde me vaa, nem m'ey d'yr para Lixboa sem rresposta maa, ou boa. Luys de Meneses. [II./474].	2. Quem quyser saarar o mal que d'ontra molher tyuer, oolhe a que lh'eu dysser. A ora ey por perdida que passo sem na oulhar, vendo-a me custa a vyda, que m'outra nom pode dar, nem tomar. Porque se nom pod'achar quem tanto poder tyuer, se nam em quem eu disser. Symao de Sousa. [III./56].
3. Minha vida nam he vida, coraçam nom me rrepousa com desuayros d'uma cousa. O temor demasiado do mal, que por mym s'espera, me faz que ja o quisera ter passado. E faz-me, que minha vida nom descansa, nem rrepousa com desuayros d'uma cousa. Duarte da Gama. [III./35].	4. Quem diz c'o meu coraçam he de metal, anda lonje de sseu mal. Se metal quereys que sseja, laura-sse com gram fadigua, funde-sse de dor ssobeja, sam sseus males ssua ligua, queyra deos! qu'alguem perssigua este mal, que o tem d'outro metal. Conde do Vimyoso. [III./300].

Kdor jih želi kaj več, naj si odpre Resendov »Cancioneiro« na str. III./116-130, kjer jih v dolgem ciklu (»gangorra« de Lopo de Sousa) dobi na izobilje, mej njimi tudi še nove variante gorenjih četvero, n. pr. na str. III./119 tip 5+3, a s pavzo v pred zadnjem verzu »kvintilje« namestu v zadnjem.

In kakor obveljava dvodelnosti kot posebne kva-litete, pomeni tudi drugo dejstvo: obveljava »gesla« na čelu »glose«, (motto torej pred parafrazo!) — novo popolnost razvoja, ker novo izpopolnitev vna-njega lica, popolnejšo formo tistega organizma, ki dremlje, ki spi latentno v temeljnih principih zistema. »Glosiranje«, »parafraziranje«, »variranje« ne-kega od zunaj podanega ter od zunaj prejetega teksta, to je izvor, to je cilj tiste poezije, ki raziskuje pri-čujoča razprava njene forme. Pa bodi si tisti prvotni, od zunaj prejeti tekst globoka, modra sentenca ali le trenutni vzdih srca, premišljeno izbrana deviza ali le slučajna, malopomembna fraza vsakdanjega obče-vanja, — eno je stalni znak njegov: da je ta tekst prva kal, prvotni impulz, tisti aprioristični »motto«, ki mu velja in ki se iz njega kot prvega motiva šele poraja, kot vsebinski preliv njegov, — »glosa«! Na čelu vsega zistema in pa vsakega posamnega organizma njegovega stoji načeloma kot iskra-mati — »motto«. In to tudi v I. stopinji že, le da tam ta fakt ne pride do izraza v posebni obliki, — ampak šele tostran prve stopinje zistema, zdaj tu v II. stopinji njegovi: in sicer takoj v I. etapi njeni — o čemer bodo sledili vzgledi kesneje, — ter ne morda šele v pričujoči II. etapi, kjer se »motto« pristopnjuje do ob-sežnosti treh verzov-osmercev; že tam se pojavi in konkretno obveljavi prav takó kakor tu v zgoraj podanih primerih II. etape »motto« kot prvi motiv dotične forme same (ter nele vsebine njene!) — takoj na čelu, samostojno zase pred »volto«, ki se po-rodí ter razvije iz njega s pomočjo »glose«-konstante (kvadre oz. kvintilje), po formalnem principu zistema: konstanta + »motto«, po istem principu, ki se je že tam v I. stopinji po njem razvila iz »kvadre« nova tvorba, nova strofa »kvintilja«, poslej v zistemu poleg »kvadre« druga konstanta njegova.

Vendar pa umetniška praksa dobesedno pono-vitev »gesla« za konstanto-»gloso« izbegava ter jo udejstvuje le izjemoma, + ter nikoli ne v svojih boljših proizvodih. Ob četvero- ali peteroverzni kon-stanti, ki stopa kot »parafraza« ali »glosa« med pravi, na čelu stoječi »motto« ter njegov soodnosni, za konstanto nameščeni odmev, je dobesedna ponovi-tev istega besedila povzročala neizogibnoda gosto-besedno monotonijo ter zapuščala vtisek, neprijeten občutek puhle praznote, ker je bil premor vsled tistih štiri, pet verzov konstante odločno prekratek, takó kratek, da ni razdalja zabrisala z novimi vtiski gla-sov »gesla« v sluhu in spominu. Odtod finesa, da je umetniška praksa popuščala v II. stopinji tisti princip, ki ga je obveljavila v I. stopinji ob »kvintilji«: princip, da stoj tostran na koncu konstante ves original »gesla«, točno dobesedno ves »motto«, kar je v »kvintilji« bilo brez ovire mogoče, ker je tam štel le en sam verz ter je nastopal v vsej celoti le enkrat samkrat. A zdaj, ko se je obveljavil »motto« na svojem pristojnem mestu, tam na pričetku vse pesmi, je zadel ta princip ob mogočno oviro, ki se jej je bilo izogniti, a pri tem pa vendarle varovati princip zistema. In našla si je praksa rešitev pro-blema! Označala je tisti prirastek h konstanti vedno dovolj nazorno kot soodnosni odmev »gesla«, kot posnetek prabesedila, varovaje vedno in strogo isto obliko, ki jo je imel »motto« tam gori na čelu, tudi v dostavku tostran konstante: isti verz, isto število

verzov, isto rimanje, — tekst sam pa dobesedno ponavlja le v odlomkih: včasih po cela dva, včasih samo po en verz, večkrat pa le po kako posamno besedo ali celo le dele njene. Nadomeščala je torej »motto« z ekvivalentno parafrazo njegovo, ogibala se pa dobesedne ponovitve prabesedila, ter tako izbegavala praznoti monotonije, ne da bi zavrgla ali zanemarila — princip teorije, ampak vpoštevaje ga strogo in vestno slej kakor prej v I. stopinji ob »kvintilji«, le da sedaj na drugačen način.¹

S tem bi bili I. in II. etapa pričujoče druge stopinje vsega zistema izčrpani, ki sta obedve vkup — prva faza njena. Za proizvode, ki jih poraja ta faza bodisi v I., bodisi v II. etapi svoji, je v Resendovem zborniku ugotovljeno ter stalno v rabi historično skupno ime: »villancete«, — popevka.²

Dosledno nadaljevanje, in sicer takó dosledno, da bi skorajda rekli mehanično, je poslej vse, kar nam še prinaša in nudi pričujoča druga stopinja zistema — v drugi fazi svoji, ki pa prav takó kakor prva zaobsega dve (dasi sorodni si) etapi razvoja ter zatorej tudi form. In kakor ima tradicionalna terminologija za proizvode vse prve faze skupno ime »villancetes«, ustanovila je ter v Resendovem viru

¹ Da olajšam v pričujoči razpravi študij te kvalitete, označam tisto besedilo, kar ga jemlje in povzema v gorenjih in tudi vseh naslednjih primerih »volta« prav dobesedno iz prvotnega »gesla«, s posebnim (kurzivnim) tiskom, da že oko samo zlahka zagleda dotična notranja dejstva.

² Gröber, l. c., II./277: Das typische *Villancete* — enthielt ein 2- oder 3-zeiliges Motto (rime: *bb) und eine 7-zeilige »Wendung« (*Volta*). — Clarus L., Darstellung der spanischen Literatur im Mittelalter, I./123: Bei den *villancicos* wird der Hauptgedanke in zwei oder drei Zeilen vorangesetzt; die Ausführung folgt dann in einer (oder mehreren) Stanzen, welche immer sieben Zeilen haben. — Pripomniti je, da oba ta dva historika vpoštevata le en sam tip: tip s »kvadro« za konstanto, ter zmotno prezirata tip 5+3! — O nazivu *villancete* (ali: *vilhancete*) samem ter o pravem pomenu njegovem primerjaj portugalsko: *villanço*, *villanesco*, adj. = kmečki, surov, preprost; *composição villanesca* = preprosta kmečka pesem, — isto torej, kar *villancico* in *villancete* = preprosta popevka, kratka, da šteje le dve ali tri vrstice. Nadalje špansko: *villano*, -a, adj. neplemenit, kmečki, surov, preprost, neuljuden, nizkoten, podel: sploh nizkega stanu, zato neizobražen; subst. = kmet; *villanesco*, -a, adj. kmečki, odtod: *villanesca*, subst., kmečka, po naše: preprosta narodna pesem; *villanella*, subst., = pastirska pesem s stalnim refrenom na koncu vsake strofe; *villancillo*, in: *villancico*, subst., preprosta Marijina pesem, kakršne prepeva kmečko ljudstvo; f. pl.: *villancicos* pomeni naravnost: prazni izgovori, n. pl.: prazno brezmiselno besedovanje; *villancejo*, *villancete*, božična pesem ali popevka za narodno petje po vaških cerkvah. Prim. francosko: *vil*, -e; *villain*, -e; *vilanelle*, = *villanelle*, subst., pastirska popevka z refreni. Pa tudi italijansko: *vile*, *vilezza*, *viltà*; *villano*, adj. = vaški, subst. = kmetavzar (v zaničljivem pomenu, ki je nasprotno *villico* brez njega); *villanella* (samo knjižna beseda v laščini) = isto, kar španska *villanella*, francoska *villanelle*. In sorodnost imena »villancete« z latinskim *vilis*, -e (po pomenu nasprotnim latinskemu *pretiosus*, *carus*: torej = dober

izporečila tudi za vse formalne organizme druge faze skupno označbo »cantigues«, — pesmi, spevi.¹

Kakor doslej ima tudi poslej vsaka izmed obeh etap po dva tipa novih tvorb, oba tista dva s konstanto »kvadro« ter s konstanto »kvintiljo«. Novi korak razvoja pa je v tej etapi ta, da k tema konstantama priraste sedaj četveroverzno »geslo«; kompleks, ki šteje zdaj štiri, ko v neposredno poprejšnji etapi le tri verze; »motto«, ki se zdaj tu dosledno po dosedanem principu stopnjuje ter pristopnjuje za en enakovrsten verz višje kakor jih je štel v neposredno poprejšnji obsežnosti svoji.

Konstanta + štirje verzi: to je torej tu formula »volte«, ki prispé v tej etapi kot strofa do obsega 4+4, 5+4, — do osmero ter devetero verzov.²

Prevladuje pa v Resendovem zborniku po številu primerov prvi tip drugega za znatno obilico. »Volta« je dosegla v prvem izmed obeh tipov pričujoče etape tako obliko, da je v tej obliki sami pojasnila več ko zadovolj za ta pojav; dosegla je, ker je »motto«, in vsled tega tudi prirastek došel do obsežnosti prve konstante, obliko 4+4: osmeroverzno skupino — iz dveh »kvader«, strofo, ki se prvič doslej v vsem zistemu obveljavi v njej kvaliteta simetrije. In ta kvaliteta, znak tipične, na simetrijo zložene »oktave«

kup, po ceni) ali z: *villicus* (= kmečki, ali še bolje = poljedelski, brez zaničljivega prizvoka) bi odločilo edino dvoje »l« namestu enega. Vsekakor pa naziv »villancete« zaodeva označbo, sodbo ali naziranje, da blagó ni bogvekakó odlično in dragoceno, ampak preprosto ter surovo; seveda pa »villancete« kot naslov v gorenjem pomenu ne obsoja ter ne zaničuje dotične vrste dvorne poezije, ampak opominja le dejstva, da imajo gorenje forme za svoj impulz (»motto«) dvo- ali troverzno strofo, torej kratko strofo tolikega obsega in sorodne oblike, kakršne so v navadi med ljudstvom, na vasi, v preprostih kmečkih, narodnih pesmih! Odtod prenos izraza v to vrsto dvorne poezije portugalske, — ki šteje tudi tu šele »kvadro« kot temelj vseh form ter loči od nje vse strofe z manj ko štirimi rimanimi verzi kot nekaj nižjega.

¹ Značilna je ta razlika v nazivih mej poprejšnjo in pa sedanjo fazo II. stopinje, ker izreka »cantigua« ali »cantiga« neko višje ocenjevanje proizvodov, ki potekajo iz te faze. In odkod to? Ker ni poslej »motto« več dvo- ali troverzna strofa, ampak prekorači to nižjo mejo ter doseže — častljivo »kvadro«!

² Gröber, l. c., II./277: »Als [die Entwicklung] vollendet war, — bestand die typische Muster-*Cantiga* aus 4-zeiligem *Liede* [= »motto«] und 8-zeiliger *Volta*, die im *Cancioneiro de Resende* ausnahmslos noch *trova* heißt«. [Opomba pod črto: »S. z. B. I. 9, 30, 35, 45, 60. Nächste dem Schema 4+8 ist das üblichste 5+10.«] V istem viru prim. morda tudi opis tistih štirih pesmi v Resendovem zborniku II./67-68: »Formell sind sie *Canciones* nach dem erst in 15. Jh. ausgebildeten, peninsularen, festen höfischen Sangestypus; d. h. sie bestehen aus einem 4-zeiligen Thema (*Motto*) und 8-zeiliger umschreibender *Volta*, deren letzte *quadra* in Gedanke und Reim das Thema ungefähr wiederholt.« — Clarus L., l. c., II./123: »Die *canciones* — sind Liederchen in zwei Abteilungen, meist von zwölf Zeilen. Die ersten vier enthalten den Grundgedanken, die folgenden acht die weitere Ausführung und Anwendung.« — Pripomniti je, da prvi vir tu že opominja tudi drugega tipa »volte«: 5+4, ko pozna Clarus pa tudi tukaj le prvega: 4+4.

portugalske in španske, je motiv popularnosti, priljubljenosti in velikega števila strofe z obliko 4 + 4, takó velikega, da jo srečuješ v Resendovem kodeksu malodane od strani do strani. Vendar pa pri tem nikakor ni drugi tip pričujoče etape, tip 5 + 4, brez vse veljave; srečuješ ga pogostoma dovolj, da številnost primerov izpričuje nedvojbeno veljavnost tipa v — zistemu. In to zadošča in odloča!

Tip — s »kvadro« za konstanto (4; + 4):

Motto (4): Poys nam pode sser pyor, α'
se mylhor me nam fyzerdes, β
fazey o pyor & milhor, α'
senhora, que vos souberdes. $\beta.$

Volta (4+4): O pyor ja feyto he, a'
que pyor nam pode sser, b'
o milhor, tenho por fee, a'
que de vos nunqu'ey de uer. $b.$
Poys que pode sser pyor, α'
se mylhor me nam fyzerdes, β
fazey o pyor & milhor, α'
senhora, que vos souberdes. $\beta.$

Dioguo Marquam. [II./35].

Ni pa morda v tem tipu pravilo, ampak le posamen, in sicer redek slučaj, če ponovi »volta« ves »motto«; v dokaz naj zadoščajo štiri variante:

Vzgleđ 1.

Es tan graue mi tormento, α
que, sy me basta my fe, β
es, por el mereçymento α
con que yo me catiue. $\beta.$

Querer oluidar my mall a'
seria loca porfia, b
pues que es pena mortal, a'
y la su fyn es la mya. $b.$
suffro tal padeçimento α
que, sy me basta my fe, β
es por el mereçimento α
con que yo me catiue. $\beta.$

Conde do Vimioso. [II./147].

Vzgleđ 2.

Aperfya meu cuydado α
comyguo, sem me deyxar, β'
tanto, que seraa forçado, α
se dura, da me matar. $\beta.$

Nunca me deyxar tristeza, a
de a ter tenho rrezam, b'
poys vejo meu coraçam b'
contra mym em tal firmeza. $a.$
Faz-me ter desesperado α
tal vyda sem esperar, β'
tanto, que seraa forçado, α
se durar, de me matar. $\beta.$

Pero de Sousa. [III./394].

Vzgleđ 3.

Uym alegre e-esta terra, α
parto triste, porque faz β'
minha paz ficar em guerra, α
pois m'a guerra satisfaz. $\beta.$

Quem na guerra faz por ela, a
nom tera nenhum socorro, b
ja mays nunca seraa forro b
se sse vyr catiuo d'ela. $a.$
Para sempre nesta terra α
tal catiuo je-ele jaz, β'
em ter sempre crua guerra α
& nunca segura paz. $\beta.$

Gonçalo Mendez Çacoto. [II./525-26].

Vzgleđ 4.

Ho quem nunca çonheçera α
todo bem que descobri β'
em vos ver, yorque a ssey β'
& a ele nam perdera l $\alpha.$

Do desquansso conheçido, a
que soo fiçua por memoria, b
nam ha mais, sendo perdido, a
que dar pena sur gloria. $b.$
& pois eu tanto perdy, β'
seruir-vos nunca deuera; α
pois que ja sem vos de my β'
nenhum rremedio s'espera. $\alpha.$

Conde de Vimioso. [II./141].

Kako strogo dosledno po logiki zistema, dosledno v smislu tistega temeljnega in glavnega principa njegovega rastó oblike! Odtod kot poseben znak — zakonita stalnost arhitektonske strukture organizmov v eni ter isti etapi, ali kakor drugače in bolj po domače pravimo: stalnost forme. Pa bodi v tem ali pa v drugem izmed obedveh tipov, vedno organizmi »à forme fixe«, kakor v laški umetnosti n. pr. stanca ali sonet.

Tip — s »kvintiljo« za konstanto (5; + 4):

Motto (4): En esta vyda mortal α'
nom ha hy prazer que dure, β
nem menos tamanho mal α'
que por tempo nam se cure. $\beta.$

Volta (5+4): Assy bem auenturados a
casos, bem aconteçydos, b
coma outros desastrados a
tam çedo, como passados, a
sam de todo esqueçidos. $b.$
he huma rregra geral: α'
nam aver hy bem que dure, β
nem menos tamanho mal, α'
que por tempo se nam cure. $\beta.$

Dioguo Brandam. [II./218].

In tudi tu naj sledé v potrdilo dejstva ter v dokaz, da ta vzgled ni le kak osamljen slučaj, še štiri izmed mnogih variant istega tipa:

Vzgleđ 1.

Senhora, day-m'um seguro, α
poys calar custa mays caro, β
para vos gabar bem craro β
o vosso veludo escuro. $\alpha.$

Isto nam he nouydade, a
senhora, mas he rrezam, b'
que, honde nam ha vontade a
o abyto nam faz frade, a
se o nam faz a tençam. $b.$
E hynda mays vos seguro, α
senhora, por falar craro, β
que no vosso abyto escuro α
eu fuy o que comprey caro. $\beta.$

Dom Pedro d'Almeyda. [III./313].

Vzgleđ 2.

Quem quiser contentamento, α
nam lhe lembrem esperanças, β
poys vemos, que num momento α
se fazem tantas mudanças. $\beta.$

As cousas que daa ventura, a
ela mesma as desfaz, b'
serem de tam pouca dura, a
que nenhuma nam segura, a
gram contentamento traz. $b.$
Desfaça o fundamento α
quem espera em esperanças, β
poys vemos tantas mudanças β
desuayradas num momento. $\alpha.$

Dioguo de Melo. [III./307].

Vzgleđ 3.

Que mil cousas vos mereça, α
senhora, nam pode sser, β'
que sse me possam meter β'
estes crauos na cabeça. $\alpha.$

Muyto ha que he rrezam a'
d'esperar por algum fruyto, b
mas a vossa condiçam a'
faz sser este temporam, a'
& ynda ave-lo por muyto. $b.$
E com'eu jsto conheça, α
senhora, nam posso crer β'
que vos me queirays meter β'
nenhum crauo na cabeça. $\alpha.$

D'Ayres Telez. [III./442].

Vzgleđ 4.

No puedo, triste, dezir α'
la passyon de my partida, β
ny partiendo my beuyr α'
no se deue lhamar vyda. $\beta.$

Partyda mata plazer: a'
partyda causa mudança, b
partyda pone nembrança, b
qu'acreçienta esperança, b
qu'es el mysmo feneçer. $a.$
Assy que causam morir α'
los danhos de tal partida, β
pues byuendo com partir α'
me parto de la my vyda. $\beta.$

Duarte de Resende. [III. 448].

KNJIŽEVNOST.

† Msgr. Anton Zupančič.

V hiši, v kateri se tiska »Dom in Svet«, je dne 7. septembra t. l. zaplapolala črna zastava — umrl je prvi predsednik Katol. tiskovnega društva, msgr. Anton Zupančič. Kot nekdanjemu hišnemu gospodarju naj mu tudi naš list postavi majhen spomenik v znak dolžne hvaležnosti. — Prvič je slišal rajnika pisec teh vrstic kot tretješolec v ljubljanskem Alojzijevišču; na Alojzijevo nedeljo je takrat prof. Zupančič pridigal alojznikom. Govor je moral biti slovstveni umotvor; to sklepam iz vtisa na nas vse. Rajnik je znal mladini govoriti, pa tudi zanjo zanimivo pisati. V Čitanki za I. gimnazijski razred še sedaj radi čitajo učenci njegovo zgodovinsko povestico: »Mati in sin«; v Čitanki za III. razred nahajamo vzoren opis: »Zimsko življenje«, ki je bil gotovo že marsikdaj podlaga kaki domači ali šolski nalogi. V tem spisu se zrcali rajnikova ljubezen do prirode. V Čitanki za V. in VI. razred srečamo kulturnozgodovinski spis: »V Pompejih«, katere je popisal na podlagi svojih potovanj v Italijo. S svojim lepim prevodom Wisemanove »Fabiola« je zanetil v premnogem dijaku veselje za starokrščansko zgodovino. Njegovo poglavito delo pa je bilo seveda namenjeno bogoslovcem 4. letnika, »Duhovno pastirstvo«, v štirih knjigah. — Književnost v svitu krščanskih resnic mu je bila vedno pri srcu; o tej njegovi ljubezni priča ves razvoj Katoliškega tiskovnega društva, pričajo časopisi, ki izhajajo v Katoliški tiskarni v Ljubljani. To ponosno sloslojje mu bo najlepši nagrobni spomenik. N. v m. p.!

Urednik-namestnik.

Oton Zupančič: Sto ugank. Tisk »Učit. Tiskarne.« Založila »Omladina« v Ljubljani 1915. Cena vez. 90 v. V tem velikem času gre Zupančič pa izda drobno knjižico — ugank. Ali ni to tudi uganka? In ali se ni s tem ponižal na nivô »Pratik« in »Koledarjev«? Pesnik je sam svojim ugankam napisal motto:

Sto ugank —
tristo zadrž,
tristo zank.

Kratko, kajne? Tudi mi govorimo kratko! Naša sodba o knjižici je: sto ugank — sto poetičnih slik (metafor), sto pesmic, sto dovtipov, sto smehov, sto epigramov, sto jezikovnih umotvorčkov. Namenjene so te stvarce seveda najprej deci; ali segli bodo po njih tudi odrasli: zajemali bodo iz njih sestavljalci čitank za ljudske in srednje šole; prišli bodo naši ilustratorji: iz vsake uganke lahko napravi sliko, takó je vse plastično, in tekst pod sliko je že narejen; hvaležen bo prirodoslovec, ki bo lahko dobro zabelil svoje opise n. pr.

Poznam rudarja —
Goré ustvarja. (Krt.)

ali;

Krono nosim,
v svili hodim,
v svetli kočiji
peš korakam. (Pav.)

Zanimanje bo s prvo besedo vzbudil zemljepisec če bo pričel svoj popis n. pr. Krasa z uganko:

Iz razdrtega korita
lačna vrana sito pita.

(»Razdrto korito« pa zdaj tudi lahko razdrto strugo Ljublanice pomeni.) Dobil bo nekaj zase tudi katehet, n. pr. ko bo govoril o monštranci, lahko dobro porabi uganko:

Zlato solnce,
v solncu luna,
v luni hlebček,
v hlebčku Bog.

Zlasti pa se bo teh stvaric razveselil — jezikoslovec. Kakó naj zanimivo razlaga III. del slovnice, besedotvorje, n. pr. o izpeljavi pridevnikov na: ast, at, av...? Vzel bo knjižico, pa začel (št. 4):

Suhljato, kosmato,
bradato, rogato,
a niti kozel niti vrag.

(Senene vile s senom.)

In hvaležni bodo pesniku seveda predvsem — starši, ki bi radi svojim otrokom kaj povedali.

Seveda, vse se niso enako posrečile; nekdo mi je rekel, da so baš najkrajše najlepše. Časih se metafora ni posrečila, kakor n. pr. št. 49:

Zvrhan vrč ognjenih rož,
v rôkah zlat drži ga mož,
semtertja ga maje,
Bogu slavo daje.

Kadilnica — vrč? Mogoče je, da se lena domišljija nas, starih ljudi, spotika tam, kjer bo živahna otroška hitro razvozlala zanko, zlasti če bo pripovedovalec malo pomagal z mimiko.

Večkrat pa je res, kakor pravi št. 36 (podkev)

Prebito —
zvito:
konj na meni,
jaz na konju,

večkrat je res »prebito« zvito.

Naše slovstvo, zlasti mladinsko, ima pač še marsikatero vrzel, je res kakor prazen kozolec na polju.

Sredi polja jasen grad:
sama okna, nič ni vrat;
bogatini pridejo,
okna z zlatom zazidajo. (št. 9.)

Pesnik Ž. je izvršil s to drobno knjižico važen čin: povzdignil je neliterarno revico med literarne oblike. O nje bistvu bo zdaj poetika lahko govorila. »Ugankam« želimo mnogo veselih in srečnih reševalcev.

Dr. J. Debevec.

Dragan Šanda: Lepa Vida. Tragedija. Str. 176. V lastni nakladi. Knjigotiskara D. Hauptfeld, Karlovac, Hrvatska. 1915. (Vse pravice pridržane. Za oder rokopis.) — Pretresljiva je snov naše narodne pesmi o lepi

Vidi; kaj čuda, če so se je opetovano lotili romanopisci in dramatik. Za prozaistom Jurčičem je prišel dr. J. Vošnjak, ki je — bistveno po Jurčiču — snov prelil v dramo, ki pa ni vzbudila pozornosti. Pred par leti je Ivan Cankar eno svojih dram krstil za Lepo Vido. Kritika je takrat rekla, da ta Cankarjeva drama nima z narodno Lepo Vido nič opraviti. Pot je ostala torej še vedno odprta: Kdo bo spravil na oder tisto in tako Vido, o kakršni je peval naš narod v davni? Nepričakovano smo letos v juliju iz Broda v Slavoniji prejeli zgoraj omenjeno tragedijo Šandovo. Naj vsebino kratko naznačimo: Dejanje se godi koncem 15. stoletja, in sicer deloma na slovenskem obrežju jadranskega zaliva, deloma v Kordovi na španskem. Pred prvim činom se je po avtorju zgodilo to-le: Nekje na Slovenskem je pred sto leti živela slavna grofica, ki je — »vnemši se v ljubezni grešni za meniha-svečenika« — rodila dekletce; nesreča, prokletstvo je spremljalo odslej mater in hčerko, in hčerke hčerko, mater Vidino, in končno Vido, ki se je zoper voljo očetovo — mati je bila že mrtva — poročila v daljni kraj, k morju, z ribičem Drejo (Andrejem) ter mu rodila sinčka-edinca. Tu zastavi naša drama. Vida hodi prat k morju; otrok se igra v nje bližini. Vida sanjavo gleda v daljine in hrepeni po neki neznani sreči. V tistem času se je mudila v naših krajih španska vojska. Njen poveljnik je bil Gonsalvo. Ta nastopi; v prvih dveh činih vidimo, kako se Vida odloči, ostaviti moža in dete in iti za Gonsalvom, ki pa ne sluti, da je Vida poročena žena. Tretji čin: Gonsalvo je na vrhuncu svoje sreče, češčen od kralja, ljubljen od vojakov. Krona vse sreče zanj pa je ljubezen Vidina. V tem pa se začno zbirati nad Vido temni oblaki: Diego, zvesti oproda Gonsalvov, izve, da je Vida poročena žena in mati; razen tega pride poslanstvo iz Španije, da je kralj neko svojo sorodnico izbral Gonsalvu za ženo. Vido začne gristi vest. V četrtem činu smo v Kordovi: Gonsalvo mora za nekaj dni odpotovati; zvesti straži (Diegu, Pedru i. dr.) ostavi Vido; tedaj prijaha v sijajnem spremstvu od kralja izbrana nevesta Gonsalvova — Doña Jñes — in smrtno razžali Vido, ki se pa tudi vzpne proti njej v svojem žaljenem ponosu. V petem činu nastopi najprej Dreja, ki je prišel — tajno pozvan od Diega — v Kordovo iskat ženo. Baš ide svatbeni spreved — z Vido in Gonsalvom kot nevesto in ženinom — v katedralo k poroki; Dreja zakriči iz gneče: »Vida! Takšno te najdem!« Vida se onesvesti. — Pravica terja, da pride Vida kot lažnivka in verolomnica v ječo. V ječi jo obiše Dreja. Tu se zdi — zadnji motiv napetosti — da se bo še vse dobro izteklo: Dreja jo prosi, naj se vrne lepo z njim domov, sodniki so pripravljene ji vse odpustiti. In res je Vida voljna to storiti. Mimogredé pa še vpraša, kaj je z otrokom. Dreja odgovori — nič hudega sluteč — da je sirotek umrl. Tega udarca Vida ne prenese; vest ji očita, da je ona umorila dete. V obupu zaužije strup. Ob mrtvi jočeta Dreja in Gonsalvo. — Drama je pisana izvečine v jambičnih trohejih, vmes je nekaj humoristično nadahnjenih prizorov v prozi, pa lirične partije za petje in glasbo. Delo spominja — pa to ni graja! — na velike vzore: v liričnih partijah na starogrški kor, v proza-prizorih na Šekspirja, v nekaterih monologih na Fausta, ki razglablja o bistvu svetovja in življenja. Avtor na važnem mestu izpoveda krščansko naziranje o vesoljni sodbi: tam, kjer Diego pravi, da

vesoljstvo bi bilo gluposti izbruh,
če si osvete neizbežno kal
rodilo ne bi vsako djanje krivo. (Str. 86.)

Naša sodba o pesnitvi je ta: dobili bi z njo prav lepo dramatično delo, oziroma opero, ako bi pisatelj 1. črtal vsaj $\frac{2}{3}$ verzov; v šestih urah tega teksta ni mogoče preigrati; in vsakega umetnika (bodi kipar, bodi slikar, bodi pesnik) je prva naloga, da vso nepotrebno navlako oklesti, odbije in zavrže, brez usmiljenja; 2. ako bi dikcijo napravil umevno, manj obloženo z metaforami (časih preveč drznimi) in bolj slovničnopravilno (proč z oblikami n. pr. gen. pl. čustvâ m. čustev, nja m. njega, čmu m. čemu, dih vê m. veje... sploh proč s koseskizmi in koseskovanjem!)

Opomba. Knjiga se naroča — cena 3 K broš. — naravnost pri pisatelju, začasno: Brod v Slavoniji; literatom je brezplačno na razpolago. Dr. J. D.

Viktor Bežek: Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom. B. Občno vzgojeslovje. Prvi snopič. V Ljubljani, 1914. Založba »Slov. šolske Matice«. L. 1913. je izšel te učne knjige I. del (A): Osnovni nauki iz dušeslovja. Jako ugodno oceno je napisal v Dom in Svetu, 1914, str. 196 nsl. dr. Janko Bezjak. Zdaj je pričelo izhajati Občno vzgojeslovje (B); kadar bo v celoti pred nami, je ocenimo.

R. F. Magjer: Crveni križ i drugi zapisci sa sela u oči rata. Osjek 1915, 1 K 50 h.

Ideja, iz katere je vznikla ta zbirka kratkih sličic, je izborna in njena snov gotovo neizčrpna — to se mora priznati. Priznajmo to z namenom, da se tudi pri nas dvigne kak povestničar, ki nam bo bodisi v malih obrisih — kakor gosp. R. F. Magjer — ali z obširno povestjo ali z romanom slikal, kako je vplival začetek, početek ter potek sedanje silne vojske na dejanje in mišljenje našega, osobito preprostega naroda.

Gospod Magjer je to storil z ozirom na jedrega, preprostega slavonskega seljaka. Označeval je ondotni narod že pred leti v svoji prvi zbirki »Zapisci sa sela«; a odkrito priznam: dočim so bili oni Zapisci nekam premehki, preveč površinski, je postal naš pisatelj, očitno pod mogočnim vtiskom sedanjih veledogodkov, krepak in prepričevalen. Kremenito, prirojeno junaštvo in prirodna nežnost odseva iz vseh nastopajočih oseb in zbuja v bralcu zanos pa tudi srčen smeh ob pogledu na to krepko, nepokvarjeno, domovju vdano, včasih groteskno naivno ljudstvo. Pretiravanja pa se pisatelj (za Boga!) naj ogiblje, ker si je pretirana resnost v sorodu s smešnostjo. V sličici »Prvi« se menda ni popolnoma izognil tej opasnosti; da bi namreč stari ded resno zahteval, naj mu župnik prvega vnuka krsti za »Indeburga« (t. j. Hindenburga) — tu je pisatelj zavozil v močvirje, dasi optima fide. — Najboljši spis je »Dvije vijesti«.

Dr. Jos. Tomišek.

K zgodovini Gregorčičeve »Soči«. V letošnjem »Ljubljanskem Zvonu« (št. 7, str. 334 nasl.) je J. Pobješar obelodanil to-le zanimivo beležko o Gregorčičevi odi ali davoriji »Soči«: Pesnik sam je štel ta srčni proizvod med svoje najčvrstejše porojenke. Rad je poudarjal, da je francoski pisatelj Charles Nodier že pred njim vzhičeno poveličeval brdko hčerko planin, divno Sočo. Blizu meje teče; ponekod v dolenjem teku se plazi tik grobov slovenskega domovja, a njena zi-

belka, gorske dobrane, med katerimi šumi, so naše. Tudi teh se hoče polastiti tujec. Gregorčič je poznal pohlepnege sosedu in pred 36 leti prorokoval, da »daleč ni ta dan«, ko »vihar grozan, vihar strašan prihrumel z gorkega bo juga, divjal čez plodno bo ravan« ob Soči... V rokopisu, ki je šel za natisk leta 1882. v tiskarno in ga je imel prej v rokah pesnikov prijatelj Fran Erjavec, je stalo v predzadnjem verzu: zêmlje željne; poslednjo besedo je prečrtal potem Gregorčič in nadomestil z »lačne«. Na to izpremembo ga je nagnila Erjavčeva opazka, zabeležena s svinčnikom pod pesmijo; glasi se: »Tu je prvotno stalo: zemlje lačne, kar se mi bolje dopada, ker več pové nego željen.« Prvotno, pravi Erjavec, namreč v »Zvonu« leta 1879. Zanimati utegne, da je imela pesem »Soči« v omenjenem rokopisu na koncu še dva verza:

Na zemlji tvoji tujcev tropi
Naj ne dobódo ni — grobov!

Oba verza tičita v oklepajih in sta prečrtana s črnilom; prečrtal ju je pesnik sam — v prid pesmi, preden je bil dal rokopis v pregled Erjavcu, ki izpustu ni oporekal.

Gospod profesor Puntar pa nam je poslal to-le beležbo, ki nam še natančneje pove, kdaj in v kakšnih okoliščinah je nastala oda »Soči«: Gotovo marsikoga zanima, kdaj je nastala ta zdaj tako proslavljena pesem slovenskega pesnika — ne diplomata. Dr. Avg. Žigon je o tem nekoč »pri Fonu« v Gorici vprašal pesnika samega. Odgovoril mu je, da v sedmi šoli. Torej v l. 1862/3., ko je bil šolar njegov učitelj slovenščine. Pesem je bila prvič natisnjena v Stritarjevem »Zvonu« 1. avgusta 1879., str. 225, s podpisom »Gr.« Med prvim konceptom v sedmi šoli in prvo objavo je preteklo torej 16 let. Imamo li zdaj prvi ali predelani tekst? Brez dvojbe da predelani. Pomisliti treba samo na kritično leto 1866. in vse, kar je z njim v zvezi. Italija — in mi. V tej perspektivi dobiva izrazitost pesnikovega domoljubja historično podlago, posebno za tiste veleznačilne »tujce zemlje lačne«. Marsikaka ostrina in poanta je dobila tu v tem dogodku šele svoj pravi izraz. Kajti drobne pesnikove »Domorodne iskrice« so se tekom let razpalile v velikansko kresno grmado ob uri — laške nevarnosti.

Dr. J. D.

V »Ljubljanskem Zvonu« 1907. (na str. 144) izporoča Ksaver Meško Gregorčičevo besedo o Soči, ki jo je govoril pesnik 8. novembra 1905: »In oktobra, pravite, je bila Soča zelo krasna? — Res me veseli, da vam ugaja. Tudi je ni na svetu reke in vode s krasnejšo barvo. Še pisatelj »Ivana Zbogarja«, general Napoleonov, pravi, da je videl mnogo krasnobarvnih voda, a take še nikjer. In ta je videl nekaj sveta!« Pisatelj »Ivana Zbogarja«, Charles Nodier, pa ni bil nikoli general Napoleonov, ampak linguist, bibliograf in beletrist francoski, čigar znanstvena dela je zelo cenil tudi naš univerzalni M. Čop, ki si je iz »Zbogarja« celo prepisal na ovoj drugega zvezka Moratinovih Komedij Nodierjev opis Trsta (po I. izdaji: Paris 1818).¹ Nemirno življenje tistih dni je učenjaka in

beletrista privedlo s francosko vlado za Napoleona v naše kraje: najpoprej v Trst, odkoder je bil januarja l. 1813. imenovan v Ljubljano za bibliotekarja ljubljanski licejki, kjer je ostal do m. septembra istega leta, ko se je pričela avstrijska reokupacija kranjske dežele.¹ Kot

rietés litteraires et philosophiques. (Paris 1829). — 3. Souvenir, épisodes et portraits pour servir a l'histoire de la révolution e de l'empire. (Paris 1831). — Za Čopom pa je še pridobila: Jean Sbogar. (Paris 1818) ter laški prevod: Giovanni Sbogar, il bandito. Libera versione del Dr. Fr. Bianchi. (Trieste 1855); nadalje: Examen critique des Dictionnaires de la langue française. (Paris 1829), in: Notions elementaires de linguistique. (Paris 1834), poslednji dve iz Čopove lastnine. Slednjič ima tudi »Spomine iz mladosti« in slavni »Zadnji banket Žirondistov« v nemškem prevodu, ter išče Kržišnikov slovenski prevod »Ivana Zbogarja« v ponatisku iz l. 1887.

¹ 24. decembra 1809 se je odpovedal Fr. Wilde (ki je vsled cesarskega odloka z dne 27. avgusta 1788 prišel v Ljubljano za profesorja filozofije na takratni licej ter bil z gubernijalnim odlokom z dne 11. aprila 1789 imenovan za bibliotekarja ljubljanske licejke), svoji bibliotekarski službi, ko je bil dne 16. novembra 1809 dospel v Ljubljano — Marmont. Wilde je odšel na Dunaj ter dobil tam dosmrtno mesto na vseučilišču († 31. julija 1828: Wiener Zeitung 1828, pag. 759). Za Wildejem, ki je bil prvi bibliotekar ljubljanske licejke, je sledil za Francozov provizorično profesor zgodovine na ljubljanskem liceju Mih. Lieb (od januarja 1810) do 31. oktobra 1810, ker je bil 29. oktobra 1810 imenovan grof Hieronimo Agapito iz Trsta v Ljubljano na licej za profesorja retorike in občne zgodovine ter licejki za bibliotekarja. A ostal ni dolgo: od oktobra 1811 je bilo mesto spet prazno; in supliral je bibliotekarja od oktobra 1811 nadalje Matija Kalister, profesor matematike in naravoslovja na ljubljanski gimnaziji, dokler ni bil januarja 1813 imenovan kot redni naslednik Agapitov novelist in učenjak Charles Nodier iz Trsta v Ljubljano za bibliotekarja in urednika listu »Télégraphe officiel«. (Stefan K., Gesch. der k. k. Studienbibliothek in Laibach, pg. 54/58). Izhajal je list kakor že prej od pričetka l. 1812 tudi zdaj v dveh ločenih izdajah: 1) v francosko-italijanskem besedilu, 2) v nemškem besedilu — do št. 68., t. j. do torka dné 24. avgusta 1813, ko je nemška separatna izdaja prenehala, tisti zadnji dan pred umikom guvernerja Fouché-ja iz Ljubljane v Trst, a odtam v Gorico. (Prim. »Tél. off.«, št. 70, ddo. 31./VIII. 1813 v dopisu »Laibach den 25. Aug.«: »Unser General-Gouverneur ist heute Abends von hier nach Triest abgereist.«) Za številko 68. so bile natisnene (po odhodu guvernerjevem) v Ljubljani še tri številke lista (in sicer št. 69: 26./VIII., št. 70: 31./VIII., št. 71: 5./IX. 1813), — vse tri še vedno v vseh treh jezikih kakor doslej, a zdaj takó skrčene, da so vsi trije izhajali združeni v eni sami (trojezični) izdaji: francoski-nemški-italijanski. Zadnja ljubljanska številka Nodierjevega lista je bila torej (trojezična) št. 71.: z dné nedelje 5. septembra 1813. List se je nato preselil za Fouché-jem v Trst, in z listom tudi bibliotekar Nodier sam, ki je v Trstu dal natisniti še ostale zadnje štiri številke, in sicer (ne takoj v terek, — ta dan je bil pač radi preselitve v izdajanju presledek, — ampak) številko 72: v četrtek 16./IX., 73: v nedeljo 19./IX., 74: v terek 21./IX., 75 (zadnjo): v sredo 22./IX., — vse štiri tiskane z noto »Trieste, de la Typographie de l'Intendance de l'Istrie 1813.«, in vse štiri le še dvojezično: v francoščini in italijanščini. Taka je torej zgodovinska osoda Nodierjevega lista »ilirskega«. Iz Gorice je Nodier šel na Francosko, odkoder ga ni bilo več v naše kraje, ampak se je po »restav-

¹ Ljubljanska licejka je imela takrat naslednja dela Nodierjeva: 1. Bibliothèque sacrée grecque-latine, comprenant le tableau chronologique biographique et bibliographique des auteurs inspirés et des auteurs ecclésiastiques, depuis Moïse jusque a saint Thomas d'Aquin. II. Edition. (Bruxelles 1828). — 2. Mélanges tirés d'une petite bibliothèque, ou va-

bibliotekar je pričel v Ljubljani svoj roman »Jean Sbogar«; kot urednik listu »Télégraphe officiel« pa je bil žurnalist v politični službi takratnega generalnega guvernerja Fouchéja, a sam nikoli ne — general.¹

Da pa dobi historična beseda Gregorčičeva neko konkretno vsebino v naših mislih, naj sledi tu še tista himna o Soči sama, v historičnem besedilu prvega prevoda našega, kakor je izšla l. 1886. in kakor jo je nekoč bral tudi Gregorčič sam, ki pa je najbrže poznal »Ivana Zbogarja« že prej, če ne v izvorniku, pa gotovoda v italijanskem prevodu, tiskanem v Trstu že leta 1855. Dotični odstavek slôve:

»V takem duševnem položaji potovala je (gospodična Antonia) dalje sredi krásotivih poljan. Videla je bodoči dan smehljajočo se Gorico, bogato v cvetji in sadji, katera že od daleč očaruje oko potniku, baš prihajajočemu iz peščenih pustinj istrskih rebrij. Staro-

raciji«, od l. 1814 naselil spet v Parizu, postal l. 1823 tam višji bibliotekar, izdal tam svoja zbrana dela (Oeuvres de N., 1832 do 1834, v 12 zvezkih, »Ivana Zbogarja« takrat prvič z odkritim imenom ter s posebnim, za naše kraje veleznamenitim predgovorom!), dobil potem l. 1833 članstvo akademije, ter umrl tam 27. sept. 1844 (*29./IV. 1780 v Besançonu).

¹ Kranjska je imela vsega vkup štiri francoske guvernerje: prvi je bil Marmont, drugi general Bertrand, tretji Junot, in ko je ta zblaznel, kot četrti in zadnji policijski minister Napoleonov Fouché, vojvoda otrantski, ki mu je bil v mladosti učitelj — Nodierjev oče. Bil je Fouché v Ljubljani le od 29. julija do 25. avgusta 1813; umrl je v eksilu v Trstu 26. decembra 1820. — O tem ter posebej o Nodierju prim. »Laibacher Wochenblatt« 1884: (A. Dimitz), Charles Nodier in seinen Beziehungen zu Krain. I. Generalgouverneur Fouché. (Nro. 210/212 : 16./30. VIII.); II. Jean Sbogar. (Nro. 213 : 6./IX.); III. Die Congreßzeit. (Nro. 214 : 13./IX.). Nodier sam je pisal o teh letih ter o svojem bivanju v Ljubljani v svojih »Spominih na republiko in na cesarstvo«. Podrobno biografijo in literaturo si za komentar dandanes najde sicer lahko že prav vsakdo sam v »Mayers Konversationslexikon-u« VI. Aufl., zv. 14/726, kakor tudi v Herderjevem Konv.-Lex.-u pod: Nodier Ch.!

— Soči, najponosnejšej iz vseh rek italijanskih in grških, katera premiče, nizko vzglobljena mej dve s srebrnim peskom kriti gorji, svoje valove, modre in čiste kakor vedro nebo, katero se v njih zrcali; če nebo zakrivajo oblaki, njegov lazur kaže Goričanom svetla Sočina površina.«¹

Ali ti ne brni po duši spomin iz »Soče«? »Rad gledam ti v valove bodre, valove te zelenomodre: temna zelen pogorskih trav in vedra višnjevitost višáv lepó se v njih je zlila; na rósah sinjega nebá, na rósah zelenih gorá lepóto to si pila; — krásna si hči planín!«²

¹ Poslovenil Jos. Kržišnik. (SN 1886, št. 19, 25./I.).

² Original gorenjega prevoda pa je ta: Elle vit le lendemain la riente Gorizia, riche de fleurs et de fruits, et dont l'aspect charme de loin les yeux du voyageur, nouvellement sorti des sables inféconds de la côte d'Istria. Les souvenirs antiques se réveillent si naturellement sur ce coteau chéri de la nature, ou s'y conservent avec tant de facilité, qu'on croit y vivre encore sous l'empire poétique de la Mythologie. Les belles s'y promènent sous des berceaux dédiés aux Grâces, les chasseurs s'y rassemblent dans les bosquets de Diane: c'est de là qu'ils descendent pour aller surprendre leur proie dans les champs qui bordent l'Isonzo, l'Isonzo, la plus élégante des rivières de l'Italie et de la Grèce, qui roule, profondément encaissée entre deux montagnes d'un sable d'argent, ses flots bleus de ciel, aussi purs que le firmament qu'ils réfléchissent, et dont ils n'ont pas besoin d'emprunter l'éclat. Lorsqu'il est voilé par des nuages, l'habitant de Gorizia retrouve son azur à la surface limpide de l'Isonzo. (Charles Nodier, Jean Sbogar. Paris 1818. Tome I., chapitre VI., p. 126/128). Ali bo morda doživelo to delo kdaj med nami nov, modern prevod iz kakega umetniških fines večjega peresa? —

Dr. A. Ž.

TO IN ONO.

Naše slike.

Slike, ki jih prinaša ta dvojna številka »Dom in Sveta«, ne potrebujejo razlage. Same govore dosti jasno govorigo. Ker je pa že hvalevredna navada, da se slikam doda tudi besedilo, da se slike ali analizirajo vsebinsko in formalno, ali da se na njih pokažejo dobe razvoja dotičnega umetnika, ali da se umotvorom odkáže določeno mesto v splošnem razvoju umetnosti in tako dalje, zato naj tudi topot tako ostane. To more biti le koristno. Saj nas skušnja uči, da smo mi moderni ljudje vsled slikarskega impresionizma navaženi tudi gledati slike impresionistično, ali recimo, bolj površno, kar je zlasti kvarno in nam ne daje dovoljnega užitka pri slikah starejših dob, pri slikah vsebinsko in sestavno bogatih. Zato se hočemo pri nekaterih ilustracijah pričujočega sešitka nekoliko pomu-

diti in si jih ogledati bolj podrobno. Vem, da bo za mnoge ta razlaga odveč.

Apokaliptični jezdec.

Slike resne vsebine, primerne času, ki v njem živimo. V treh umotvorih gledamo rečene jezdece pred seboj. Dürerjeva risba spada k grafični umetnosti, kompozicija Corneliusova je namenjena za monumentalno sliko na presno, Böcklinovo delo je samostojna slika na platno. Zato vidimo, da so slike v svojem značaju kaj različne.

Misel slik je vzeta iz Razodetja sv. Janeza, šesto poglavje. V njem je popisana vizija, v kateri gleda evangelist, kako božje Jagnje odpira izmed sedmero šest pečatov skrivnostne knjige. Ko se odpro zaporedoma prvi štirje pečati, se prikažejo štirje raznoliki jezdec, simboli Gospodovih slov: zmage, vojske, la-

kote, smrti, predhodniki najstrašnejših sodb božjih, da obiščejo ves svet. Denimo semkaj kar besedilo iz apokalipse, v kolikor je podlaga naših slik. Glasi se:

»In videl sem in glej: bel konj, in jezdec na njem je imel lok, in podelé mu krono in odšel je kot zmagovalec, da zmağa.

.... In izšel je drug, rdeč konj in jezdecu na njem je bilo dano mir vzeti z zemlje in da naj se koljejo med seboj in dan mu je bil velik meč.

.... In glej, črn konj in jezdec na njem s tehtnico v roki.

In slišal sem glas... rekoč: Mérica pšenice za en denar in tri merice ječmena za en denar....

.... In glej, bled konj in jezdec na njem, ime mu je smrt, in podzemlje (pekel) gre za njim; in mu je bila dana oblast pomoriti četrtino zemlje z mečem in z lakoto in s kuĝo in s pozemskimi zvermi.«

Na podlagi tega besedila poglejmo posamezne slike. Najprej Dürerjevo. L. 1498. je izdal Dürer štirinajst listov ilustracij apokalipse v lesorezu nenavadno velike oblike, prvo svoje večje delo, ki si je z njim pridobil tudi prvo slavo. Ni bilo lahko ilustrirati skrivnostne, težko umljive vizije apokalipse, ki so se dale le težko spraviti v primerno zunanjo umetniško obliko. Ali je bil Dürer v tem popolnoma samostojen? Skrivno razodetje je imelo kot edina preroška knjiga novega zakona vedno veliko privlačnost za ljudstvo. V miniaturah rokopisov srednjega veka nahajamo pogosto prizore iz apokalipse. Tudi monumentalna plastika ni brez njih. Tako n. pr. so na srednjem velikem portalu stolnice Notre-Dame v Parizu poleg drugih simboličnih podob izklesani apokaliptični jezdec. Pozneje so tudi v tiskanih biblijah posebno obširno ilustrirali apokalipso, v nekaterih biblijah je celo apokalipsa edini ilustrirani oddelek.

Dürerjevo delo sloni torej na tradiciji. V mnogem pa je izviren. Kar je bilo poprej le ilustracija, je dobilo v Dürerjevih lesorezih samostojno umetniško vrednost. Za najboljši list tega dela je veljal od nekaj četrta list, prizor štirih jezdecev. Prvi vtis, ki ga dobimo pri pogledu na to sliko, je, da se je Dürerju posrečilo vobče zadeti zmisel svetega teksta, predočiti neustavljiv pohod nepremagljivih, z božjo močjo oboroženih jezdecev. Formalno je to izraženo v motivu viharneĝa gibanja, ki se mu mora vse ukloniti. Pred Dürerjem so apokaliptične jezdece upodabljali posamezne, kakor nastopajo v sv. pismu. Dürer jih je združil v eno sliko in eno skupino, ki kaže moč posameznih jezdecev v zvišani meri. Na močnih konjih — le smrt sedi na suhem, lenem kljusetu — jezdijo v hitrem diru preko zemlje. Tem strašnim jezdecem, ki niso s tega sveta — zato so dvignjeni nad zemljo, — se ni mogoče postaviti v bran. To dobro izraža gruča padlih ljudi na zemlji. Tudi moški, ki hoče prestrašen uiti usodi, bo moral pasti.

Motiv gibanja je tudi v posameznostih dobro izražen. Jezdec gledajo v daljavo. Kar se godi neposredno pred in pod njimi, za to se ne menijo. Angel z močno razprostrtimi peruti ukazuje jezdecem. Zadnji jezdec, po besedilu sv. pisma zmagovalec, ki ga pa umeva umetnost z ozirom na zadnjo vrstico vizije o četrtem jezdecu kot kuĝo, proži lok, da odstrelí puščico, drugi, vojna, dviga meč, tretji, lakota, vihti prazno tehtnico, kakor se vihti bič, četrti, smrt, drži vile, trizob.

Če pogledamo sliko z ikonografične strani, opazimo, da stoji Dürer v tem še v srednjem veku. Smrt je upodobljena kot star berač, ki ga je sama kost in koža. Tako so namreč upodabljali smrt v srednjem veku. Okostje kot personifikacija smrti nastopi šele v renesansi. Pekel, podzemlje, je odprto pošastno žrelo, tudi motiv srednjega veka. Prva žrtev podzemlja je pri Dürerju kronana glava.

Risba Dürerjeva ni brez slabosti in brez hib, marsikaj je zarisano. Pravilne risbe konja še ni obvladoval. Zato je risbi v korist, da je zadnja polovica konjskih trupel skrita, zlasti, da ni zadnjih nog videti. Vobče je tudi v črtah nemirno vrvenje, vse je prenapolnjeno. Pozna se manira lesne plastike 15. stoletja.

Dürerjeva apokalipsa je morala imeti velik vpliv in hitro se je razširila. Lahko si mislimo, kako so ljudje te ilustracije premostrivali in jih primerjali z biblijskim tekstom, ki je bil tiskan na drugi strani. L. 1511. je izdal Dürer drugo izdajo in ji je dodal naslovni list, tako da je imela ta izdaja 15 listov. Tudi na poznejše slikarje in ilustratorje je vplivala Dürerjeva apokalipsa. Vse 16. stoletje je v tem oziru odvisno ali naravnost ali posredno od Dürerja. Celo na Francoskem, v slikanih oknih 16. stoletja se nahajajo kompozicije, izvršene na podlagi Dürerjeve apokalipse.

Apokaliptične jezdece si je izbral tudi Peter Cornelius (1783.—1867.) za eno izmed fresk, ki naj bi krasile nameravano kraljevo grobnico pri stari stolnici v Berlinu. Načrte in kartone za te freske je delal v letih 1843.—1848. Pri kompoziciji za sliko apokaliptičnih jezdecev se je Cornelius držal splošno Dürerjeve osnove, v vsem se pa vidi velik napredek tako glede zamisli in pojmovanja vsebine, kakor glede izraznih sredstev. V Corneliusovi kompoziciji je takoj vidna velika dramatska sila in mogočna aktivnost, bolj tesna zveza mističnih jezdecev z zemljani. Tudi skupina jezdecev samih je bolj enotna, jezdec - smrt je v zvezi z ostalimi tremi jezdeci, dočim jezdí pri Dürerju bolj ob strani in tvorijo le drugi trije enotno skupino. Pri Dürerju je narisan enolični hitri tek konj, Cornelius je komponiral splešene, podivjane konje, primerne groznim jezdecem, in vsakega v drugačnem gibanju. Vsak jezdec ima v silnem boju pri istem smotru različno pa samostojno nalogo. To diferenciranje napravlja vsekako mogočen vtis. Strašna energija je v jezdecih. Konji so brez uzd, jezdeci imajo torej obe roki prosti, kakor enotna bitja so s svojimi konji. Gibanje konj se strinja z gibanjem jezdecev. Poglejmo n. pr. jezdeca-smrt in njegovega konja. Zdi se, kakor bi celo konj pomagal smrti vršiti njeno nalogo. Ali, kakor se dviga jezdec-vojna, da udari s silovitim mečem, tako se vzpenja njegov konj. Veliko aktivnost kaže kompozicionalno večkrat se ponavljajoči pravi kot, n. pr. v konjih, telesih in v orožju jezdecev, ki simbolizirajo smrt in vojno. Nadalje. Pri Dürerju smo videli, da se jezdeci kar nič ne menijo za svoje žrtve in drve v daljavo, kakor in kamor jim je usojeno. Pri Corneliusu so pa deloma v najboljših momentih morilci človeštva in njih žrtve v neposrednem stiku. Le kuĝa in lakota gledata iz slike vun na daljnji cilj. Največjo moč je osredotočil umetnik na personifikacijah vojne in smrti. Da je tu dosegel glavni poudarek, zato se ni držal vrste jezdecev po biblijskem tekstu, ampak je premestil vojno na stran smrti. Vojna in smrt sta glavna nositelja ideje in vse zasnove; s po-

močjo teh dveh se odigrava vse dramatsko dejanje. Pod smrtno koso padajo človeške žrtve kakor snopje, ni več rešitve. Krasen motiv je na sliki, da se proti vojni dvigneta kakor v bran in v obupni prošnji dve mladi materi, da bi odvrnili pretečo usodo od sebe in svojih otrok. Ene se oklepa prestrašen sin, druga ima dojenčka v naročju. Če vse razne motive gibanja na sliki pregledamo, se nam zdi, kakor bi bili obe skupini zasnovani v valoviti črti, v črti dvigajočega se in padajočega vala. Na zemlji v smeri jezdecev najprej padajoči in dvigajoči se val, v zraku dvigajoči in izgublajoči se val. V tem moramo spoznati lep paralelizem oblik. Kompozicija je veličastna, a ostala je le na kartonu, vendar ima trajne umetniške vrednote.

Na sliki, ki jo je nazval »Vojna«, se je dal tudi Arnold Böcklin (1827.—1901.) inspirirati od sveto-pisemskega teksta. Slika je iz zadnje dobe slikarjevega življenja (krog l. 1896.), starostno delo. Ni umerjena toliko na kompozicijo, kakor na barve. Pa tudi sestava ni brez moči. Böcklin je naslikal na tej sliki strašne spremljevalce vojne: smrt, kuga, ogenj. Kako pošastni so konji, ki jih jezdi pokončevalci! Böcklin je živim dajal rad značaj neke fantastičnosti. Zleknjena trupla, močno napete in odprte nozdrvi, silno izbuljene oči, odprti gobci, vse to napravlja vtis kakor bi konji hrkali in prhali, ker čutijo mrliški smrad. Kakor blisk hiti ta prikazen preko pokrajine. Smrt prihaja šele v sliko, dočim se kopita enega konja na drugem koncu dotikajo že roba okvira. Ta iluzija ni napačna. Jezdec so tesno strnjeni. Konj, ki nosi vojno, je močno dvignil glavo, jezdec pa napravlja utis groznega moža, svestega si zmage, enook je in ima rdečo brado. Ob strani vojne je simbol ognja, nosi ga vihar, z ognjeno-rdečo haljo je odet, plamenice nosi v rokah, divjega izraza je. Ob levi vojne je kuga v žvepleno-rumeni obleki, venec kač ima na glavi, značilen je obraz, značilen tudi pogled, strmeč v daljavo. Najbolj v ospredju jezdi smrt v temni obleki, lavorov venec nosi preko lobanje. Z desnico je uprta v bok, zadovoljno gleda s svojimi praznimi očmi. Kakor je simbolična kompozicija, tako so simbolične barve. Nekatere sem že omenil. Strašno je ozadje jezdecev, teman in težak oblak dima, spremljevalec ognja. Spodaj pa ljubka pokrajina, rajski Fiesole, kjer je Böcklin zadnja leta živel in umrl. Svetlo nebo nad pokrajino ter živahno zelenje vrtov in beli zidovi hiš v ospredju so motivi velikega kontrasta nasproti demonski prikazni na nebu. Ta lepa pokrajina pa že kaže učinke in sledove jezdecev v oblakih. Ogenj se je prijemlje, na cesti so trupla mrličev, pokrajina je izumrla. — Tehnika na tej sliki je hitra, s krepkimi potezami na platno vrženi barvni efekti. Marsikaj je le naznačeno. (Prim. Führer durch d. k. Gemäldegalerie Dresden. 1910.)

Michelangelo: Kristus iz poslednje sodbe.

Za slikami o božjih kaznih je skoro naravno, da pride še slika božjega Sodnika. Nihče pa ni naslikal Kristusa kot sodnika bolj silovito ko titanski čopič Michelangelov. S podobo tega Kristusa je Michelangelo popolnoma zapustil tradicijo. Po sodbi vseh merodajnih umetnostnih zgodovinarjev je Kristus

Michelangelove Poslednje sodbe popoln antični heros. Telo Kristusovo je mladeniško in atletske močno, Herkulovo, glava je Apolonova. Obraz, krasno izvršen, ne izraža nobenega določenega afekta. Šele ostalo telo in izraz gibanja telesa pove, kaj hoče ta podoba. Da je moč telesa kolikor mogoče krepko izražena, zato je Kristus kar najmanj odet. Dvignil se je pravkar z oblačnega prestola, desnico visoko povzdignil, da s silno gesto odbije zavržene od sebe. Tej gesti desnice sledi prav naravno levica, ki ne kaže viharo na prsno rano, kakor je zapisal Steinmann (Die sixtinische Kapelle II, 530), ampak je spontanen korelaten gib odpora v zvezi z močnim dvignjenjem desnice v zamah.

Sodbe o Michelangelovem Kristusu - sodniku so kaj različne. Najhuje obsoja to podobo Burckhardt, ki pravi, da je Kristus tu figura kakor vse druge, morda celo najmedlejša (Cicerone [novi natis] III, 877).

Ako Kristusa Poslednje sodbe motrimo le s formalne strani, ne smemo prezreti, da je bil Michelangelo predvsem plastik. Vsa njegova umetniška izobrazba je bila v smeri plastike. Le po zunanjih okolnostih je prišel do slikarskih del. Ko se je lotil slikanja Poslednje sodbe, se je poprej skoro dve desetletji pečal le s plastiko in arhitekturo.

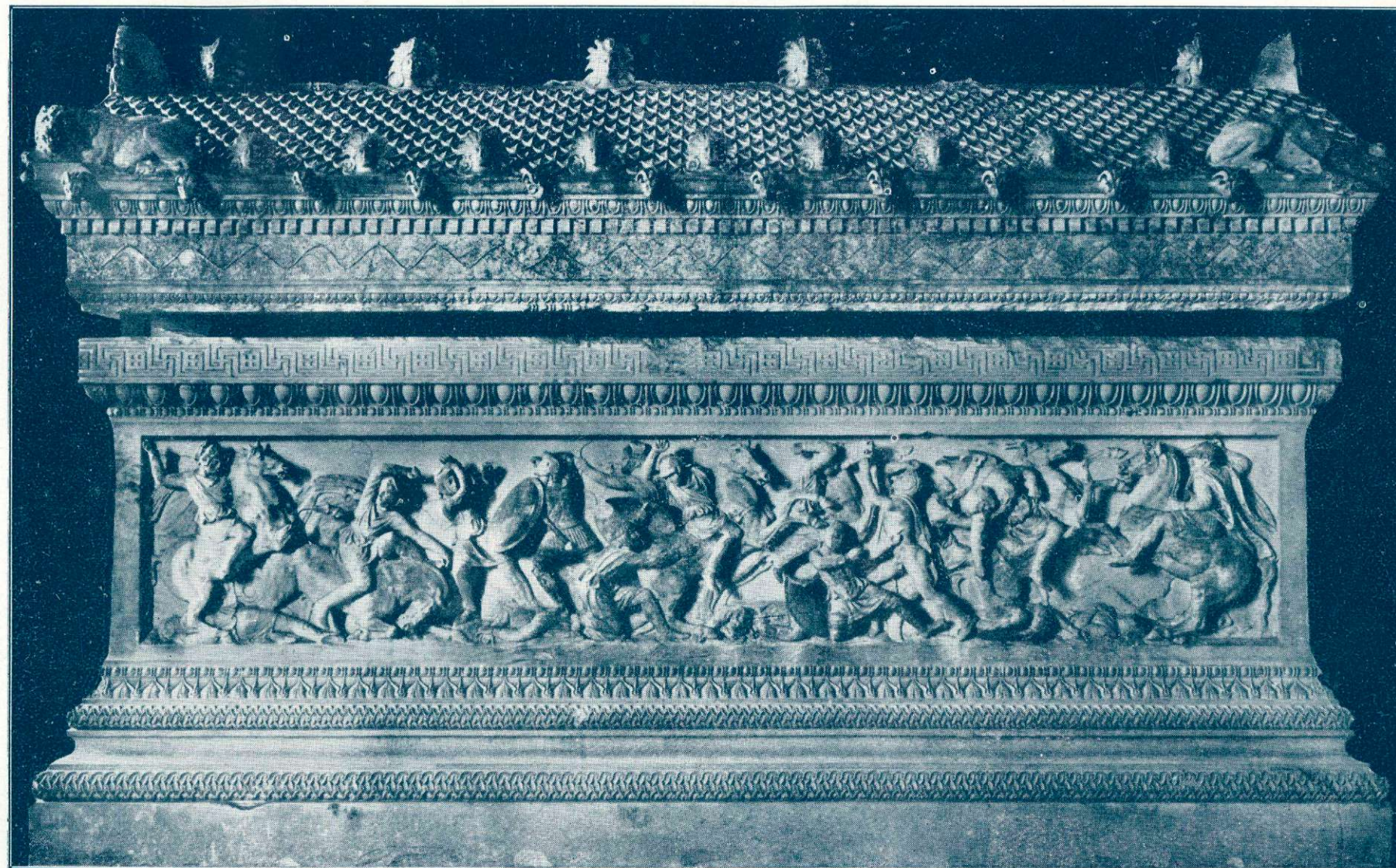
Gabriel Max: Luč.

Slikar je praznoval letos v avgustu 75letnico svojega rojstva. Biva v Monakovem. Rojen je bil v Pragi leta 1840. iz češke umetniške rodbine Maxov. Slikarstva se je učil v Prazi in na Dunaju, leta 1863. je postal učenec Pilotyjev v Monakovem. Gabriel Max je kontemplativen umetnik, posebno rad slika melanholične stvari, žalost in trpljenje, ki jih psihološko dobro obdela. V barvah ni posebno sijajen, rabi rajši nežno motne, zelo harmonično izbrane barve. Njegove slike, alegorične in simbolične, so deloma misteriozne in pretresljive. Max je tudi slikar okultizma. V Ljubljani je bila razstavljena leta 1888. njegova slika: »Kristus na križu« hkrati z reprodukcijami njegovih glavnih del. Slika »Luč« iz leta 1872. predstavlja oslepljeno krščansko deklico, ki pri vhodu v katacombe prodaja ročne glinaste svetilke in tako sama oropana luči oči nudi drugim potrebno luč.

Robert Haug: Prostovoljni strelci.

Sedanja vojna bo gotovo rodila nebroj risb in slik o vojni in njenih grozotah. Večje starejše slike o vojnah in bitkah so pogosto reprezentančne, ceremonialne z bolj ali manj natančnimi portreti vojskovodij. Haugova slika, ki jo prinaša »Dom in Svet«, ima bolj podrobno vsebino. Slikar Haug (roj. l. 1857.) je ravnatelj akademije v Stuttgartu. Najrajši slika prizore iz bojnega življenja in vojaškega genra, iz dobe vojne leta 1813.—1815. zoper Napoleona. Psihološke pokrajinske in časovne strani vedno dobro izraža. Koloristično uporablja pridobitve modernega pleinairizma. V vojnih slikah ljubi zlasti zimsko sneženo pokrajino. »Kunstwart« v Monakovem je izdal letos posebno Haug-Mappe s šestimi reprodukcijami. Naše slike v tej zbirki ni, ampak je napravljena po radirani reprodukciji slike, izdani od »Gesellschaft für vervielfältigende Kunst« na Dunaju. Na sliki je kaj dobro izražen jasen mrzel zimski dan s snegom. Jos. Dostal.

Aleksandrov sarkofag iz Sidona.
Carigrad. Muzej.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

Društveno lastno premoženje znaša čez 600.000 K. Deležnikov je bilo koncem leta 1913. 2492 z 17.406 deleži, ki reprezentujejo jamstvene glavnice za 6,788.340 K.

registrovana zadruga z omejenim jamstvom

5% sprejema in obrestuje hranilne vloge po **5%**

Rentni davek plačuje iz svojega. Zunanjim vlagateljem so za pošiljanje denarja na razpolago brezplačno položnice poštne hranilnice.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7½ leta (90 mesecih) v tedenskih oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Načelstvo. Predsednik: Andrej Kalan, prelat in stolni kanonik v Ljubljani.

I. podpredsednik: Ivan Sušnik, stolni kanonik v Ljubljani.

II. podpredsednik: Karol Pollak ml., tovarnar v Ljubljani.

Ustanovljeno 1893.

Ustanovljeno 1893.

Knjigoveznica „Katoliškega tiskovnega društva“ v Ljubljani ::

se priporoča p. n. naročnikom za obila naročila. Izvršuje vsa v knjigoveško stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Vse vezave, preproste ali pa fine, v priznano solidni izvršitvi. — Pri večjih naročilih primeren popust.

Alojzij Trink stavbno in pohištveno mizarstvo
Ljubljana, Linhartova ulica št. 8

se priporoča cenj. občinstvu v Ljubljani in na deželi za izvršitev vsakovrstnih v njegovo stroko spadajočih del po primerno zmernih cenah in v solidni izvršitvi.

Papirna trgovina Ivan Gajšek

Jerneja Bahovec naslednik

Ljubljana, Sv. Petra cesta 2 (palača Assicur. Gen.)

priporoča veliko zalogo vseh pisarniških in šolskih potrebščin. Umetniške in druge razglednice. Trgovci popust.

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914	K 740,000.000.—
Vlog	„ 44,500.000.—
Rezervnega zaklada	„ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4½%

brez odbitka. Hranilnica stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade,

ki nadzoruje po svojem komisarju dovoljevanje posojil in vrši večkrat na leto nepričakovano revizije vsega poslovanja, zlasti blagajne in vrednostnih papirjev. Vsled te izredne varnosti vlagajo v to hranilnico sodišča in jerobi denar mladoletnih otrok in varovancev in župnišča cerkven denar.

Za varčevanje ima vpeljane lične **domače hranilnike.**

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca. — Naročnina 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravnštvo v Katoliški Tiskarni. - Rokopisi se vračajo le, če so priložene znamke. - Založnik in lastnik »Katoliško tiskovno društvo«. - Urednik dr. Izidor Cankar v Ljubljani. - Tiska Katoliška Tiskarna v Ljubljani.